

T.C
ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE’NİN MODERNLEŞMESİNDE
HALKEVLERİ VE HAKKÂRİ HALKEVİ
ÖRNEĞİ (1932-1951)**

Yüksek Lisans Tezi

Davut ATSIZ

TEZ DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Songül ALŞAN

Erzincan-2017

TEZ BİLDİRİMİ

"Türkiye'nin Modernleşmesinde Halkevleri Ve Hakkâri Halkevi Örneği (1932-1951)" isimli "**Yüksek Lisans**" tezim tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Davut ATSIZ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu alışma, Tarih Anabilim Dalının Tarih Bilim Dalında jürimiz tarafından **Yüksek Lisans** Tezi olarak Kabul edilmiştir.

Danışman / Jüri : Yrd. Doç. Dr. Songül ALŞAN

Jüri : Doç. Dr. Zehra ARSLAN

Jüri : Yrd. Doç. Dr. Yusuf Ziya KESKİN

(Handwritten signatures in blue ink)

TÜRKİYE’NİN MODERNLEŞMESİNDE HALKEVLERİ VE HAKKÂRİ HALKEVİ ÖRNEĞİ (1932-1951)

Davut ATSIZ

Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Mayıs 2017
Danışman: Yrd. Doç. Dr. Songül ALŞAN

ÖZET

Bu çalışmada, Halkevlerinin 1932’de kuruluşuyla 1951’e kadar kapanışına kadar yürüttüğü eğitim ve kültürel faaliyetlerinin yanı sıra Hakkâri Halkevinin açılışı ve faaliyetleri ele alınmıştır.

Halkevlerinin kurulmasında ki temel amaç, Osmanlı Devleti döneminden kalma eğitim ve kültürel yaşam da geri kalmışlığı ortadan kaldırmak, tüm Türkiye’de her bölgeyi, her alanda eşit seviyeye getirmekti. Bu kapsamda Osmanlı Devleti 1850’lerden sonra halk eğitimi konusunda bazı çalışmalar başlattıysa da pek başarılı olamamıştır. Dolayısıyla Osmanlı Devleti’nin bir devamı niteliğinde olan Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti’nden kalma bu önemli sorumlulukları da üstlenmiştir. Türk milletinin; sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel alanda gelişmesini sağlamak için kurulan Halkevleri 1932’de kurularak, Türkiye’nin her ilinde bu faaliyetlerini sürdürmüştür. Halkevinin kurulduğu ve faaliyetlerinin sürdürdüğü illerden biri de Hakkâri olmuştur. Yukarıda da ifade edildiği gibi bu kurumlar sadece belirli illerle sınırlı kalmayıp Türkiye’nin hemen hemen bütün illerine hizmetlerinin götürmüşlerdir. Bazı imkânsızlıklar nedeniyle Halkevlerinin kurulmadığı bölgelerde de aynı işlevleri gören ve aynı faaliyetlerde bulunan Halkodaları kurulmuştur.

Netice olarak; 1932’de kurulan Halkevleri, cumhuriyet döneminin en önemli örgün eğitim kurumlarından biri olmuştur. Türkiye’nin her iline, ilçesine ve köyüne kadar uzanan bu kurum halk eğitimi konusunda büyük başarılarla imza atmış ve kapandığı tarihe yani 1951’e kadar Türk milletine hizmet etmiştir.

Hakkâri Halkevi örneği ise bu çalışmanın ne denli ciddiyetle yapıldığının bir göstergesi olarak tarihteki yerini almıştır.

Anahtar Kelimeler: Halkevleri, Kültürel Faaliyetler, Hakkâri Halkevi, Halkodası.

**“HALKEVLERİ” İN MODERNİZATION OF TURKEY AND HAKKÂRİ
HALKEVİ EXAMPLE (1932-1951)**

Davut ATSIZ

**Erzincan University, Social Sciences Institute
History Department Graduate Thesis May 2017
Advisor: Assist. Prof. Dr. Songül ALŞAN**

ABSTRACT

In this study, the education and cultural activities carried out by the Halkevleri until the close of the foundation until 1951 in 1932, as well as the opening and activities of Hakkâri Halkevi were discussed.

The main purpose of establishing the Halkevleri was to remove the backwardness of the education and cultural life from the Ottoman period, bringing every region in Turkey to the same level in every area. In this context, although the Ottoman Empire initiated some studies on public education in the 1850s, it was not successful. Therefore, the Republic of Turkey, which is a continuation of the Ottoman State, has undertaken these important responsibilities from the Ottoman State. The Turkish nation; Social, political, economic and cultural area, the People's Residence was founded in 1932 and continues its activities in every province of Turkey. Hakkâri has become one of the illusions established by the community and its activities. As stated above, these institutions are not limited to specific province but have taken their services to almost all of Turkey. Because of some impossibilities, Halkodaları, which has the same functions and has the same activities, has been established in the regions where Halkevleri are not established.

In conclusion; Founded in 1932, the People's Houses became one of the most important organized educational institutions of the republican period. This institution, which extends to every province, city and village of Turkey, has achieved great success in public education and has served Turkish nation until 1951.

The Hakkâri Halkevi has taken its place in history as a demonstration of the seriousness of this work.

Keywords: Halkevi, Cultural Activities, Hakkâri Halkevi, Halkodası.

ÖNSÖZ

Bir ulusun dünya üzerinde var olabilmesi için bazı özelliklerin olması gerekmektedir. Bu özelliklerin olmazsa olmazı sınırları belli olan bir toprak parçasına sahip olmasıdır. Bu ana şartın gerçekleştirilmesinin ardından, bu toprak parçasını vatan hüviyetine dönüştürecek bir altyapı gerekmektedir. Bu altyapıyı oluşturan unsurlar; ulusun belli bir dil ve tarihi birikime sahip olması ile özetlenebilir. Bu unsurlara sahip olmayan uluslar ise ne yazık ki bir millet olarak ifade edilemeyeceği gibi tarih sahnesinde de uzun bir süre kalamazlar.

Tarihi sürece bakıldığında; devletlerin kuruluş aşamalarındaki, toprak elde etme, toprak parçalarını vatan edinme, vatan edinilen bölgelerde ilmi ve kültürel faaliyetlerde bulunma, devletlerin olmazsa olmazları olmuştur. Bu faaliyetler bütünü, bir devletin var olma mücadelesinde çok önemli adımlar olduğu kabul edilerek tarihi süreçte tecrübelerle kanıtlanmıştır. Bu tarihi gerçekler ışığında bakıldığında; Türk devletleri de Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti de aynı sürecin etkilerini fazlasıyla yaşamıştır denilebilir. Özetle, Kılıç ile fethedilen topraklar kalem ile sağlamlaştırılmadıkça, milli bilinç halk tabanına yayılmadıkça, başarılar elde edilemediği gibi adı geçen devletler kaçınılmaz olarak zorlu süreçler yaşamak durumunda kalmışlardır.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine bakıldığında bu sürecin yaşandığı açıkça görülmektedir. Yaşanılan askeri yenilgiler, yönetim ve adalet zafiyetleri, halkın istenilen kültür seviyesine getirilememesi, bir gelenek halini alan din anlayışı ile Osmanlı Devleti kaçınılmaz olan ayrışma sürecine girmiştir. Bu süreçte maddi ve manevi dinamiklerini, birikimini kullanamamıştır. Bu durum Mustafa Kemal'in ortaya çıktığı döneme kadar devam etmiştir. Özgürlük ve halkçılık ideali etrafında Türk milletini esaretten kurtaran böylesine bir lider milli mücadele döneminde işgalci güçleri Anadolu'dan çıkardıktan sonra öncelikli olarak Türk milletinin sorunları ile ilgilenmeye başlamıştır. Halkın içinden çıkan Mustafa Kemal vefatına kadar sürekli Türk milletini çağdaş uluslar seviyesine getirmek amacıyla hizmet etmiştir. Bu amaçla çağdaş seviyeye ulaşmak için öncelikle sadece belli ya Gruplarının değil her yaşta Türk insanının her alanda eğitilmesi gerektiği kanısında

olmuştur. Türk halkını eğitecek okulların sadece okuma yazma değil her alanda insanların gelişimine katkı sağlayacak yerler olmuştur. İşte halkın eğitimini amaçlayan ve her alanda yurttaşın kendisini geliştirebileceği Halkevleri bu amaçla kurulmuştur.

Bu çalışmadaki amaç bugünkü halk eğitiminin temelini oluşturan ve bir döneme damgasını vuran Halkevlerinin kuruluşunu, çalışmalarını ve Türk insanına katkılarını değerlendirmektir. 1932’de kurulan Halkevleri sadece belirli ilerle sınırlı kalmamıştır. Halkevi ve Halkodasının kurulduğu illerden biriside Hakkâri olmuştur. Türkiye’nin en doğusunda bulunan Hakkâri bölgesinin bu dönemde dahi göz ardı edilmemiş olması büyük bir önem taşımaktadır. Zira dönemin o zor şartları altında dahi Mustafa Kemal ve hükümetin bölgeyle alakadar olması yapılan inkılap hareketlerinin Türkiye’nin belirli yerleri ile sınırlı olmayıp bütün Anadolu halkına yönelik yapılmış reform hareketleri olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu çalışmada her şeyden önce tarafsızlık ilkesi doğrultusunda hareket edilmiştir. Değerlendirmeler yapılırken sınırlı kaynaklara bağlı kalmadan geniş bir kaynak taraması sonrasında bu çalışma hazırlanmıştır. Bu çalışmada öncelikle Halkevleri kurulmadan önce halk eğitimi için yapılan çalışmalara ve ardında Halkevleri, kuruluşu, çalışmaları ve faaliyetlerinden bahsedilmiştir. Halkevleri bir şube şeklinde değil, her ilde birden fazla şubeyle hizmet vermiş ve bu şubelerin de farklı alanlarda faaliyet gösteren kolları olmuştur. Halkevlerinin birer kollu durumunda olan bu şubelerin amaçlarından söz ederek, yaptıkları faaliyetler ele alınmıştır.

Bu çalışmada; Başbakanlık Cumhuriyet Arşiv belgelerinden, Ankara Milli Kütüphane, TBMM Tutanaklarından, Halkevleri dergilerinden, Nüfus, Eğitim ve Kültür istatistikleri için İstatistik Umumi Müdürlüğü Tahrirlerinden, Süreli yayınlardan ve konuyla ilgili diğer eserlerden yararlandık.

Bu çalışmada bana rehberlik eden ve hiçbir şekilde yardımlarını esirgemeyen, değerli danışman hocam, Sayın Yrd. Doç. Dr. Songül ALŞAN’a, her anlamda beni destekleyen ve yol gösteren değerli jüri üyeleri; Doç.Dr. Zehra ARSLAN’a, Yrd. Doç.Dr. Yusuf Ziya KESKİN’e, Hakkâri Üniversitesi Arşt. Gör. Yaşar KAPLAN’a,

Hakkâri DAKA'da görev yapan Hilal TURGAY'a, Engin KORKMAZ'a ve Aileme bütün emek ve yardımlarından dolayı sonsuz teşekkür ederim.

Davut ATSIZ

Erzincan-2017

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ.....	I
TEZ KABUL TUTANAĞI.....	II
ÖZET	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	XI
EKLER LİSTESİ	XII
KISALTMALAR.....	XV
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

I. TÜRKLERDE EĞİTİM VE KÜLTÜREL HAREKETLER.....	4
I.1. Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nde Eğitim Kurumları	5
I.1.1. Medreseler.....	6
I.1.2. Ahilik Teşkilatı.....	8
I.1.3. Loncalar.....	8
I.1.4. Terbiye Ocakları.....	9
I.2. Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminde Halk Eğitimi	10
I.2.1. Türk Ocaklarının Açılışı ve Halk Eğitim Çalışmaları.....	12
I.2.2. Türk Ocaklarının Kapatılması.....	16

II. BÖLÜM

II.1. MUSTAFA KEMAL'İN HALKÇILIK İLKESİ VE HALKEVLERİ.....	21
II.1.1. Halkevlerinin Kuruluşu	23
II.1.2. Halkevlerinin Kuruluş Amacı	28
II.1.3. Halkevleri Yönetmeliği ve İdare Heyeti	31
II.2. HALKEVLERİNİN FAALİYETLERİ.....	35
II.2.1. Halkevi Faaliyet Şubeleri	36
II.2.1.1. Dil-Edebiyat ve Tarih Şubesi.....	38
II.2.1.2. Güzel Sanatlar Şubesi	40

II.2.1.3. Temsil Şubesi.....	41
II.2.1.4. Spor Şubesi	42
II.2.1.5. Sosyal Yardım Şubesi	44
II.2.1.6. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi.....	45
II.2.1.7. Kütüphane ve Yayın Şubesi.....	46
II.2.1.8. Köycülük Şubesi	47
II.2.1.9. Müze ve Sergi Şubesi	48
II.3. HALKODALARI.....	49
II.4. ATATÜRK DÖNEMİNDE HALKEVLERİ	50
II.5. HALKEVLERİNİN HALK EĞİTİMİNE KATKILARI.....	52
II.6. HALKEVLERİNİN KAPATILMASI	55
III. BÖLÜM	
III. HAKKÂRİ.....	63
III.1. Hakkâri Halkevi.....	70
III.1.1. Hakkâri Halkevinin Kuruluşu.....	71
III.1.2. Hakkâri Halkevinin İdare Heyeti.....	72
III.1.3. Hakkâri Halkevinin Bütçesi.....	73
III.1.4. Hakkâri Halkevinin Faaliyetleri.....	74
III.4.1.1. Dil Edebiyat ve Tarih Şubesi.....	75
III.4.1.2. Güzel Sanatlar Şubesi.....	77
III.4.1.3. Gösteri Şubesi.....	78
III.4.1.4. Spor Şubesi.....	79
III.4.1.5. Sosyal Yardım Şubesi.....	81
III.4.1.6. Kütüphanecilik ve Yayın Şubesi	82
III.4.1.7. Köycülük Şubesi.....	86
III.2. Hakkâri Halkodası	87
III.3. Yüksekova	89
III.3.1. Yüksekova Halkodası	90
III.3.2. Yüksekova Halkodasının Bütçesi ve İdare Heyeti	91
III.3.3. Yüksekova Halkodasının Faaliyetleri.....	93
III.3.4. Yüksekova Halkodasının Toplum Üzerindeki Etkileri.....	95
III.4. 1944'ten Sonra Hakkâri Halkevinin Durumu.....	97

III.5. Hakkâri Halkevinin Toplum Üzerindeki Etkileri	98
SONUÇ	100
EKLER LİSTESİ	105
KAYNAKÇA.....	160

TABLolar LİSTESİ

- Tablo -1** :Halkevleri Faaliyet Şubeleri
- Şekil - 2** :Hakkâri İl Haritası
- Tablo -3** :1927 Hakkâri Bölgesinde Okuma-Yazma Bilen ve Bilmeyenlerin Sayısı
- Tablo -4** :1935 Hakkâri Kazalarında ve Köylerinde Okuma-Yazma Bilenlerin Sayısı
- Tablo -5** :Hakkâri Halkevi Kütüphanesinde Bulunan Kitapların Sayısı ve Türü
- Tablo -6** :1937-1938 Yıllarında Halkevi Kütüphanesinde Kitap Türüne Göre Okuma Oranları ve Bu Okuma Oranlarının Mesleklere Göre Dağılımı
- Tablo -7** :Hakkâri Halkodaları

EKLER LİSTESİ

EK 1: Hakkâri Halkının Genel Durumunu Belirten Belge.	105
EK 2: Hakkâri Halkevinin Kuruluşu Hakkında.	106
EK 3: Türk Ocakları Binasının Satılmasına Dair Belge.	107
EK 4: 1937 Hakkâri Halkevinin İdare Heyeti.	109
EK 5: 1942 Hakkâri Halkevinin İdare Heyeti.	110
EK 6: 1944 Hakkâri Halkevinin İdare Heyeti.	111
EK 7: 1945'te Hakkâri Halkevi Reisliğini Reşat Özücal'ın Yaptığına Dair Belge.	112
EK 8: 1948'de Hakkâri Halkevi Reisliğini Mehmet Salih Atlı'nın Yaptığına Dair Belge.	113
EK 9: Hakkâri Halkevinin 1941 Yılı Bütçesi.	114
EK 10: Hakkâri Halkevinin 1941 Yılı Bütçesi.	115
EK 11: 1937 Hakkâri Halkevi Şubelerinin Faaliyetleri.	116
EK 12: 1938-1939 Hakkâri'de Okuma Yazma Bilenlerin Sayısını Gösteren Belge.	117
EK 13: 26 Eylül 1941'de Kutlanan Dil Bayramı Programında Yapılan Etkinlikleri Bildiren Belge.	118
EK 14: 26 Eylül 1941'de İl Kaymakamının Dil Bayramı Programında Yaptığı Konuşma.	119
EK 15: 26 Eylül 1941'de İl Kaymakamının Dil Bayramı Programında Yaptığı Konuşma (Devamı).....	120
EK 16: 26 Eylül 1941'de İl Kaymakamının Dil Bayramı Programında Yaptığı Konuşma (Devamı).....	121
EK 17: 1938-1939 Hakkâri Halkevi Üyelerinin Mesleklere Göre Sayısı.	122
EK 18: Hakkâri Halkevi Kütüphanesinin 1942 Yılına Ait Kitap Sayısı ve Türü.	123
EK 19: 1940'tan Sonra Hakkâri Halkevinin Üye Olduğu Dergiler.	124
EK 20: 1946'da Hakkâri'de Açılan Halkodaları.	125
EK 21: 1942 Sonrası Yüksekova'nın Sosyo-kültürel Durumunu Gösteren Belge.	126
EK 22: Yüksekova Halkodası Hakkında.	127
EK 23: Yüksekova Halkodası Hakkında (Devamı).....	128
EK 24: Yüksekova Halkodasının 1941 Yılı Bütçesi.	129
EK 25: Yüksekova Halkodasının Çalışmaları ve İdare Heyeti.....	130
EK 26: Yüksekova Halkodasının Çalışmaları.	131

EK 27: Yüksekova Halkodasının Çalışmaları (Devamı).....	132
EK 28: Yüksekova Halkodasının Çalışmaları (Devamı).....	133
EK 29: 1946'da Hakkâri'de Okuma Yazma Kurslarının Açılmasına Yönelik C.H.P Genel Sekreterliği Tarafından Gönderilen Yazı.	134
EK 31: 1944'te Ankara Florya Mağazası Sahibinden Satın Alınan Voleybol Topu ve Voleybol Ağının Hakkâri Halkevine Gönderildiğini Gösteren Makbuz.	134
EK 32: 1944'te Ankara Florya Mağazası Sahibinden Satın Alınan Voleybol Topu ve Voleybol Ağının Hakkâri Halkevine Gönderildiğini Gösteren Makbuz.	135
EK 33: Ülkü Halkevleri Dergisi	136
EK 34: Halkevlerinin Süreli Yayınları.	137
EK 35: Halkevlerinin Süreli Yayınları (Devamı).....	138
EK 36: Bilumum İlk Mektepler (Resmî, Hususî, Ecnebi, Türk Ekalliyet Mektepleri Dâhil) Şehir ve Köy İtibari ile Mektep, Muallim, Talebe ve Mezunlar.	139
EK 37: Vilâyet Bütçelerinden İdare Edilen Resmî İlk mekteplerle Diğer Resmî İlk mektepler Şehir ve Köy İtibar ile Talebe Adedi.	140
EK 38: 1932-1950 Yılları Arasında Açılan Halkevleri ve Halkodasından Halkevine Dönüştürülen Sayı.....	141
EK 40: 1935 Yüksekova Köy ve Kazalarda Bulunan Nüfus Miktarı (Devamı)	142
EK 41: 1935 Yüksekova Köy ve Kazalarda Bulunan Nüfus Miktarı (Devamı)	143
EK 42: 1940 Hakkâri Vilayetinde Bulunan Nüfusun Miktarı.	144
EK 43: 1950 Hakkâri ve Kazalarında Nüfus.	145
EK 44: Nüfusun Din İtibariyle Dağılımı.	146
EK 45: 1927 Hakkâri Nüfusunun Anadile Göre Dağılımı.	147
EK 46: 1927 Hakkâri Kazalarının Anadile Göre Dağılımı (Devamı)	148
EK 47: 1927-1931 Hakkâri'de Bulunan Okul ve Öğrenci Sayısı.....	149
EK 48: 1927-1932 Hakkâri'de Bulunan Muallim Sayıları.	150
Ek 49: 1923-1932 Türkiye'de Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayısı.	151
EK 50: 1928-1933 Türkiye Genelinde Açılan Millet Mektepleri.....	152
EK 51: 1928-1933 Türkiye Genelinde Açılan Millet Mektepleri.....	153
EK 52: 1933-1934 Halkevleri Kütüphanelerinde Kitap Okuyanların Sayısı Ve Mesleklere Göre Dağılımı.	154
EK 53: 1935'te Türkiye'de Nüfusun Anadil Bakımından Sayıları ve (%) Oranları.	155

EK 54: 1933-1934 Halkevleri Kütüphanelerinde Kitap Okuyanların Sayısı Ve
Mesleklere Göre Dağılışıları..... 156

KISALTMALAR

TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
CHP:	Cumhuriyet Halk Partisi
DP:	Demokrat Parti
B.C.A:	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
AKU:	Afyon Kocatepe Üniversitesi
BEU:	Bitlis Eren Üniversitesi
SBE:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
ODÜ:	Ortadoğu Teknik Üniversitesi
Çev:	Çeviren
Bknz:	Bakınız
S:	Sayı
C:	Cilt
Y:	Yıl
s:	Sayfa

GİRİŞ

Her kurum veya kuruluş bir ihtiyaç doğrultusunda ortaya çıkar. Dünyada hemen hemen her yerde sivil hayat insanların günlük yaşantılarında, onlara yön veren ve kendilerini bağlı hissettikleri sivil toplum kuruluşları mevcuttur. Bunların bir kısmı eğitim alanında bir kısmı da ekonomik alanda toplumları bir çatı altında toplayacak şekilde biçimlenmişlerdir.

Türkiye’de ise cumhuriyetin ilanı öncesi ve sonrasında sivil toplum kuruluşlarının olmaması Türk toplumunun birbirinden kopuk yaşamasına neden olmuştur. Bir ülkede sivil toplum örgütlerinin var olması için öncelikle halkın eğitim ve refah seviyesinin yüksek olması gerekir. Cumhuriyetin ilk yıllarında devletin eğitim ve ekonomik alanda yaşadığı olumsuzluklar aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarının kurulmasına da engel olmuştur.

600 yıl boyunca dünyaya hükmeden Osmanlı Devleti XVIII. ve XIX. yüzyılda değişen ve gelişen batı dünyasına uyum sağlamaması, takip edememesi ve yapılan yenileşme hareketlerinin yüzeysel olup halktan kopuk olması diğer kurumları etkilediği gibi eğitim kurumlarını da etkilemiştir. Sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yapı taşlarını oluşturan eğitim sistemin gerilemesi ve halktan kopmaya başlaması beraberinde bazı problemleri de getirmiştir. Osmanlı aydın ve bürokratlarının bu problemlere çözüm aradığı yıllar ise 1850’li yıllar olmuştur. Bu bağlamda 1862’lerde üniversiteler halka açık hale getirilmeye başlandı. Yine halk eğitimi için 1864’te İslam Öğretim Derneği, Osmanlı Bilim Derneği, 1868’de Beşiktaş İlim Derneği ve 1911’de Türk Ocakları açılmıştır.¹

Milli mücadelenin zaferle sonuçlanmasının ardından Mustafa Kemal’in üzerinde durmuş olduğu konulardan biri de halk eğitimi olmuştur. Bu bağlamda Türkiye’ye vatandaşlık bağı ile bağlı her bireyi cumhuriyet rejimin birer bilinçli bireyi haline getirmek için ülke çapında okuma-yazma seferberliği başlatılmıştır. İlk olarak 25 Mart 1926’da çıkarılan bir kanunla ülkede okumamış kişiler için Halk Eğitim şubeleri açıldı. 1927’de Halk Derslikleri açıldı. 1928’ler de hem

¹ Cevat Celep, *Halk Eğitimi*, Anı Yayıncılık, Ankara 2003 s.90-91.

şehirlerde hem de köylerde okuma-yazma öğretmek amacıyla gezici mektep durumunda olan Millet Mektepleri açıldı. 1930'da ise insanların okuduklarını unutmama ve okuma alışkanlığını kazanmaları için Okuma Odaları açıldı.²

Cumhuriyeti ilan eden başta Mustafa Kemal ve diğer devlet adamlarının ana hedefleri Osmanlı devletinden devraldıkları problemleri çözmek, yıllarca Anadolu toprakları üzerinde yaşayan ve Türk devletinin asli unsurunu meydana getiren Türk milletini her alanda çağdaş medeniyet seviyesine yükseltmekti. Bu amaca yönelik olarak öncelikle inkılap hareketlerine girilmiş, daha sonra bu inkılapları halka mal etmek için gerekli kurumlar kurulmuştur.³

Bu çalışmaların bir sonucu olarak ortaya çıkan Halkevleri, yapılan inkılap hareketlerini Türkiye'nin her köşesinde bulunan halka anlatmak ve onlara bu inkılapları benimsetmek temel hedefiyle ortaya çıkmıştır. Batı dünyasının hızlı gelişimi karşısında Türkiye'nin yerinde sayması bu süreci kaçınılmaz kılmıştır.

Bu kapsamda Mustafa Kemal cumhuriyetin ilk dönemlerinde her alanda olduğu gibi eğitim konusuna da ayrı bir önem vermiştir. Dolayısıyla eğitim ve öğretimin gençlerle sınırlı kalmaması ve her yaştan insanının eğitime tabii tutulması gerektiğini düşünmüştür. İşte Halkevleri okulların yetişemediği veya okula gitme yaşını doldurmuş bireylere eğitim vermek amacıyla kurulmuş ve iktidarın bir yan kolu olarak, devletin tüm maddi ve manevi desteğini alarak çalışmalarını sürdüren bir teşekkül oldu.

Halkevleri, her alanda toplumu dünyada yaşanan gelişmelerden haberdar etmek, insanlara okuma-yazma öğretmek, yayın hayatına atılmalarına yardımcı olmak, her yurttaşın kendisini fark etmesini sağlamak, Batı ve milli kültür

² Celep, s.93

³ Selçuk Duman, *Modern Türkiye'nin İnşasında Halkevleri ve Sivas Halkevi Örneği*, Berikan Yayınları, Ankara 2013, s.11. Süleyman Bozdemir, "Atatürk Döneminde Eğitimdeki Gelişmeler", Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Fizik Bölümü, Adana, s.6-7. Yahya Akyüz, "Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler", *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, C: I, S: II, 2011, s.22. Nurhayat Çelebi, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarındaki (1923-1946) İnsan/Birey Yetiştirme Paradigmasının Son Osmanlı Birikimi İle Karşılaştırmalı Analizi", *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, C: II, S: II, Şubat 2013, s.143-144.

unsurlarını bir araya getirerek insanları bundan haberdar etmek gibi çok amaçlı çalışan bir halk eğitim merkezi olmuştur.

İnsanların, duygu ve düşüncelerini yükseltmek, Anadolu'nun gerçek sahibi olan Türk milletinin milli bir ülkü etrafında toplanmalarını sağlamak için, bizzat Mustafa Kemal'in emri ve direktifleri doğrultusunda kurulan Halkevleri, yapacakları çalışmalar sayesinde Türk milletini, aydın kesimle kaynaştırıp, aralarındaki uzak mesafeyi de kaldırmayı amaçlamıştır.⁴

I. BÖLÜM

⁴ Âdem Kara, *Cumhuriyet Döneminde Kalkınmanın Mihenk Taşı Halkevi (1932-1951)*, 24 Saat Yayıncılık, Ankara 2006, s.11.

I. TÜRKLERDE EĞİTİM VE KÜLTÜREL HAREKETLER

Dünya tarihinde çok geniş bölgeleri kendilerine yurt edinen ve içlerinde birçok farklı kültürü barındıran Türkler, hem kendilerine hem de bu yabancı unsurları idare etmek için çok iyi bir devlet teşkilatı geliştirmişlerdir. 1071 Malazgirt zaferinden çok önceleri Orta Asya'da hüküm süren Türk devleti yöneticileri genellikle halkın içinden çıkmıştır. Halkın içinden çıkan devlet yöneticileri bu kapsamda Türk halkının her türlü sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayan kişiler olmuştur. Bununla birlikte yönetimi idare eden han, hakan, kağan veya sultanlar çok donanımlı bir eğitim sürecinden geçmişlerdir.⁵ Türklerin İslamiyet'ten önceki kültür hayatlarına yönelik bilgileri çoğunlukla Çin ve Göktürk kaynaklarından çıkmıştır. Bunlardan en önemlisi ise Göktürklerden kalma Orhun Kitabeleridir. Von Le Coq'a göre Orhun Kitabeleri ancak ilmi bir zihniyetle düşünebilen insanlar tarafından meydana getirilmiştir.⁶

Bu husus, eski Türk devletlerinin, ilerlemiş bir kültüre sahip olduklarının bir kanıtıdır. Bununla birlikte devlet yöneticileri kültürel alanda gelişmelere yön verirken sadece kendilerini değil aynı zamanda yönettikleri halkın da kültürel alanda gelişmelerini sağlamışlardır. Örneğin, Hunlar döneminde el sanatlarının gelişmesi, oymalı silahların yapılması, kılıç saplarında ki işlemler, boya işleri ve dokumacılığın gelişimi gibi kültürel çalışmalar bugüne kadar önemini devam ettirmiştir. Yine Hunlar döneminde yapılan sulama kanalları, Göktürkler döneminden kalma Orhun Kitabeleri Türk milletinin ilmi alana ne kadar önem verdiklerinin bir göstergesidir. Bu durumu en iyi açıklayan örneklerden biri de İslamiyet öncesi dönemde yazılmış bir şiirde görmek mümkündür. Şiirde; "*Bilgili*

⁵ Mustafa Önder, *Türk Eğitim Tarihi*, Erzincan 2011, s.14. Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Pagem Akademi Yayınları, Ankara 2008, s.1-2. Yusuf Cem Şencan, *İslamiyet Öncesi Türk Devlet Geleneği*, İnönü Üniversite Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya 2007, s.3.

⁶ Ahmet Gül, *Osmanlı Medreselerinde Eğitim-Öğretim ve Bunlar Arasında Daru'l Hadislerin Yeri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997, s.3.

İnsan Beline Taş Kuşansa Kaş Olur, Bilgisizliğin Yanına Altın Kuşansa Taş Olur”, ifadeleri Türklerin bilgiye ne kadar önem verdiklerini göstermektedir.⁷

Ayrıca Orta Asya da kurulan Türk devletlerinden Hunlar, Göktürkler ve Uygurlar; tanrıları ve ölüleri için düzenledikleri dini törenler, söyledikleri söylemler ve düzenledikleri törenler ve av eğlenceleri temel de birer eğitim hareketi olmuş ve bu hareketlerin en önemli delili ise Orhun Kitabeleri ve Dede Korkut Masallarıdır.⁸

VIII. yy’dan itibaren Müslüman Araplarla ilişkiler kuran Türklerin İslam’ı kabul etmeleri X. yy’a kadar sürmüş ve bu tarihsel çerçeve içinde Türk boyları akın akın İslam’ı kabul etmeye başlamıştır. Dolayısıyla bu tarihi aralıklar Türkler için bir dönüm noktası olmuştur. Bu tarihlerden sonra Türk kültürü korunarak İslam kültürü içinde değerlendirilmeye başlanmıştır.⁹

1.1. Selçuklu ve Osmanlı Devleti’nde Eğitim Kurumları

Dünya medeniyetlerinin temellini teşkil eden ilim ve kültür, milletlerin tarih sahnesinde yer almalarında önemli bir etken olmuştur. Bu anlamda ilim ve kültürel yapı sistemlerine sahip olmayan milletlerin tarih sahnesinde uzun süre yer almaları güçleşmiştir. İşte Türk devletleri ve bu devletleri kuran Türk milleti, tarih sahnesinde yer almak için ilmi ve kültürel faaliyetlere büyük önem vermiştir. Zira ilmi faaliyetlere verilen bu önem Türklerin 3 bin yıllık dünya tarihinde sürekli devlet kuran bir yapıda olmalarını sağlamıştır. Türk tarihinde önemli bir yere sahip olan ilmi ve kültürel faaliyetler, Türklerin İslamiyet’i kabulünden sonra bizzat bazı kurum ve kuruluşlar tarafından yürütülmeye başlanmıştır.

Dolayısıyla hem Selçuklu hem de Osmanlı Devleti döneminde ilmi ve kültürel faaliyetleri sürdüren kurum ve kuruluşlara büyük bir önem verilmiştir.

⁷ Önder, s.15.

⁸ Oğuz Temizhan, *Halkevleri ve Halkevlerinin 1932–1940 Arası Eğitim Faaliyetleri*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s.21.

⁹ Gül, s.3.

Bu kurum ve kuruluşlara bakıldığında en önemlileri; Medreseler, Ahilik Teşkilatı, Loncalar ve Terbiye Ocakları bu alanda hem devletin teşkilatlanma sistemini yürütmüş hem de devleti idare edecek yöneticileri donanımlı bir şekilde yetiştirmiştir.¹⁰ Selçuklu ve Osmanlı Devleti döneminde örgün eğitimin en yaygın kurumları olan bu kurum ve kuruluşlar devlet adamı yetiştirme alanında büyük bir çaba sarf ettikleri gibi, kısıtlı da olsa halk eğitimi alanında çalışmalar yapmışlardır.¹¹

I.1.1. Medreseler

Medrese ismi ders verilen yer, kelime olarak ders okunan yer anlamına gelmektedir. İslam medeniyetinde eğitim ve öğretimin yapıldığı yer anlamında kullanılmıştır.¹²

Medreseler ilk olarak Müslüman Türk devletlerinden Karahanlılar döneminde ortaya çıkmış bir kurum olmakla birlikte aynı zamanda her yaşta öğrenci aldığı için bir halk eğitim kurumu olarak da nitelendirilmiştir.¹³

Medreseler Karahanlılar döneminde olduğu gibi Selçuklu ve Osmanlı Devleti döneminde de faaliyetlerini sürdürmüş ve bu anlamda Selçuklu Devleti döneminde Nişabur ve Bağdat'ta açılan nizamiye medreseleri bu alanda önemli çalışmalar yürütmüştür.¹⁴

¹⁰ Zeki Kazıcı, *İslam Türk Medeniyeti Tarihi*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981, s.111. Muhammet Kemaloğlu, "XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim- Öğretim(Medreseler)", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C: II, S: V, Mayıs/2015, s.91-92.

¹¹ Celep, s.89.

¹² Mehmet Şerif Çatakoğlu, *Anadolu Selçuklu Dönemi İlmî Faaliyetleri ve Bu Faaliyetlerin Osmanlı Kuruluş Dönemi İlmî Faaliyetlerine Tesiri*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2002, s.12.

¹³ Hediye Titiz, *Cumhuriyet Döneminde Halkevlerinin Eğitim ve Tarih Çalışmaları 1932-1951 (Akdeniz Bölgesi Örneği)*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana 2012 s.10.

¹⁴ Önder, s.38.

Selçuklularda olduğu gibi Osmanlı Devleti döneminde medreseler ilmi faaliyetlerini sürdürmüş ve ilk medrese beylik döneminde Orhan Bey döneminde beyliğin merkezi olan İznik'te açılmıştır.¹⁵

Türk-İslam kültür medeniyetinde önemli bir unsur olan medreseler, camii, imaret, hastahane, köprü ve çeşmeler gibi ilmi ve dini unsurlar halk için yapıldığından birer yardım kurumları olmuştur. Bununla birlikte yapılan bu medreselerin yanında kitaplıklar, bakımevleri ve hastahaneler de halka hizmet vermek için açılmıştır.¹⁶

600 yıl boyunca tarih sahnesinde yer alan ve uzun bir dönem dünyaya hükmeden Osmanlı Devleti XVIII. ve XIX. yy da değişen dünya şartlarına uyum sağlamaması ve yaşanan gelişmeleri takip etmemesi diğer kurumlarda olduğu gibi eğitim kurumlarında da önemli bozulmalar meydana getirmiştir.¹⁷

Osmanlı Devleti'nde, sosyal, siyasal, ekonomik ve kültür yapı taşlarını oluşturan eğitim sisteminin gerilemesi ve halktan koparılması devlet içinde olumsuzlukların yaşanmasına neden olmuştur. Osmanlı Devlet yöneticileri 1850'lerden sonra bu olumsuzlukların farkına varmışlardır. Bu amaçla 1862'den sonra üniversitelerde ilk defa halka açık eğitimler verilmeye başlanmıştır. Bu kapsamda yine halk eğitimi için 1864'te İslam Öğretim Derneği, Osmanlı Bilim Derneği, 1868'lerde Beşiktaş İlim Derneği ve 1911'de Türk Ocağı kurulmuştur. Halk eğitim merkezleri niteliğinde olan bu kurumlar halkı eğitmek için gece kursları, konferanslar ve kongreler düzenlemişlerdir. Bunlar arasında en aktif ve en uzun ömürlü olanı ise Türk Ocakları olmuştur.¹⁸

¹⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlimiye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. VIII, Ankara 1988, s.1. Mehmet Emin Yolluk, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri*, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2010, s.50-51.

¹⁶ Titiz, s.10.

¹⁷ Orhan Türkdoğan, *Türk Toplumunun Kültürel Dinamikleri*, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2012, s.124.

I.1.2. Ahilik Teşkilatı

Türk İslam geleneğinde, insanlar arasındaki ilişkiler diğer etnik gruplara ve dini inançlara göre büyük farklılıklar göstermiştir. İslam inancının getirmiş olduğu yardımlaşma, dayanışma gibi unsurlar, Türk kültürü ile birleşerek çok farklı bir boyut haline gelmiştir. XIII. yy'da Ahi Evran tarafından Kırşehir'de kurularak, sivil bir kurum olarak çalışan Ahilik Teşkilatı, XVIII. yy'a kadar etkinliğini sürdürmüştür.¹⁹

Selçuklular döneminde ortaya çıkan ve Osmanlı Devleti'nde de zirveye çıkan bu kuruluş, aynı zamanda halka eziyet eden ve baskı altında tutan zorbalara karşı durarak, halkın yanında olmuştur. Ayrıca ülkeye gelen yabancı gezgin ve konukları ağırlayarak yardımda bulunmuşlardır. Osmanlı Beylik döneminde, beyliğin büyüyüp dışa karşı güçlenmesinde katkılar sağladığı gibi, Osmanlı'nın yükselme döneminde de eğitim ve öğretim yapılanmasında önemli ölçüde katkıları olmuştur.²⁰

I.1.3. Loncalar

XIII. yy'da insanlar arasında yardımlaşma ve dayanışmayı öngören Ahilik Teşkilatı, esnaf ve sanatkârlar tarafından kurulmuş ve XVIII. yy kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. XVII. yy'da değişen şartlara bağlı olarak Ahilik Teşkilatı da kendisini yenileyerek daha kapsamlı çalışan Loncalara dönüşmüştür.

Bu anlamda Loncalara dönüşen Ahilik Teşkilatı, yeni bir biçim kazanarak insanlara yardım ve destek vermesinin yanında, tüccarlar arasında ticaret ahlakını

¹⁸ Celep, s.90-91. Mefail Hızlı, "Kuruluşundan Osmanlılara Kadar Medreseler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S: II, C: II, 1987, s.274-275. Remzi Kılıç, *Selçuklulardan Osmanlılara*

Medreseler ve Yönetim İlişkileri, Pegem Yayınları, Ankara, s.1-2. Veli Sırım, "Selçuklular ve Osmanlı Döneminde Medreselerin Mali Kaynakları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C: VII, S: XXXI, s.395. Numan Durak Aksoy, "Ana Hatlarıyla Selçukludan Cumhuriyet'e Eğitim-Öğretimde Kurumsal Değişimi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: XX, S: I, Elazığ 2010, s.474.

¹⁹ Celep, s.90.

²⁰ Titiz, s.10.

koruyan; usta, kalfa ve çırak yetiştiren, yetişkinlere iş yerleri açan yaygın bir eğitim kurumu olmuştur.²¹

I.1.4. Terbiye Ocakları

Osmanlı Devleti'nin XV. yy'da önemli politikalarından biri iskân politikasıdır. İskân politikasıyla birlikte ele geçirilen topraklara Anadolu'dan sevk edilen Türkler yerleştirilmiştir. 1453'te İstanbul'un fethi ile birlikte Anadolu coğrafyasından bu bölgelere yoğun bir göç hareketi başlamıştır. Bu göç hareketlerine bağlı olarak göç edilen yerlerde, sosyal, kültürel ve ekonomik problemler ortaya çıkmıştır. Örneğin; Anadolu'dan İstanbul ve çevresine yerleşmeye başlayan halk, yerleştikleri yerlere uyum sağlayamamış ve özellikle iş konusunda sorunlar yaşamışlardır. Bu amaçla göçle gelen bu halkın sorunlarını çözmek ve ortama uyumlarını sağlamak amacıyla, biri Üsküdar, diğeri de Rumeli'de olmak üzere Terbiye Ocakları adıyla iki tane halk eğitim merkezi kurulmuştur. Ayrıca; camiiler, tekke, zaviye ve dergâhlar, cem evleri, yaren sohbetleri, sıra geceleri, kütüphaneler, sahaflar, devlet adamları ve zenginlerin konakları, bilginlerin, edip ve sanatçıların evleri ve kahvehaneler gibi toplumsal kurumlar da halk eğitimi konusunda önemli çalışmalarda bulunmuşlardır.²²

Görüldüğü gibi Türklerin, hem İslamiyet'ten önce hem de İslamiyet'ten sonra ki kültürel yaşamlarında halk eğitimi büyük bir önem taşımıştır. Türklerin İslam'ı kabul ederek devletçe İslam'a geçişleri bu ilmi faaliyetleri sekteye uğratmadığı gibi, bu kurumların çalışmalarını da hızlandırmıştır.

Selçuklular döneminde temelleri atılan, Osmanlı döneminde ise faaliyetlerini zirveye taşıyan bu kurumlar, XVI. yy ikinci yarısında faaliyetleri

²¹ Temizhan, s.22. Selahattin Bayram, "Osmanlı Devleti'nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahilik Teşkilâtı ve Esnaf Loncaları", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S: XXI, 2012, s.85. Kadir Özköse, "Ahilikte Ahlâk ve Meslek Eğitimi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C: XV, S: II, 2011, s.6-7. Selcen Korkmaz, *Tarihsel Süreç İçerisinde Osmanlı Esnaf Loncaları*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2005, s.7.

²² Temizhan, s.22.

sekteye uğramaya başlayan halk eğitim kurumları, bu tarihten sonra artık gelişmemişlerdir. Zira bundan sonra eğitim ve öğretimde yaşanan aksaklıklar cumhuriyet döneminin önemli sorunlarından birini teşkil etmiştir.²³

1.2. Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminde Halk Eğitimi

Türkiye Cumhuriyetinin kurulması ile birlikte başlayan modernleşme ve kendi kültür unsurlarından ödün vermeden çağdaşlaşma süreci ile beraber, aynı zamanda yeni bir toplum düzenini hedefleyen amaçlar doğrultusunda bazı adımlar atılmıştır. Türk milletinin yıllardır çektiği acıları unutturmak, daha güzel hayat şartlarına kavuşmalarını sağlamak ve her vatandaşı toplumun bilinçli bir bireyi yapmak temel hedeflerden birkaçı olmuştur.²⁴

Cumhuriyet dönemine değinmeden önce, Osmanlı Devleti'nde XIX. yy'da başlayan ve halkı aydınlatmak amacıyla meydana gelen hareketlerden söz etmek gerekir. Osmanlı Devleti, çeşitli etnik grupları (Ermeni, Yahudi, Rum) bünyesinde barındıran bir imparatorluktur. 1750'lere kadar devlet içinde pek bir sorun oluşturmayan bu kesimler, 1789 Fransız ihtilalinin yaymış olduğu milliyetçilik ve ulus devlet olma fikirlerinden etkilenecek, kendi devletlerini kurmaya yönelik çalışmalar içine girmişlerdir. Türklerin Anadolu'ya gelmesinden sonra başlayan batı dünyasının Türkleri kabullenmemesi bu döneme kadar devam etmiştir. Bu düşmanlık neticesinde batı dünyası, Osmanlı toprakları içinde çıkan bütün gayrimüslim bağımsızlık hareketlerine destek vermiş ve bu azınlıklar teker teker Osmanlı hâkimiyetinden çıkarak kendi bağımsız devletlerini kurmuşlardır. Osmanlı aydın kesimi de bu ayrılıkları önlemek için çeşitli ideolojilere bağlı olarak fikirler ortaya atmışlardır. Bunlar; Osmanlılık fikri altında Osmanlı birliği, İslamcılık fikri ile İslam birliği ve 1908'den sonra Türkçülük fikri ile Türk birliğini sağlama yönelik düşüncelerdir.²⁵

²³ Türkdoğan, s.130.

²⁴ Funda Gençoğlu Onbaşı, "Halkevleri ve Ülkü Dergisi: Erken Cumhuriyet Döneminde Köycülük Tartışmaları", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, C. XX, S. III, Temmuz 2011, s.70.

Türk aydınları tarafından Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü korumak, ayrılıkçı azınlık hareketlerini ortadan kaldırmak amacıyla geliştirilen; Osmanlıcılık, İslamcılık ve Âdemi Merkezîyetçilik fikirleri 1908-1911 yılları arasında meydana gelen savaşlar ve toprak kayıpları nedeniyle etkinliklerini kaybetmişlerdir.²⁶

1908'de II. Meşrutiyetle birlikte Osmanlı Devleti çeşitli iç ve dış buhranların içine girmiştir. Bulgaristan'ın bağımsızlığını kazanması, Girit meselesi, 31 Mart vakası ve Balkan Savaşları gibi hadiseler toplumu derinden etkilemiştir. Bunlara bağlı olarak Osmanlıcılık fikri ile düşünülen, Osmanlı sınırları içinde yaşayan bütün etnik grupları tek çatı altında toplama düşüncesi iflas etmiş, ayrıca Müslüman kesimlerin de Osmanlı Devleti'nden ayrılıp bağımsızlıklarını kazanmaya yönelik çalışmaları İslamcılık düşüncesini de ortadan kaldırmıştır. Türk aydınları bu fikirleri benimseyip ideoloji haline getirirken, ortada kalan Türk milleti de ulus-devlet kurma düşüncelerinden mahrum bırakılmıştır.²⁷ Ancak daha sonra kaçınılmaz olarak dünyayı saran milliyetçilik hareketlerinin Osmanlı Devleti'ni derinden etkilemesi, geliştirilen fikirlerin etkisiz kalması ile birlikte Türk aydınları da Türkiye'nin gerçek sahipleri olan Türk milletine yönelmişlerdir.²⁸ Bu kapsamda II. Meşrutiyetten sonra Türk aydınları, çeşitli dergi ve cemiyetler etrafında toplanarak, yıllardır milli ülkü ve şuurdan mahrum bırakılan Türk halkını millet denilen bir bütün halinde toplamaya başlamışlardır.²⁹

²⁵ Yavuz Özdemir, "Halkevleri (1932'den 1951'e)", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. XLV, Erzurum 2011, s.231.

²⁶ Habip Demir, *Celal Nuri (İleri) ve İslam Tarihçiliği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları (İslam Tarihi) Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s.17.

²⁷ Nurcan Toksoy, *Halkevleri; Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak*, Orion Yayınları, Ankara 2007, s.19.

²⁸ Özdemir, s.237.

²⁹ Toksoy, s.20.

1.2.1. Türk Ocaklarının Açılışı ve Halk Eğitim Çalışmaları

1911’de çeşitli dergiler çıkaran, aynı yıl içinde kuruluşunu tamamlayan Türk Ocakları, halk arasında Türk kültürünü yaymak ve Türk milli kimliğini benimsetme gibi faaliyetlerde bulunarak varlığını 1931 yılına kadar sürdürmüştür. Türk Ocakları, Osmanlı devletinin son döneminde kurulan halk eğitim kuruluşları arasında en aktifi ve en uzun ömürlüsü olmuştur. Bu ocakla birlikte Türk aydın kesimi; “*Dünyanın çok değişik ve geniş bölgelerine yerleşen, değişik isimler altında birçok devlet kurmuş bütün Türklerin dil ve tarihçe birliği*”, tezini savunarak; “*Türk milletinin sadece Osmanlıdan oluşmadığını, Osmanlı Türklerinin onun bir parçası olduğu*”, gerçeğinin yaymaya çalışmışlardır.³⁰

Dolayısıyla bu hedefler doğrultusunda çalışacak bir kuruma ihtiyaç olduğunu gören Türk aydın kesimi, Türk Ocağını kurma çalışmalarına girişmişlerdir. İlk olarak askeri tıbbiye öğrencilerinin tavsiyesi üzerine kurulan Türk Ocakları, ileriki dönemlerde büyük başarılarla imza atmıştır. Özellikle askeri tıbbiye öğrencileri arasında Türkçülük fikirlerinin kısa bir süre içinde yayılmasının nedeni, bu okulun modern bir eğitim kurumu olması ve ülkenin içinde bulunduğu, sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik problemleri sorgulayıp eleştiren bir öğrenci kitlesinin olmuş olmasıdır. Ayrıca askeri tıbbiye okulları, öncelikle vatanseverlik kurumları olmakla birlikte aynı zamanda, eğitilen Türk gençlerinin daha sonra devleti koruyacakları düşüncesi göz önüne alınarak yetiştirilmişlerdir.³¹

³⁰ Duman, s.34. Nurullah Candan, “Türk Ocaklarından Halkevlerine: Türkiye’de Sporun Erken Dönem Öyküsü”, *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, C: III, S: XV, Temmuz 2010, s.21. Mehmet Cıranoglu, *Sivil Toplum Kuruluşlarında Örgüt İklimi: Türk Ocakları Derneği Örneği*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2011, s.46-47. Ercan Çağlayan, “Türk Ocakları’nın Vilayet-I Şarkîye’de Teşkilatlanması ve Kurultaylarda Şark İle İlgili Tartışmalar (1924-1928)”, *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, C: VIII, S: II, Kasım 2016, s.785.

³¹ Toksoy, s.20. Tahir Kodallı, “Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Ocakları”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S: LII, Erzurum 2014, s.297. İlbey Cemal Nuri Özdemirci, *İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Sürecinde Devlet – Sivil Toplum İlişkisi: Türk Ocakları Örneği*,

Her geçen gün Türkçülük fikrinin geniş çapta yayıldığı 1911 yılında tıbbiye öğrencileri harekete geçerek Türk aydınlarına mektuplar göndermeye başlamışlardır. Bu mektuplarda; Osmanlı Devleti'nin gerilediğini, bilgisizlik ve cahilliğin arttığını, devlet yöneticilerinin halktan ellerini çekip kuru bir siyaset yürüttüklerini, dolayısıyla çalışmayı ibadet sayan, güçlü ve zengin nesiler yetiştirip sosyal hareketliliği destekler nitelikte bir cemiyet kuracaklarını bildirmiş ve kendilerinden yardım talebinde bulunmuşlardır.³²

Türk milliyetçiliğini yaymak maksadıyla Türk aydınlarına gönderilen bu mektuplar sonrasında milliyetçi aydınlardan; Mehmet Emin, Ahmet Ağaoğlu, Ahmet Ferit, Yusuf Akçura, Mehmet Ali Tevfik ve Ali Fuat Sabit gibi aydınlar bu gençleri haklı bulmuştu. 20 Haziran 1911'de öğrenci temsilcileri ve Türk aydınları arasında yapılan toplantı sonucu bir derneğin kurulacağı ve bu derneğin '*Türk Ocağı*' adı altında faaliyete geçeceği kararı alınmıştır. Ayrıca aynı gün derneğin nizamnamesi de hazırlanmıştır.³³

20 Haziran 1911'de hazırlanan nizamnamede Türk Ocağının temel amaç ve hedefleri de belirlenmiştir. Buna göre; "*İslam kavimlerinin başlıca önemlisi olan Türklerin, ulusal terbiyeye, bilimsel, sosyal ve ekonomik düzeylerini geliştirmek ile Türk ırkı ve dilinin olgunlaşmasına çalışmak*", şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca nizamnamede Türk Ocaklarını siyaseten uzak kalacaktır ifadesi de eklenmiştir. Türk Ocakları I. Dünya savaşı sırasında siyaseten uzak durmuş, ancak milli mücadele döneminde bu madde nizamnameden çıkartılarak, üyeleri Osmanlı yöneticilerini cephe alarak, işgalci güçlere karşı mücadele içine girmişlerdir.³⁴

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2014, s.86-87.

³² Duman, s.36.

³³ Hamdiye Algan, *Halkevlerinde İnkılâp Temsilleri (1932-1951)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011, s.9.

³⁴ Duman, s.38. Şeyda Özçelik, *Türk Ocakları ve Eğitim*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana 2010, s.2. Nermin Kılıç, *Atatürk'ün Türk Ocaklarındaki Konuşmaları*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu 2006, s.21-22. Murat Şahin, *Türk Ocaklarının Eğitim ve*

Türk ocakları kurulmadan önce, Ocağın kuruluşuna zemin hazırlayan önemli gelişmelerden biri de ‘*Türk Yurdu Dergisi*’ olmuştur. Ocaklardan önce kurulan Türk Yurdu Dergisi, Ocak kurulduktan hemen sonra onunla birleşmiş ve daha sonraları da Ocağın bir yayın organı olarak çalışmıştır. Türk Yurdu Dergisi yayınladığı yazılar sayesinde, kısa bir süre içinde Türk halkını bu Ocaklara çekmeyi başarmıştır. Türk milliyetçiliğini savunan Türk Ocakları, halka yakın ve samimi bir alaka göstermiştir. Bu ilgi ve alaka neticesinde Türk Ocakları bütün Türk dünyasının ilgi odağı olmuştur. İstanbul’da teşkilatlanmaya başlayan Türk Ocakları milliyetçilik şuurunu halka anlatma faaliyetlerinin yanında aynı zaman da bir sosyal yardım kurumu olarak da çalışmıştır. Zira Anadolu’dan İstanbul’a gelen yardıma muhtaç gençlere ulaşip onların ihtiyaçlarını da karşılamışlardır. Ayrıca maddi durumu kötü ve gidecek yeri olmayan gençlere yer verdikleri gibi okuyan öğrencilerin bütün kırtasiye ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Bu çalışmalarını nedeniyle Türk Ocakları, kimsesiz, fakir, himayesiz hastaların sığınağı haline gelmiştir. Sadece İstanbul’da faaliyetlerde bulunan bu kurum daha sonra İstanbul dışında farklı yerlerde şubeler açmaya başlamıştır.³⁵

I. Dünya Savaşı ile ittifak grubunda yer alan Osmanlı Devletinin savaşta yenilmesi ve 1918’de imzalanan Mondros Mütarekesi, Türk milletini yok sayan bir antlaşma niteliğinde olmuştur. 1920’de Mondros Mütarekesi gereğince itilaf devletleri İstanbul’u işgal ederek Türk Ocağı binasını işgal etmiş, evraklarını, kitaplarını dağıtarak faaliyetlerini durdurmuştur. Durumun vahametini Mustafa Kemal’e bildiren ocak yetkilileri, Mustafa Kemal’den durumu protesto etmeleri gerektiği cevabını almışlardır. Ancak protesto ile bir yere varılamayacağını gören yöneticiler, 1920 Nisanında Ocak merkezini Anadolu’ya taşıyarak milli mücadele bitinceye kadar Anadolu’da faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. 1919’da Mustafa Kemal önderliğinde başlayan milli mücadele sürecinde, Türk Ocaklarının yetiştirdiği Türk aydınları Mustafa Kemal’e büyük destek vermiş, hatta

Kültürel Faaliyetleri (1912-1931), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009, s.78.

³⁵ Toksoy, s.22-23.

cumhuriyetin ilk yıllarında bile bu Ocaklarda yetişen kuşaklar cumhuriyet kurumlarının şekillenmesinde önemli katkıları olmuştur.³⁶

Milli mücadelede, Türk halkının zaferle çıkması üzerine Mustafa Kemal, Türk halkının geri kalmışlığını ortadan kaldırmak için Cumhuriyetin ilanından hemen sonra halk eğitimi konusunda adımlar atmıştır. Buna bağlı olarak milli eğitim bakanlığı 1923'te yayınladığı bir genelgede; “*Yurdun her köşesinin cehalet ve irfansızlığın altında ezildiğini, halk ile öğretmenler arasında yakın ilişkiler kurulmasını; eğitim ile her yaşta ve her sınıftan vatandaşın durumunun iyileştirilmesi, toplumsal, ekonomik ve ulusal konular konusunda öğretmen ve halktan ortak kurular oluşturularak, çalışmaların sürekli izlenmesi ve yayınlara önem verilmesi*” gerektiği belirtilmiştir.³⁷

1923'te Cumhuriyetin ilanı ile birlikte eğitim alanında geniş çapta çalışmalar başlatılmıştır. Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Mustafa Kemal eğitimin sadece okullarda öğrencilerle sınırlı kalmasını istemiyordu. Mustafa Kemal Türkiye'nin her köşesinde bulunan her yaştan ve her kesimden insanın eğitilmesi ve bu vatandaşların birer bilinçli yurttaş yapma gayreti içine girmiştir. Bu alanda her yurttaşın eğitim alması için de bazı kurumların varlığına ihtiyaç duyulmuştur. Dolayısıyla 25 Mart 1926'da çıkarılan bir kanunla ülkede okumamış ve eğitim yaşını geçmiş bireyler için yeni kurumların kurulması gerektiği belirtilmiştir. Bu amaçla 1926'da ‘*Halk Eğitim Şubesi*’, çeşitli nedenlerle hiç okumamış veya istediği eğitim seviyesine gelememiş olanları bir cumhuriyet vatandaşının bilmesi gereken yurttaşlık bilgileri ile donatmak amacıyla hizmet vermeye başlamıştır. Ayrıca Türk halkına ulusal kültürü benimsetmek amacıyla 1927'de ‘*Halk Derslikleri*’ açılmıştır. 1928'de köylerde 12-45, kentlerde 16-45 yaşları arasında okuma-yazma belgesi zorunlu hale getirilmiştir. Bu doğrultuda

³⁶ Toksoy, s.23.

³⁷ Celep, s.92. Yusuf Sarınoy, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihsel Gelişimi ve Türk Ocakları*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1993, s.121.

gezici mektep durumunda olan ve A-B şubeleri adı altında faaliyetlerde bulunan 'Millet Mektepleri' açılmıştır. A şubesinde yalnızca yeni harflerle okuma-yazma öğretimi, B şubesinde ise okuma, yazma, hesap, sağlık ve yurttaşlık eğitimi verilmiştir. 1930'larda yine insanların öğrendiklerini unutmama, okuma yazma alışkanlığını kazandırma amacıyla 'Halk Okuma Odaları' açılmıştır.³⁸

Görüldüğü gibi, cumhuriyetin kurucuları bir yandan devlet kurumlarını oluştururken, diğer yandan Osmanlı Devleti'nde istenilen düzeyde olmayan Türk halkının eğitim seviyesini yükseltmek, her vatandaşın yeni kurulan cumhuriyet yönetiminde aktif çalışmasını sağlamaya çalışmışlardır. Yine bu dönem ekonomik sorunlardan dolayı halk eğitimi konusunda ki çalışmalar 1923'ten 1932'ye kadar kısıtlı imkânlarla yapılmıştır. Bu tarihten sonra ise halk eğitimi üzerinde ciddiyle durulmuş, ayrıca her alanda her türlü çalışmayı içinde barındıran Halkevlerinin kuruluş çalışmaları yapılmıştır.

I.2.2. Türk Ocaklarının Kapatılması

XX. yy başlarında Türk milleti var olma mücadelesi vermiştir. Mustafa Kemal'in önderliğinde yok olmayı reddederek, vatan topraklarını kaybetmemek için mücadeleye girmiş ve sonucunda ise zaferle çıkmışlardır. Zaferin ardından kurulacak olan Türkiye Cumhuriyeti'nin sağlam temeller üzerinde inşa edilmesi gerekiyordu. Bu alanda Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Mustafa Kemal, yurt gezilerine çıkarak, halka inkılapları, cumhuriyetin ana ilkelerini, ayrıca yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin; milli, laik, çağdaş, demokratik ve bir hukuk devleti olduğunu anlatmıştır. Dolayısıyla Mustafa Kemal'in bu düşüncelerinin halk tarafından anlaşılabilmesini sağlamak için halkı örgütleyecek modern kurumların, oluşturulması gereği duyulmuştur.³⁹

³⁸ Celep, s.93. Bknz: EK 50: 1928-1933 Türkiye geneli açılan millet mekteplerinin sayısı ve faaliyetleri.

³⁹ Durmuş Yılmaz, "İlk Dönem Halkevlerinin Eğitim Faaliyetleri: Konya Halkevi Örneği", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S. XXIX, Bahar 2011, s.60. Oğuzhan Bozdağ, *Türk Ocakları İdeolojisi ve*

Osmanlı Devleti'nin, özellikle son dönemlerinde halk eğitim çalışmaları başlatılmış ve bu kapsamda bazı kurumlar açılmıştır. Bunlardan 1911'de kurulan Türk Ocakları 1931'e kadar en aktif şekilde çalışan kurumlardan biri olmuştur. Türk Ocakları yaptıkları bütün çalışmalarla birlikte, aynı zamanda kültürel boşlukları da doldurmayı başarmışlardır. Ayrıca cumhuriyetin ilk yıllarında yaptıkları çalışmalarla Mustafa Kemal'in takdirini kazanmışlardır.⁴⁰

Mustafa Kemal, Türk Ocaklarını yakından takip etmiş hatta yurt gezilerine çıktığında ilk ziyaret yerlerinden biri Türk Ocakları şubeleri olmuştur. 1926-1930'da Türk Ocaklarının genel sekreterliğini yapan Uluğ İğdemir Mustafa Kemal'in Türk Ocakları hakkındaki düşüncelerini şöyle ifade etmiştir; “*Atatürk, Türk Ocaklarını çok severdi. Hatta Türk Tarih Tetkik Cemiyet'ini ilk defa olarak Türk Ocakları bünyesinde oluşturmuştur.*”⁴¹

1928'lerde bağımsız olarak çalışan Türk Ocakları aslında CHP'nin denetimine alınmak istenmiştir. Zira bu durum bizzat Mustafa Kemal tarafından takip edilmiş, hatta 1928'de CHP kurultayında değerlendirmeler yapılmıştır.⁴² CHP Türk Ocaklarının yönetimini her ne kadar elinde tutmaya çalışmışsa da, Ocaklarda etkinliğinin sürdürmemesi yönetiminde ellerinden gitmesine neden olmuştur. Bu durum zaman zaman Parti-Ocak sürtüşmesine de neden olmuştur. 1930'lara gelindiğinde Mustafa Kemal'in yoğun ilgi ve desteğini gören Türk Ocakları ve bunlara bağlı dernekler, cemiyetlerin amaçları dışında çalışmaya başlaması ile birlikte bu durum, Mustafa Kemal'in tepkisine neden olmuştur. Mustafa Kemal, Türk Ocaklarının CHP'nin bir yan kolu olarak hareket etmelerini ve bir kültür şubesi içinde faaliyet göstermelerini istemekteydi.⁴³ Hatta Mustafa

Mimarisi (1912 - 1931), Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2013, s.16-17.

⁴⁰ Toksoy, s.24.

⁴¹ Duman, s.39.

⁴² Kenan Akyüz, “Türk Ocakları”, *Bellekten*, C.L, Nisan 1986, Ankara 1986, s.205.

⁴³ Sinan Ergen, *Türkiye'de Halkevleri ve Elazığ Örneği*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2007. s.14.

Kemal, 3 Şubat 1931'de Aydın'da gençlere yaptığı konuşmasında; ocakların görevlerini tam olarak yerine getirmediklerini ifade ederek ocakların feshedilmesine yönelik ipuçları vermiştir.⁴⁴

Türk Ocakları 1928'den sonra eski Osmanlı geleneklerini savunan bazı kesimlerin yuvası haline gelmeye başlamıştır. Bu yeni yapılanma süreci içinde Türk Ocakları, hükümeti eleştirmeye başlamış, 1929'da dünya ekonomik buhranının Türkiye'yi etkilemesi ve Rusya ile olan ilişkilerde, hükümet sert bir dille eleştirilmeye başlanmıştır. Ayrıca yapılan inkıplara da karşı çıkmışlardır. Bununla birlikte Türk Ocakları, Mustafa Kemal'e karşıt eski ittihatçıların barınak merkezi olmuştur. Hatta Hamdullah Suphi, Türk ocaklarını silahlı bir eyleme sürükleyeceğinin işaretlerini vermişti. Dolayısıyla tehlikenin arttığını gören Mustafa Kemal, 24 Mart 1931'de Eşref Ünaydın'a verdiği; "*Aynı cinsten olan kuvvetler müşterek gaye yolunda birleşmelidirler*"⁴⁵ demeciyle karşılıklı görüşmeler yapılmış ve sonuçta Türk Ocakları kendi kendini kapatmak durumunda kalmıştır.⁴⁶

Türk milletine, milli kültür, milli ahlak ve şuuru benimsetmek amacıyla kurulan dernek ve cemiyetler arasında en uzun ömürlüsü olan Türk Ocakları, 10 Nisan 1931'de, 276 şubesi ve 1 milyon 32 bin 194 lira bütçesi ile tamamen CHP'ye devredilmiştir.⁴⁷

Anıl Çeçen⁴⁸ bu konu ile ilgili '*Halkevleri*' adlı eserinde, eski Türk Ocağı üyelerinden Yalçın Orkun'un 1987 tarihli konuşmasını şu şekilde aktarmıştır; "*Türk Ocakları böylesine halktan ve toplumdan kopuklaşarak sönükleşmiş ve*

⁴⁴ Algan, s.15.

⁴⁵ Cumhuriyet, 24 Mart 1931.

⁴⁶ Duman, s.44-45.

⁴⁷ Ergen, s.14. İbrahim Karaer, *Türk Ocakları ve İnkılaplar (1912-1931)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1989, s.66-67.

⁴⁸ Anıl Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1990, s.88.

cumhuriyet rejimi açısından tehlikeli düşünceler taşıyan, ırkçı, Kur'an'cı⁴⁹ ve faşist heveslisi bir kesimin eline geçmişti. Böylesine çökmüş ve işlevini yitirmiş bir örgütten yeni cumhuriyet rejiminin heyecanını kitlelere taşımasını beklemek imkânsızdı. Dolayısıyla daha fazla zaman kaybetmeden bu sorunu yeni baştan ele alınarak incelemek ve gerekirse yeni tür bir örgütlenmenin meydana gelmesini sağlamak gerekiyordu.”

Türk Ocaklarının kendilerini feshetmelerinde sadece yukarıda ifade edilen düşünceler etkili olmamıştır. Bu bağlamda CHP Türk gençliğinin siyasi fikir ve düşüncelerine rehber olma, onları yönlendirme isteği de bulunmaktaydı. Bununla birlikte Türk Ocakları feshedildikten sonra Ocakların neden fesih edildiğine dair makaleler de yayınlanmış hata bu makalelerde en çok ileride bu Ocakların CHP'ye rakip olacakları endişesinden ötürü feshedildikleri ifade edilmiştir. Türk Ocaklarının feshedilmesinde bir başka etken ise 1930'larda bazı basın kuruluşlarının Ocakları eleştiren yazıları olmuştur. Bu eleştiriler; Türk Ocakları merkez binası temelinin bir misyoner parası ile atıldığı, Türk Ocağının bazı yabancı devletlerin tiyatro sahnesi olması dışında bir işe yaramadığı, Türk Ocakları idare kadrosunun çok yüksek miktarda ücretler aldıkları şeklinde ki ithamlardı.⁵⁰

Bunlara bakıldığı zaman Mustafa Kemal'in Osmanlı Devleti'ne karşı olduğu düşüncesi çıkarılmamalıdır. O, sadece Osmanlıdan kalma ve eğitimde geri kalmış Türk milletinin her alanda kendisini yenilemesi arzusu içinde olduğunu beyan etmiştir.

⁴⁹ **Kur'an'cı:** Bu terim dönemsel olarak ele alınması gereken bir terimdir. Bu terim, konuşmada kullanılan, eleştirilen yönü ile ele alındığında; Kur'an-ı Kerim'in kendisi değil, o döneme ait Kur'an tanımlı bir algı olarak değerlendirilebilir. Zira bu algı karmaşası son dönem Osmanlı toplumunda olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti'nde de karıştırılan bir kavramdır. Eleştirilere maruz olarak değerlendirilen bu

terimin “aklı tatil eden, dogmatik yapılara” atfen sıkça kullanılan bir alışkanlık yönü de vardır. Bknz: Songül Alşan, “İslam'ı Algı Sorunu ve Türkiye'deki İslam Algısı”, *Alınleri Dergisi*, Y: 2017, S: I.

⁵⁰ Zehra Aslan, *Trabzon Türk Ocağı (1925-1931)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2008, s.70-71.

Mustafa Kemal bunlar yapılırken sadece teoride değil, uygulamasını da görmek istemiştir. Dolayısıyla, fiilen yurdun her yerine il, ilçe, bucak ve hatta köylere kadar doğrudan halkla ilişki kuracak, onların sorunlarıyla ilgilenecek, yapılan inkılapları anlatacak bir kurumun olmasını istemiştir. Türk Ocaklarının bunları yapmayı, inkılap karşıtı bir yol izlemesi ve gerçek amaçlarından sapması Mustafa Kemal'in bu Ocakları feshetmesine ve Türk milletinin her türlü ihtiyaçlarını karşılayacak bir kurumun kurulması için çalışmaların başlatılmasına zemin hazırlamıştır.⁵¹

⁵¹ Toksoy, s.24. Vecihi Fuat Sefa Hekimoğlu, "Türkiye'de Türkçülük Hareketinin Ortaya Çıkması ve Ocakları", *BEU Akademik İzdüşüm*, C: II, S: I, Ocak 2017, s.49. Seda Bayındır Uluskan, *Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010, s.33-34.

II. BÖLÜM

II.1. MUSTAFA KEMAL'İN HALKÇILIK İLKESİ VE HALKEVLERİ

Halkevlerine geçmeden önce konuyla alakalı olarak 'Halk' ve 'Halkçılık' kavramlarına değinmek gerekir. 'Halk' terimi üzerinde bugüne kadar birçok tanım yapılmıştır. Genel kanaate göre 'Halk' kelimesi, belirli yer ve zamanda yaşayan insanların kendi çıkarları doğrultusunda bir sosyo-ekonomik çıkar dayanışma içerisine girmeleri sonucunda meydana getirdikleri insan topluluğudur.⁵²

Sözlüklerde ise 'Halk' kelimesi üç anlamda kullanılmıştır. Bunlardan ilki; Halk bir ulusun belirli sınırlar içinde yaşayan kısmıdır. İkincisi; aynı yerde toplanmış kimselerin bütünüdür. Üçüncüsü ise; aydın ve memurlar dışında kalan kitlelerdir. Dolayısıyla, bir devletin beşeri unsurlarını oluşturan kesime halk denir. 'Halkçılık'⁵³ ise işçi, köylü, gibi çalışarak emeğinin karşılığı ile hayatını devam ettiren toplumsal grupların haklarını koruyan bir akımdır.⁵⁴

Toplum bilimciler ise Halk ve Halkçılık kavramları konusunda farklı bir tanım geliştirmişlerdir. Onlara göre Halk ve Halkçılık; kültürleri ortak ve kuvvetli

⁵² Duman, s.15. Abdullah İlgazi, "Atatürk'ün Halkçılık Anlayışının Türkiye'nin Çağdaşlaşmasındaki Rolü ve Önemi", *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, S: VIII, Bahar 2002, s.2-3. Çiğdem Erdem, *Türk Parlamenter Solunda Halkçılık Söylemleri (1960-1980)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2007, s.8-9.

⁵³ **Halkçılık:** Rusya'da kapitalist gelişmeye tepki olarak XIX. yy ikinci yarısında aydın hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Kapitalist sistemin, belirli bir kesimi aşırı zenginleşmesi ve bir kesimi de fakirleşmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Kapitalist sistemin, özellikle köylü halkın sömürülmesine ve topraklarının ellerinden çıkması nedeniyle fakirleşen halkın ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkmış bir kavramdır. Bknz: Cemalettin Canlı, *Halksız ve İnsansız Bir Tarihin Halkevleri*, Halkevleri Yayınları, Ankara 1999, s.51.

⁵⁴ Cemalettin Canlı, *Halksız ve İnsansız Bir Tarihin Halkevleri*, Halkevleri Yayınları, Ankara 1999, s.51.

olan, aynı kökten gelen birçok soy ve kavmin bir araya gelerek oluşturdukları toplumsal zümrelerdir.⁵⁵

İfade edilen bu tanımlara göre halk, uzun bir süre birlikte yaşayan insanların birlik ve beraberliği, kardeşliği demektir. Kültürleri, gelenek ve görenekleri aynı olan, dil, din ve tarihte birleşen unsurlardır. İfade edilen bu tanımlar ülkeler arasında hatta devlet adamları arasında da değişkenlik göstermiştir. Devleti, halkın destekleri ile yöneten liderler halkı idare etmek için halk ve halkçılık konusunda ki politikalarını belirledikten sonra hareket etmişlerdir. Bu konuda dünyada önemli bir üne sahip olan Mustafa Kemal'in Halk ve Halkçılık politikası ise ayrıca önemlidir.

Mustafa Kemal'in, Halkçılık politikası kurtuluş savaşı mücadelesini verdiği ilk yıllarda ortaya çıkmıştır. Yani cumhuriyeti kurmadan önce bütün askeri rütbelerini sökerek halk için mücadele eden, savaştan ve inkılap hareketlerini başlatan bir lider olmuştur. Dolayısıyla Mustafa Kemal bir halk adamıydı denilebilir. Mustafa Kemal'in Halkçılık politikası batıdan alınan taklidi bir yapı taşımamaktaydı. Onun Halkçılık anlayışı tamamen halk ile birlikte olmak ve halk için çalışmak anlamına gelmekteydi. Bu bağlamda Mustafa Kemal, Halkçılık anlayışını kurtuluş savaşından önce ve sonrasında ifade ettiği konuşmalarıyla çizmiştir.⁵⁶

Mustafa Kemal yaptığı bir konuşmasında; *“İç politikamızda, yolumuz olan halkçılık, kısacası ulusu kendi yazgısına egemen kılmak, ilkesi anayasamızda saptanmıştır. Bu yasayı ve bu yasadaki dallanmış yasaları bir an önce çıkararak uygulamaya çalışacağız”*, bir başka konuşmasında; *“Bizim halkımız çok temiz yürekli, çok soylu ruhlu, ilerlemeye çok yetenekli bir halktır. Bu halk eğer bir kez karşısındakilerin özdenlikle kendilerine hizmet etiklerine inanırsa, her türlü eylemi hemen benimser. Bunun için gençlerin her şeyden önce ulusa güven*

⁵⁵ Anıl Çeçen, “Halkçılık Anlamı”, *Halkevleri Dergisi*, S. LXXXI, Temmuz 1973, s.5-6.

⁵⁶ Çeçen, *Atatürk*, s.47. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, I-II, İstanbul 1973, s.50-51. Durmuş Yalçın, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2012, s.280-281.

vermeleri gerekir... Sanırım bugünkü varlığımızın temel niteliği ulusun eğilimlerini tanıtılmıştır. O da, halkçılıktır ve halk hükümetidir. Hükümetin halkın elline geçmesidir. İdareyi halka vermeye çalışalım.”⁵⁷

Burada ifade edildiği gibi Mustafa Kemal, Türk halkının toplumsal ve egemenlik haklarının anayasa ile güvence altına alındığını, Türk gençliğinin halkın gelişmesinde önemli bir etken olduğunu ve hükümetin halka verilmesi gerektiği konusunda düşüncelerini ifade etmiştir.

Mustafa Kemal Türk milletinin çağdaş medeniyetler seviyesine ulaştırmak için ifade etmiş olduğu fikirlerin uygulanmasından yana olmuştur. Bu bağlamda çağdaşlaşmayı da halkın eğitim ve refah seviyesine bağlamıştır. Bir ülkenin büyüüp gelişmesinin tek çaresi ülkede bütün kesimleri kapsayacak ve her alanda insanların yetişmesini sağlayacak bir eğitim modelini oluşturma Mustafa Kemal’in temel felsefesi olmuştur.⁵⁸

II.1.1. Halkevlerinin Kuruluşu

Milli mücadele zaferle sonuçlandıktan hemen sonra, siyasi örgütlenmeler kurulmuş, devletin ana esaslarını belirleyen, insan hak ve özgürlüklerini kısmen garanti altına alan anayasa hazırlama süreci başlamıştır. Ardından saltanat kaldırılarak Cumhuriyet ilan edilmiştir. En sonda hilafet makamı kaldırılarak, inkılap hareketleri başlamıştır. Osmanlı Devleti’nden kalma sorunlar ve saltanatın ülke genelinde yarattığı sorunlar toplumu derinden etkilemiş, ancak bu

⁵⁷ Çeçen, *Atatürk*, s.51-52. Özay Göztepe, *Mustafa Kemal’in Cumhuriyet Söylemi: Halkçılık, Laiklik, Batıcılık, Milliyetçilik (1919-1938)*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2008, s.67. Selçuk Aydın, *Türk Düşüncesinde 1908-1938 Yılları Arasında Sosyolojik Bağlamda Halkçılık Hareketi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2011, s.287-288. Seydi Çelik, *Türk Düşünce Tarihinde Halkçılık Anlayışı ve Atatürk’ün 1921 Anayasasının Ön Tasarısı Niteliğindeki Halkçılık Beyannamesi (1908-1924)*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2000, s.62-63.

⁵⁸ Çeçen, *Atatürk*, s.53. Yalçın, s.73.

olumsuzluklar yapılan inkılaplar sayesinde en kısa zamanda kaldırılmaya çalışılmıştır.⁵⁹

Cumhuriyetin ilanından sonra yapılan inkılap hareketlerinin tümü, milli hâkimiyeti esas kılacak bir nitelikteydi. Yeni rejimle birlikte gelen demokrasi anlayışının üç temel hedefi vardı. Bunlardan ilki; toplumda bulunan bütün vatandaşlara eşit muamele, ikincisi; çalışma ve el birliği ile gelişme ve tebaa olmaktan çıkıp, ulus olma, üçüncüsü ise; devletin, vatandaş haklarını koruması, bu amaçla insanları eski dağınıklıklarından kurtarmak ve içi boş olan milliyetçilik ruhunu doldurmaktır.⁶⁰

Bunların gerçekleşebilmesi için de yapılan inkılapların sağlam bir temel üzerine oturtulması gerekmektedir. Dolayısıyla şehirlerden köylere kadar yaş sınırlaması getirilmeden bütün Türk milletinin bilinçlendirmesini sağlayacak yaygın bir eğitim sisteminin kurulması gerekmektedir. Cumhuriyetin ilanı ile yani 1923 ile 1932 yılları Türkiye’de eğitimi düzene koyma ve geliştirme dönemleri olmuştur denilebilir. Zira daha öncede belirtildiği gibi 1929’lardan önce eğitim konusunda özellikle Türk Ocakları etkili bir şekilde çalışmıştır. 1929’da başlayan dünya ekonomik buhranı Türkiye’yi de etkilenmiştir. Dünya ekonomik buhranı ile başlayan ekonomik sıkıntılar, toplum arasında da problemlere yol açmıştır. Ancak tüm bu problemlere rağmen Mustafa Kemal halkını eğitimi konusunda ödün vermemiştir.⁶¹

Bu dönem ülke yönetiminde bulunan CHP, Türk halkının layık olduğu seviyeye getirme, kendisine hedef olarak belirlemiş, Türk milletinin içinde bulunduğu problemleri tespit ederek bir çıkış noktası bulmaya çalışmıştır. Bu

⁵⁹ Duman, s.53.

⁶⁰ Nuray Bayraktar, *Halkevlerinin Ülke Kültürüne, İnsanın Gelişimi ve Dönüşümü Açısından Katkıları ve Önerileri*, Halkevleri Yayınları, Ankara 1999, s.28.

⁶¹ Çeçen, *Atatürk*, s.89.

çıkış noktalarından biri ise, bugüne kadar varlıklarını hissettiren, uzun bir süre adından söz ettiren Halkevlerinin kurulmasıydı.⁶²

Bilindiği üzere Türk Ocaklarının işlevleri dışında çalışmaya başlaması, Ocakların 1931’de Mustafa Kemal tarafından CHP’ye devretmesine neden olmuştur. Türk Ocaklarının feshedilmesiyle birlikte eğitim alanında bazı boşluklar meydana gelmiş, bu boşlukları doldurmak için Mustafa Kemal yeni bir kuruluşun açılması için gerekli talimatları vermiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Mustafa Kemal’in direktifleri doğrultusunda bazı öğrenciler eğitim almak için Avrupa’ya gönderilmişti. Avrupa’ya eğitim için giden öğrencilerden biri olan Vildan Aşir Savaşır, Avrupa’da bulunduğu süre zarfında halk eğitimi konusunda çalışmalarda bulunmuştur.⁶³

1931 yılı sonlarında Vildan Aşir Savaşır Çekoslovakya’daki ‘Sokul’ adlı kuruluşları anlatan konferansları ve Ankara radyosunda yaptığı konuşmaları CHP ve Mustafa Kemal için yol gösterici olmuştur. Vildan Aşir’in konferans ve radyo konuşmaları, Türkiye’de halkın evi veya Halkevleri şeklinde bir örgütlenmeye gidebileceği şeklindeki konuşmaları mevcut iktidarın işini kolaylaştırmıştır.⁶⁴

Vildan Aşir’in bu konuşmalarından sonra Mustafa Kemal kendisini arayarak tebrik etmiş, ayrıca bu çalışmalarını devam ettirmesini istemiştir. Bununla birlikte Türk Ocaklarının başarısızlığından rahatsız olan bazı eğitimciler dönemin milli eğitim bakanı olan Reşit Galip Bey’in öncülüğünde toplantılar düzenleyerek çözüm yolu bulmaya çalışmışlardır. Son yapılan toplantıda Vildan Aşir dâhil

⁶² Toksoy, s.29.

⁶³ Çeçen, *Atatürk*, s.91.

⁶⁴ Toksoy, s.29. Sultan Civci, *Halkevleri ve İzmir Halkevi’nin Faaliyetleri (1932-1951)*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2013, s.24. Hacı Veli Gök, *Atatürk ve İnönü Dönemi Kültür Politikaları*, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir 2011, s.83-84. Erol Kapluhan, “Atatürk Dönemi Eğitim Seferberliği ve Köy Enstitüleri”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, S: XXVI, Temmuz 2012, s.181. Özgür Şahap Varnalı, *Türkiye’de 1932-1950 Sürecinde Halkevleri Temsil Şubelerinin Yurttaş Eğitimine Katkıları*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2008, s.182. Vildan Aşir Savaşır, “Halkevlerine Doğru”, *Halkoyu Dergisi*, S.9, Şubat 1977, s.20-28.

olmak üzere; Reşit Galip, Recep Peker, Şevket Süreyya, Ali Rana, Hasan Cemil, Ziya Cevher ve Münir Hayri gibi eğitimcilerin katılımıyla toplantı düzenlenmiştir. Burada alınan bir kararla Halkevlerinin kurulmasına yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Toplantıda CHP'nin genel sekreterliğini yapan Recep Peker yaptığı konuşmasında; Halkevlerinin yükleneceği görevi inançlı bir şekilde belirtmiş, açılacak olan Halkevlerinin bütün vatandaşlara açık olacağını ifade etmiştir. Ayrıca, Halkevlerinin Türk vatandaşlarını Türkiye Cumhuriyetine yaraşır bir vatandaş olarak yetiştirecek ulusal bir eğitim merkezi olarak şekilleneceklerini dile getirmiştir.⁶⁵

Bununla beraber toplantıya katılan heyet, Halkevleri tüzüğünü hazırlamakla görevlendirilmiştir. İki ay süren tüzük hazırlama çalışmaları tamamlandıktan sonra 10-18 Mayıs 1931'de CHP'nin III. Büyük olağan kongresinde Halkevlerinin kurulacağı, bu amaçla ülke genelinde çalışmaların yapılacağı kararı alınmıştır. 1932 yılının başlarına gelindiğinde ise Halkevlerinin açılmasına yönelik bütün çalışmalar tamamlanmıştır.⁶⁶

Çalışmalar tamamlandıktan sonra 19 Şubat 1932'de Halkevleri resmi törenlerle açılmıştır. İlk olarak Ankara da açılışı yapılan Ankara Halkevinin açılışı konuşmalarda şu hususlar belirtilmiştir; *“Biz Halkevlerini samimi ve bütün Türk vatandaşlarını Müsavî şeref mevkiinde gören zihniyetle kurulmuş, çatıları altında bütün vatandaşları toplamağa ve itinalı bir kültür çalışması içinde milli birliği yükseltmeye azmetmiş bulunuyoruz... Bir milletin yetişip istiklale hazırlanması için klasik vasıtalar ve müessese mekteplerdir.”*⁶⁷

⁶⁵ Çeçen, *Atatürk*, s.92-93.

⁶⁶ Çeçen, *Atatürk*, s.93-94. Günver Güneş, “Cumhuriyet Döneminde Manisa'nın Sosyo-Kültürel Yaşamında Halkevi'nin Yeri ve Önemi”, *ÇTTAD*, C: VI, S: XV, Güz 2007, s.55. Melehat Gezer, “Demokrat Parti İktidarının Halk Eğitimi Politikaları”, *International Journal Of Human Sciences*, Volume: XII, Issue: I Year: 2015, s.86. Cumhuriyet, 27 Nisan 1932.

⁶⁷ Toksoy, s.32. Galip Alçitepe, “Halkevleri Dergilerinde Yayımlanan Tarih Konulu Makaleler Bibliyografyası”, *Kebikeç*, S: XXIV, s.295. Özden Senem Erol, *Karamürsel Halkevi*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, s.1983. Mustafa Şanal, “Atatürk Döneminde Kayseri Halkevi Tarafından Düzenlenen Köy Gezileri”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S: XXXI, Güz 2011, s.300. Yeliz Okay, “Bolu Halkevi Dergisi Abant'ın Halkbilim Açısından İncelenmesi”, *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü*

Aynı gün açılış konuşmasında İsmet Paşa şöyle bir demeç vermiştir; “*Silah gücünden, her türlü baskı kuvvetinden daha etkili olan nokta, inancına göre halkevi gibi kurumlardır*”, şeklinde belirttikten sonra Halkevlerine her türlü desteğin verileceğini belirtmiştir. Mustafa Kemal’in Halkevleri konusundaki fikir ve düşünceleri belliydi. Zira bu kurum doğrudan kendisinin direktifleri doğrultusunda şekillenmiştir. Dolayısıyla her çıktığı yurt gezisinde Halkevlerinin çalışmalarını doğrudan takip etmiştir. Bu kapsamda verdiği bir demeçte; “*Halkevleri ile vatandaşa kucak açılması ile ülkemizde sosyal devrim yapıldı*”, şeklinde belirterek Halkevlerinin önemini vurgulamıştır.⁶⁸

14 Şubat 1932’de Ankara’da yapılan Halkevi açılışı ile birlikte ülke genelinde, aynı anda 14 Halkevi açılmıştır. Bütün güçlerini Mustafa Kemal ve inkılap hareketlerinden alan Halkevleri 1932-1951 yılları arasında altın çağ dönemlerini yaşamıştır. Ayrıca bu tarihler arasında Türkiye genelinde toplamda 479 Halkevi açılmıştır.⁶⁹

1932-1950 yılları arasında açılan Halkevleri ve Halkodasından Halkevine dönüştürülen sayı ek 38’de verilmiştir.

CHP’nin bir yan kolu olarak açılan halkevi kurumunun amaç ve faaliyetlerinden önce bu kurumun CHP’nin ideolojik fikirlerini yaymak mı, yoksa gerçekten halk eğitim için çalışmış bir kurum mu, olduğu anlaşılmayabilir. Bu bakımdan Halkevlerinin kurulmasına neden ihtiyaç duyuldu, kurulduktan sonra Türk halk eğitimine ne gibi katkıları oldu? Sorusuna cevap bulmak gerekmektedir.

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, C: II, S: IV, Aralık 2011, s.97. “Recep Bey’in Nutku”, Hâkimiyetti Milliye, 20 Şubat 1932, s.6-7.

⁶⁸ Çeçen, *Atatürk*, s.98. Volkan Payaslı, “Halkevlerinin Hatay'daki Faaliyetleri ve Hatay'ın Türkiye'ye Katılım Süreci Üzerindeki Rolü Üzerine Bir Değerlendirme (1937-1939)”, *History Studies* Volume: III / I 2011, s.218.

⁶⁹ Kara, s.24.

II.1.2. Halkevlerinin Kuruluş Amacı

1932’de iktidarda bulunan CHP’nin temel görüşlerinden biri, Türk milli ulusun niteliklerine uyacak yollardan yürüyerek, her derecedeki resmi öğrenim dışında kalan halk kesiminin eğitim seviyesini yükseltmektir. Bunu yapmak için de bazı kurumlara ihtiyaç duyulmuştur. İşte Halkevleri böyle bir ihtiyaç doğrultusunda ortaya çıkan bir kurumdur.⁷⁰

Bilindiği üzere Cumhuriyet ilan edildikten hemen sonra inkılap hareketleri başlatılmış ve özellikle eğitim alanında çok önemli adımlar atılmıştır. Ancak atılan bu adımlar sadece okullarla ve üniversitelerle sınırlı kalmıştır. Dolayısıyla eğitimin sadece okul veya üniversitelerle sınırlı kalmayacak, her yaşta insan için eğitim seferberliği başlatılmasına gerek duyulmuştur. Bazı ülkelerde kurulan Halkevleri sadece bir nedenden dolayı ortaya çıkarken, bu durum Türkiye’de farklılık göstererek, her alanda duyulan eksiklikler sonucunda ortaya çıkmıştır.⁷¹

Halkevlerinin kurulmasının ilk amaçlardan biri; partili partisiz herkesi birleştirip, birbiri ile tanıştıracak bir eğitim yeri oluşturmaktır. Bu düşünce ile ulusu, bilinçli, birbirini anlayan, birbirini seven ve ulusal ideale bağlı birer yurttaş yapmaktır. Ayrıca Halkevleri, Türk inkılaplarının halk tarafından benimsenip, korumasına ve yayılmasına temel hedef haline getirmiştir. İkinci amaç; ulusal kültür birliğine ulaşmak, çağın kültür değerlerine ve değer yargılarını halka götürüp onlara benimsemektir. Halkevleri aracılığı ile Türk milletine, ekonomik ve

⁷⁰ Nurhan Karadağ, *Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s.58. Sancar Tunali, *Halkevlerinde Yürütülen Müzik ve Piyano Çalışmalarının İncelenmesi*,

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2014, s.13-14. Abdulaziz Kardeş, “Cumhuriyet Dönemi’nde Bir Modernleşme Hareketi Olarak Siirt Halkevleri ve Halkodaları (1934-1951)”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, Volume IX/VII Summer 2014, s.413-414.

⁷¹ Salih Özkan, *Türk Eğitim Tarihi*, Nobel Yayıncılık, Ankara 2010, s.179.

kültürel kalkınmada tek çare belirli bir bilgi birikimine sahip olunması gerektiği anlatılacaktı.⁷²

Halkevleri her ne kadar CHP eliyle kurulmuş olsa da, bu kurumun parti ideal ve ideolojileri doğrultusunda hareket edeceği yerler olarak tasarlanmamıştır. Bununla birlikte Halkevleri; geçmişte saltanat devrinde arta kalan, başta ırk, mezhep ve diğer üstünlük iddiaları gibi ayrılıkları ortadan kaldırmayı temel amaç haline getirmişti. Aydınlar tarafından kurulan bir kurum olmasına rağmen, halk kıymetleri üzerine oturmuş bir kültür kurumu olma görevini üstlenmiştir.⁷³

Halkevleri, bir üniversite, lise, ortaokul veya ilkokul değildir. Halkevleri şehir tiyatrosu, şehir konservatuarı veya profesyonellerin çalışacağı bir yer de değildir. Bu doğrultuda peki Halkevleri nedir sorusu ortaya çıkmıştır. Bu sorunun cevabını bir kısım aydınlar cevaplamaya çalışmıştır. Kenan Olgun⁷⁴ “Yöresel Kalkınmada Adapazarı Halkevi”, adlı eserinde CHP genel sekreterinin isteği üzerine bir eser yazan İsmail Hakkı Baltacıoğlu’nun ifadelerini şu şekilde belirtmiştir; “*Halkevleri her şeyden önce kültürü yaşama yerleridir. Gayesi öğretmekten önce yaşatmaktır... Orada milli kültürün bütün çeşitleri yaşatılmalıdır. Halkevleri, Türk kültürü aşısının vurulduğu yer olmalıdır. Halkevi milli, bize mahsus, orijinal ahlakını, zevkin, kültürün bekçisi olmalıdır.*” Yine aynı eserde Nurettin Atasoy’un Halkevleri konusunda ki düşünceleri şöyle belirtilmiştir; “*Halk var, kalabalık bir halk. Hep bu halk için çalışıyoruz. İstiyoruz ki; bu halk çabucak yükselsin, tarihi yüksek katına çıksın, okusun, yazsın. İyi ile kötüyü, doğru ile eğriyi, güzel ile çirkini, ayırt etsin.*”

Halkevlerinin kurulmasındaki bir başka amaç halka müspet ilimleri öğretmektir. İsmet Paşa’nın ifadesiyle; “*Fizik, elektrik, kimya ve bu gibi müspet ilimlerin, tatbikatını bilenler, bütün Halkevlerinde toplananlara söylüyorum, her*

⁷² Kara, s.30-31. Süleyman İnan, “Denizli’deki Halkevleri ve Faaliyetleri (1932-1951)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S: XXV-XXVI, Mayıs-Kasım 2000, s.136.

⁷³ Kara, s.31.

⁷⁴ Kenan Olgun, *Yöresel Kalkınmada Adapazarı Halkevi*, Değişim Yayınları, İstanbul 2008, s.26.

vesileyle ilmi seviyesi mahdut olanların bile kavrayabilecekleri sade şekillerle anlatmaya çalışmaldırlar”, şeklinde belirterek müspet ilimlerin önemini vurgulamıştır.⁷⁵

Bununla birlikte Halkevlerinde; konuşmalar, konferanslar ve çeşitli toplantılar yapılarak halkın yöneticileri tanınması, yöneticilerin de halkı tanınması sağlanacaktı. Uzun bir süredir halktan kopuk bir şekilde olan aydınlar da halkla tanışma, kaynaşma fırsatı elde etmiştir. Ayrıca Halkevleri, Türk Tarih Tetkik Cemiyeti ve Türk Dil Tetkik Cemiyeti ile irtibata geçerek halka; Laik, Milliyetçi, Halkçı, İnkılapçı, Devletçi ve Cumhuriyetçi fikirlerin anlam ve yapısını anlatmayı temel hedef haline getirmiştir.⁷⁶

Mustafa Kemal Halkevlerinin kuruluş ve amaçları yönündeki temel düşüncesi ve felsefesini şöyle açıklamıştır; “*Gençlik istikbalin ışığıdır. Gençlik mütemadiyen gelişen ve yetiştiren bir çalışmanın içinde yaşamalıdır. Millet, şuurlu, birbirini anlayan, birbirini seven, ideale bağlı bir halk kitlesi şeklinde teşkilatlandırılmalıdır. En kuvvetli ders vasıtalarına, en yetişkin muallim ordularına malik olmak kâfi değildir. Halkı yetiştirmek, halkı bir kitle haline getirmek için ayrıca bir halk mesaisinin tanzimini ihmal etmeyeceğiz. Silah kuvvetinden her türlü cebir ve meslek kuvvetinden daha müessir olan fikir kuvvetidir. Milletimizi bu sahada yetiştireceğiz. Bunu Halkevleri yapacaktır.*”⁷⁷

Mustafa Kemal’in ifade ettiği gibi bir ülkenin geleceği, o ülkenin gençliğine ve eğitim seviyesine bağlıdır. Bu bağlamda sadece askeri veya ekonomik durumlar bir ülkenin gelişmişlik düzeyini ön plana çıkarmaz. Bir ülkenin gelişmişlik seviyesi eğitim ile doğrudan bağlantılıdır. Halkevleri kuruluş esnasında, taklitçilikten uzak durduğu gibi, Türk milletinin gelenek ve göreneklerini etkileyecek her türlü aşırılıktan kaçınmıştır. Denilebilir ki

⁷⁵ Olgun, s.33.

⁷⁶ Kara, s.33-34.

⁷⁷ Kara, s.35.

Halkevleri, Türk kültür ve değerleri ile uyumlu bir halk eğitim kurumu olmuştur.⁷⁸

19 Şubat 1932’de Halkevleri kurulduktan hemen sonra çalışmalarına başlamıştır. İlk yılda toplam 14 ilde açılan Halkevlerinin sayısı 1939’a gelindiğinde 373’e ulaşmıştır. Halkevleri açılmayan küçük yerleşim yerlerinde ise Halkodaları açılmıştır. 1950’lere gelindiğinde ülke genelinde 63 ilde toplam 479 Halkevi, 4.332 Halkodası kurulmuştur.⁷⁹

II.1.3. Halkevleri Yönetmeliği ve İdare Heyeti

Halkevlerinin kuruluş hazırlıkları yapılırken aynı zamanda neye göre ve hangi amaca yönelik hareket edecekleri de yönetmeliklerle belirlenmiştir. Halkevleri yönetmeliğinde ilk olarak belirtilen hususlardan biri; milletin ilgisini çekmek için bütün Halkevi açılışları toplu bir şekilde törenlerle açılacak, ikincisi; her Halkevi çalışmalarını kendisi belirleyecektir, şeklinde belirtilmiştir.⁸⁰

Halkevleri yönetmeliğinde belirtilen diğer önemli bir husus ise; Müzeleri zenginleştirmek için tarihi eserler araştırılıp koruma altına alma kararıdır. Anakara da milli bir kütüphanenin kurulması ve ülkenin ihtiyaç duyduğu kitapları karşılayacağı belirtilmiştir. Halkevleri milli hayatın ve milli eğitimin başlıca yuvalarıdır. Buna bağlı olarak memleketin her tarafında açılması kararlaştırılmıştır. Halkevleri bütün vatandaşlara açık olacak, ancak yönetim kuruluna girmek için CHP’ye üye olma şartı getirilmiştir. Halkevleri bütün faaliyetlerini dokuz şube aracılığı ile yürütecek şekilde şekillenmiştir. Bunlar;

- Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi,
- Güzel Sanatlar Şubesi,
- Temsil Şubesi,

⁷⁸ Haluk Kadri Önüt, “Atatürk ve Felsefesi”, *Halkevleri Dergisi*, S. XVI, Kasım 1969, s.16.

⁷⁹ Kara, s.35. Tabet Altın, “Yaşayan Halkevleri Üzerine Örgütsel Bir İnceleme”, *Mülkiye*, C: XXV, S: CCXXVII, s.268.

⁸⁰ Olgun, s.40.

- Spor Şubesi,
- Sosyal Yardım Şubesi,
- Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi,
- Kütüphanecilik ve Neşriyat Şubesi,
- Köycülük Şubesi,
- Müze ve Sergi Şubesi,⁸¹ şeklindedir.

Bununla birlikte bir yerde Halkevinin açılabilmesi için yukarıda ifade edilen dokuz şubeden üçünün aktif çalışması gerektiği kararı alınmıştır. Halkevleri binaları parti yönetim kurulu tarafından temin edilecek şekilde belirtilmiştir. Halkevleri salonları parti prensiplerine aykırı olmayan ve başka siyasi partilerle ilgisi olmayan bütün ulusal derneklerin çalışmalarına açık olacağı vurgulanmıştır. Ayrıca Halkevlerinde ayda bir sefer bütün halkın katılımını sağlayacak gösteriler düzenlenecektir.⁸²

Ayrıca Halkevlerinde hiçbir kesime veya zümreye imtiyaz tanınmayacak, her yaştan her kesimden insanlara kapılarını açacaktır. İnsanları birbiriyle kaynaştırma ve tanıştırma vesilesiyle açılan Halkevleri imkânları olduğu kadar gençlere ödev verecek, parlak zekâlı ve kapasiteli kişileri işbaşına getirecektir. Açılan veya açılacak olan bütün Halkevlerinin, açılış töreninde söylenen şiir ve müzik parçaları, çekilen fotoğraflar düzenli bir şekilde dosyalarda muhafaza edilecektir. Her Halkevi sorumlusu çalışmalarını baştan sona kadar kayıt altında tutacaktır. Bu kayıtları ise düzenli bir şekilde 'Halkevi Çalışma Defterinde',

⁸¹ Karadağ, s.73-74. Said Olgun, "Siirt Halkevi ve Faaliyetleri (1934-1951)", *History Studies A Tribute To Prof. Dr. Halil Inalcık*, Volume V/II, 2013, s.289. Emine Kısıklı, "Atatürk Döneminde Cumhuriyet Kültürünü Yerleştirme Çabaları Çerçevesinde Halkevleri ve Millet Mektepleri", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C: I, S: I, 2012, s.337-338. Altuğ Ortakçı, "Halkevleri Müze ve Sergi (Tarih) Şubesi'nin Faaliyetlerinde Halk Kültürünü Koruma Düşüncesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C: VII, S: XXX, s.183. Asım Taş, *Türk Modernleşmesinde Halkevleri ve Van Halkevi (1932-1951)*, Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek

Lisans Tezi, Van 2015, s.23. İrşad Sami Yuca, "Muş Halkevi ve Faaliyetleri (1934-1951)", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: XXXV, Summer 2015, s.230. CHP Halkevi Talimatnamesi, *Hâkimiyeti Milliye Matbaası*, Ankara 1932, s.3-4. CHP Halkevi Öğreneği, *Recep Ulusoğlu Basımevi*, Ankara 1989, s.20-22.

⁸² Karadağ, s.74.

tutacaktır. Halkevi sorumlusu, tasarruflu olmalı ve lüzumsuz masraflardan kaçınmalıdır.⁸³

Halkevleri, bağlı oldukları parti yönetiminin belirleyeceği para ile idare edilecektir. Parti örgütleri kendilerine bağlı olan Halkevlerinin bütçelerini saptarlar. Halkevleri başkanlarının belirledikleri bu bütçeler CHP genel sekreterliğine gönderirler. Halkevlerinin başarı derecelerine göre bütçe ayrılır ve bu bütçelerin kaynağı da özel idareler, belediyeler ve parti bütçelerinden Halkevlerine aktarılır.⁸⁴

Yukarıda ifade edilen kaynakların dışında CHP Halkevlerine bir takım yardımlarda bulunmuştur. Ayrıca Halkevlerinde çalışma zorunluluk esasına göre değil, gönüllülük esasına dayandırılmıştır. Bununla birlikte Halkevlerinde sadece kâtip ve odacı gibi memurlara maaş verilmiştir. Yine başlıca harcamalar olan elektrik, kira, ısınma gibi giderler de Halkevi bütçesinden ayrılmıştır.⁸⁵

Son olarak Halkevleri yönetmeliğinde belirtilen önemli hususlardan biri de; toplantı ve gösterilerde küçük yaşta çocukların katılmaması ve çalışmalar esnasında her türlü gürültü yapacak unsurlara izin verilmemesi gerektiği maddesi eklenmiştir. Ayrıca yöneticiler bunu yapmakla mükellef halle getirilmiştir. Bununla birlikte Halkevi yöneticisi bunu yaparken insanları kırmayacak bir üslup kullanacaktır.⁸⁶

Halkevleri yönetmeliği ile birlikte idari yönetim şeklide belirlenmiştir. Halkevlerinin genel bir merkezi yoktur. Her Halkevi başkanı kendi yöresinden sonra CHP il yönetim kurulu aracılığıyla işlerini yürütmüştür. Bununla birlikte yönetmeliklerde her Halkevi kendi içinde bağımsız sayılmıştır. Halkevlerinin

⁸³ Toksoy, s.40.

⁸⁴ Duman, s.104-105. Yüksel Yıldırım, *Yeni Türkiye'nin Yapılanma Sürecinde Halkevlerinin Rolü ve Urfa Halkevi Örneği(1934-1954)*, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun 2016, s.16-17.

⁸⁵ Duman, s.106.

⁸⁶ Toksoy, s.41.

idare heyeti; Halkevi yönetim kurulu, şube yönetim kurulu ve genel kurul olmak üzere üç kısma ayrılmıştır.⁸⁷

Halkevi yönetim kurulu, yönetim kurulu şube komitelerinin kendi aralarında ayrı ayrı seçeceği birer delegeden oluşur. Bunların görevi ulusal bayramlarda gösteri hazırlamak, yönetmek, gösteri programlarını hazırlamak, şubeler arasındaki anlaşmazlıkları çözmek, Halkevi hesaplarını tutmak, Halkevi memur ve hizmetlilerin başkanın teklifi ile atama, cezalandırma veya işten çıkarma gibi çok kapsamlı görevleri vardı. Şube yönetim kurulu başkanının pek bir önemli görevi olmamakla birlikte, Halkevi başkanı olmadığı zamanlarda şube başkanlığını yaparlardı, ancak seçim toplantılarına sadece Halkevi başkanı başkanlık ederdi. Genel kurul ise yılda bir defa bütün üyelerin katılımı ile toplanırlardı. Toplantıda Halkevi başkanı Halkevinin bir yıllık çalışmaları hakkında bilgi verir ve gelecek yılın çalışma programını açıklar.⁸⁸

Halkevleri, yaptıkları çalışmalarla cumhuriyet ilke ve inkılaplarının bütün Türk halkı arasında benimsenmesini sağlama, toplumsal ilişkilerde, kültürde, bilim ve eğitimde çağdaş medeniyet seviyesine ulaşabilmek için meydana getirilmiş yaygın bir eğitim kurumu olmuştur.

Cumhuriyet yönetimi Türk insanlarını atalete sürükleyen kaderci anlayıştan kurtarmak, millet anlayışına ulaşmasını sağlamayı temel hedef olarak belirlemiştir. Bununla beraber 1922'de milli mücadelenin zaferle neticelenmesi ve bu zaferin gerçekleşmesine vesile olan liderlerin amacı sadece Türk milletini batı baskısından çıkarmak değildi. Aynı zamanda Osmanlı Devleti'nden kalma ve geçerliliğini yitiren kurumlardan kurtulma, tam bağımsız, laik, kendine yeterli, taklitçilikten uzak ama çağdaş bir Türkiye Cumhuriyetini kurmayı da hedeflemişlerdir.⁸⁹

⁸⁷ Olgun, s.53. Ceyhan Polat, *Halkevleri'nden Bir Kesit Bolu Halkevi (1932-1969)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2010, s.15.

⁸⁸ Olgun, s.54-55.

⁸⁹ Toksoy, s.35-36.

II.2. HALKEVLERİNİN FAALİYETLERİ

Halkevlerinin tüzel bir kimliği yoktur. Bu dönem açılan Halkevleri gibi hizmet veren dernek ve cemiyetlerin olmayışı Halkevlerinin rahat hareket etmesini sağlamıştır. İlk olarak 14 ilde açılan Halkevleri, aydınlar, yükseköğrenim öğrencileri, yerel parti temsilcileri, valiler ve belediye başkanları üye olmuştur. Bu kesimler Halkevlerine her türlü desteklerde bulunarak, halk kitlelerinin, Halkevlerinde toplanmasını sağlamışlardır.⁹⁰

Mustafa Kemal'in yaptığı inkılapları yaymayı üstlenen Halkevleri bu sorumluluk dâhilinde; yurdun her tarafına kütüphane ve okuma odalarının oluşturulması ve sanat-kültür etkinliklerinin halka götürmek için çalışmışlardır. Özellikle sanat-kültür alanındaki çalışmaları bugün bile etkisini göstermiştir. Örneğin; bugün Türk folkloru ve halk ezgilerinin varlığına, Halkevlerinin geçmişteki çalışmalarının önemli bir katkısı olmuştur. Halkevlerinin çalışmalarında başarılı olmasında önemli etkenlerden biri halkın destek ve ilgisini almış olmasıdır. Örneğin 1935'te Halkevlerinin üye sayısı 55.000 bin olmuştur. Kütüphanelerdeki kitap sayısı 106.555 bine ulaşmıştır. Yine aynı yıl içinde 620.000 bin kişi bu kitaplardan faydalanmıştır. 1932-1933 yıllarında Halkevleri ilk kuruluş aşamasında olduğu için pek bir çalışma sergileyememişlerdir. Ancak 1933'ten sonra Halkevlerinin çalışmaları sürekli artış göstermiştir.⁹¹

İstatiksel olarak halkevlerini çalışmalarına bakıldığında; 1933'te 1,663 toplantı, 915 konferans, 373 konser yapılmış ve kütüphanelerdeki kitap sayısı 60.000 bini geçmiştir. Yine aynı yıl içinde Halkevlerinin sayısı 34'ü bulmuştur. 1934'lere gelindiğinde Halkevi sayısı 80'idi. Aynı yıl 1,537 konferans, 492 konser verilmiştir. Ayrıca kütüphanelerdeki kitap sayısı 97 bin olmuştur.⁹²

⁹⁰ Duman, s.113-114. Savaş Sertel, "Tunceli'de Açılan Halkevleri ve Halkodaları (1937- 1951)", *Tarih Okulu Dergisi*, Y: XVI, S: XV, Eylül 2013, s.206.

⁹¹ Toksoy, s.75. CHP Halkevleri, *Ulusal Matbaa*, Ankara 1940, s.5-7.

⁹² Çeçen, *Atatürk*, s.120-121. İsmet Paşa, "Yeni Halkevlerini Açma Nutku", *Ülkü*, Mart 1934, s.1-4.

1935’lerde Halkevi sayısı 103’e çıkmıştır. 1935 Soyadı kanunu ile birlikte Halkevleri büyük bir sorumluluk daha üstlenmişlerdir. Soyadı kanunu ile birlikte hemen hemen bütün Halkevlerinde soyadı kampanyaları başlatılarak, günler ve törenler düzenlenmiştir.⁹³

Halkevleri bu sorumlulukları üstlenirken, bu konuda kendilerine yardımda bulunacak ve Halkevlerinin bir yayın organı olarak çalışacak dergi ve gazeteler çıkarılmaya başlanmıştır. Bu amaçla 1932’de ‘*Kadro*’ ve 1933’te ‘*Ülkü Halkevi Dergisi*’⁹⁴ çıkarılmaya başlandı. Bu dergiler, Halkevlerinin temel işlevlerinden biri olan Atatürk ilke ve inkılaplarını halka duyurmak ve dünyaya cumhuriyetin ülkü ve değerlerini anlatmak için sürekli yayınlar hazırlamışlardır. Cumhuriyetin 10. Yılında 29 Halkevi çalışmaları konusunda eserler yayınlamışlardır. Dört yıl içinde 136 Halkevinin dergi sayısı 25 olup, küçüklü-büyükü kitapların sayısı 120’ye ulaşmıştır. Halkevlerinin açılışından itibaren 15 sene içinde ülkenin her bir tarafında aylık ve haftalık olarak çıkarılan dergiler ve basılan kitapların sayılarındaki artış, ayrıca dergilerdeki yazıların genellikle akademik alanlarda olması Halkevlerinin ne kadar ilerlediklerinin göstergesi olmuştur.⁹⁵

II.2.1. Halkevi Faaliyet Şubeleri

Halkevleri yönetmeliğinde belirtilen dokuz şubenin kurulması, Halkevlerinin genel olarak yürütecekleri faaliyetleri üstlenmişlerdir. Halk eğitim alanında Halkevlerinin birer kolu durumunda çalışan bu şubeler yıllara göre aldıkları isimler aşağıdaki tablo da gösterilmiştir.⁹⁶

⁹³ Çeçen, *Atatürk*, s.124.

⁹⁴ Bknz: Ülkü Halkevleri Dergisinden kapak resmi olarak alınmıştır. EK 33’te sunulmuştur.

⁹⁵ Toksoy, s.77-78.

⁹⁶ Temizhan, s.55. Nermin Gümüşalan, “Maraş Halkevi ve Faaliyetleri”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Y: X, S: XIX, Bahar 2014, s.152-153.

Tablo 1

Halkevleri Faaliyet Şubeleri

1932		1935	1940
Dil-Edebiyat Tarih Şubesi	ve	Dil-Tarih ve Edebiyat Şubesi	Dil ve Edebiyat Şubesi
Güzel Sanatlar Şubesi	Sanatlar	Ar Şubesi	Güzel sanatlar Şubesi
Temsil Şubesi		Gösteri Şubesi	Temsil Şubesi
Spor Şubesi		Spor Şubesi	Spor Şubesi
İçtimai Yardım Şubesi	Yardım	Sosyal Yardım Şubesi	Sosyal Yardım Şubesi
Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi		Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi	Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi

Kütüphane ve	Kitap Saray ve Yayın	Kütüphane ve Yayın
Neşriyat Şubesi	Şubesi	Şubesi
Köycülük Şubesi	Köycülük Şubesi	Köycülük Şubesi
Müze ve Sergi Şubesi	Müze ve Sergi Şubesi	Tarih ve Müze Şubesi

İsimleri ifade edilen ve Halkevlerinin faaliyetlerini yürüten bu şubeler her alanda eğitim-öğretimi yaygınlaştırmayı temel amaç haline getirmişlerdir. Bunun yanında bu şubeler, insanların fikir ve düşünceleri ne olursa olsun herkes kendi emeline göre bir alana yönlendirmiştir. İnkılapların yayılmasını ve kökleşmesini, halkı toplumsal ve kültürel anlamda yetiştirmeyi hedeflemişlerdir. Aynı zamanda Halkevlerinin bu şubeleri Türk milletinin layık olduğu medeniyet seviyesine çıkarma düşüncesiyle hareket etmişlerdir.⁹⁷

II.2.1.1. Dil-Edebiyat ve Tarih Şubesi

Mustafa Kemal'in Türk halkından beklediği ve korumasını istediği iki kültür unsuru vardı. Bunlar; ilki tarih, ikincisi ise dil olmuştur. Osmanlı'dan kalma ve Arap harfleri ile yazılan Türkçeyi, bu ikilemden kurtarmak için cumhuriyet döneminde geniş çaplı çalışmalar başlatılmıştır.⁹⁸

Dil konusunda olduğu gibi tarih ve edebiyat alanında da çalışmalar yapılmıştır. Türk milleti hem çok köklü bir tarihe, hem de çok zengin bir edebiyat kültürüne sahiptir. Bu konuda bu unsurların tekrar canlandırılması için Halkevleri çok büyük bir sorumluluk üstlenmiştir.

⁹⁷ Toksoy, s.67. Elif Aktaş, "Bütünden Parçaya Halkevleri Şubeleri", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* C: XV, S: II, 2011, s.188-189. Müslime Güneş, "Adnan Menderes ve Halkevleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C: XII, S: XXV, Güz 2012, s.143. CHP Halkevleri ve Halkodaları (1932-1942), TBMM Kütüphanesi, Ankara 1943, s.4.

⁹⁸ Kara, s.76. Mehmet Pınar, "Doğu'da Unutulmuş Bir Kültür Ocağı: Van Halkevi", *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi*, Cilt: II, Sayı: I, 2013, s.9.

Bir milletin bağımsız olması için dil ve tarih unsurlarının yabancı tesir ve baskıları altında olmaması gerekmektedir. Eğer bu unsurlar sürekli olarak baskılara maruz kalıyorsa tedbirlerin alınması gerekir. Bu bağlamda Dil-Edebiyat ve Tarih şubesi bu baskıları önlemek için alınan tedbirlerden biri olmuştur. Dönemin CHP Aydın milletvekili ve Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip şubenin amaçlarını şöyle ifade etmiştir; “*Milli birliği terkip eden, milli ruhu şekillendiren kültür unsurları içinde Dil-Edebiyat ve Tarih şüphesiz ilk sıradadır. Dil ve edebiyat şubesi memleketin uzak ve yakın bütün köşelerinde, bu sahada çalışmaları birleştirme maksadı güdecektir. Milli dilin, milli edebiyatın, milli tarihin sağlam temeller üzerinde yükselmesi için bu çalışma birliği ve onu temin edecek teşkilatlanma şarttır.*”⁹⁹

İnsanlara kendi dil, edebiyat ve tarihlerini anlatmak için çalışan Halkevlerinin bu şubesi çalışmalarını öncelikle konferanslar ve törenler yolu ile başlatmıştır. Halkevi yöneticileri konferans ve törenler düzenlerken her yörenin ilgisi ve seviyesine göre konuşmalar yapmışlardır. Bununla birlikte konuşulan konular halkı ikna edecek nitelikte olmuştur.¹⁰⁰

Dil-Edebiyat ve Tarih Şubesi bir diğer önemli görevi dergiler çıkarmaktı. Bununla birlikte bütün Halkevlerinin yayın organı olarak çalışan ‘*Ülkü Halkevleri Dergisi*’ ağırlıklı olarak dil, edebiyat ve tarih konuları üzerinde yoğunlaşmıştır. Zira bu konularla ilgili 147 makale, araştırma ve inceleme yazısı dergide yer almıştır.¹⁰¹

Bu şubeler kurulduktan hemen sonra Türk Dili Tetkik Cemiyeti ve Türk Tarih Tetkik Cemiyeti ile çok sıkı bir ilişki içine girmiştir. Bu şubeler Mustafa Kemal’in kurduğu Türk ve Tarih Cemiyetleri ile çok sıkı bir ilişki içinde olması, Atatürk ilke ve inkılaplarının halka benimsetilmesinde ve anlatılmasında büyük

⁹⁹ Duman, s.135-136. “Reşit Galip Bey’in Nutku”, *Hâkimiyeti Milliye*, 20 Şubat 1932.

¹⁰⁰ Olgun, s.57-58. Murat Ervin, *Türk Fotoğraf Sanatının Gelişim Süreci İçerisinde Halkevleri ve Köy Enstitülerinin Rolü*, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006, s.28.

¹⁰¹ Olgun, s.59. CHP Halkevi Talimatnamesi, s.11.

bir etken olmuştur. Ayrıca milli bayramların kutlanması ve Türk büyüklerinin anılarak halka anlatılması ve tanıtılması görevini yürüten bu şubeler daha önce hiç görülmemiş merasim ve törenler düzenlemişlerdir. Halkevleri dergilerinin, bu şubelerin bir kolu olarak çalışmaları, aydın kesimin halkla, özellikle amatör yazarların, araştırmacıların ve özellikle öğretmenlerin kendilerini yetiştirmelerine büyük katkı sağlamıştır.¹⁰²

II.2.1.2. Güzel Sanatlar Şubesi

Mustafa Kemal TBMM’de yaptığı bir konuşmasında sanat ve sanatçıyla ilgili şu hususları dile getirmiştir; *“Efendiler! Siz her şey olabilirsiniz, milletvekili, bakan, başbakan ve hatta cumhurbaşkanı olabilirsiniz; fakat sanatçı olamazsınız. Bu çocukların değerini bilelim.”*¹⁰³

Mustafa Kemal eğitimin daha iyi hale gelmesi için güzel sanatların önemini vurgularken, Halkevleri yöneticileri de bu önemin farkına vararak bu meselenin Güzel Sanatlar Şubesi tarafından takip edilmesi konusunda çalışmış ve bu işi de bu şubeye bırakmışlardır. Güzel Sanatlar Şubesi sadece meşhur ressam veya sanatçıların mekânları değil aynı zamanda amatör sanatçılarında kendilerini yetiştirip, geliştirdikleri bir eğitim yeri olmuştur.¹⁰⁴

Güzel Sanatlar Şubesi’nde, ressamlarla birlikte müzik ile uğraşanlar, heykel, mimar, süsleme sanatçıları gibi amatörelere destek vermiş ve bunları bir araya getirerek birbirlerini tanımalarına vesile olmuşlardır. Bu şube aynı zamanda halk için müzik akşamları şeklinde gösteriler düzenlemişlerdir. Müzik çalışma ve gösterilerde uluslararası modern müzik ile halk türküleri temel alınarak uluslararası müzik teknik ve araçları kullanılmıştır. Ayrıca halk arasında köylerde

¹⁰² Duman, s.147. Safiye Yağcı, “Afyonkarahisar Halkevi Faaliyetleri ve Yayın Organı Taşpınar Dergisindeki Müzik Yazılarının İçerik Analizi”, *AKÜ Amader*, S: I, s.2. Hâkimiyeti Milliye, Ekim 1935.

¹⁰³ Duman, s.148. Bknz: Mehmet Rauf İnan, Gazi’nin Halkçılık Ülküsü, Halkevleri ve Sonrası, *Belleten*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s.888.

¹⁰⁴ Özkan, s.185.

söylenen ulusal türküler nota ve sözleri ile birlikte belirlenerek halk oyunlarının oynanış biçimi ve müziği araştırılmıştır.¹⁰⁵

Halkevlerinin bu şubelerinde, bando, orkestra ve başka müzik faaliyetleri için öğretmenler getirilmiş, müzik çalışmaları için kitapçıklar basılmıştır. Halkevlerinde oluşturulan bando ve orkestralar, müzik alanında yapılan işlerin temsilcisi olmuş ve hemen hemen her Halkevinde bunlar yer almıştır. Yine dünyanın en iyi bale öğretmenleri Halkevlerinde konuk öğretmen olarak gelmiş ve Türkiye'nin ilk bale gösterileri Halkevlerinde sahnelenmiştir. Baledede olduğu gibi önemli dansçılarda yetiştiren Halkevleri, Orhan Esenil, Münir Özkul, Renan Fosforoğlu ve Sadri Alışık gibi şahsiyetleri de Türk sanat dünyasına kazandırmıştır.¹⁰⁶

II.2.1.3. Temsil Şubesi

Temsil Şubeleri Halkevlerinin en önemli kollarından birini oluşturmuştur. Bilindiği üzere tiyatro sanatı insanlığın ilk ortaya çıkışıyla birlikte meydana gelmiş insanın iki duyu organına hitap eden bir gösteri olmuştur. İnsanlık tarihinin başlangıcından bugüne kadar varlığını sürdürmüştür. Halkevleri milli kültür mektebi olarak ortaya çıkmış ve çalışmaları da milli kültürü korumaya yönelik olmuştur. Dolayısıyla Halkevlerinde sahnelenen oyunlar milli kültürün bir parçası olan, Türk tarihi, milli mücadele, Türk edebiyatı ve Türk milletinin güzel ahlakı, yüksek faziletleri gibi konular tiyatroların ana kaynaklarını oluşturmuştur. Zira Reşit Galip Bey Ankara Halkevi açılış konuşmasında Temsil Şubesinin bu kaynaklara bağlı olarak çalışmalarını yürüteceğinin ifade etmiştir.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Karadağ, s.76. Tunalı, s.16. Yücel Namal, "Zonguldak Halkevi'nin Faaliyetleri ve Karaelmas Dergisi", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S: XXXIV, Yaz 2012, s.99. CHP Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942, s.5. CHP Halkevi Talimatnamesi, s.11-12.

¹⁰⁶ Toksoy, s.52. Ülkü, Aralık 1949, s.18-19.

¹⁰⁷ Toksoy, s.52. Tunalı, s.17. Berna Kaya, *Bir Halk Eğitim Kurumu Olarak İzmit Halkevi (1932-1951)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2008, s.22. Cumhuriyet, 21 Şubat 1932.

Halkevlerinin bir kolu olan Temsil Şubesi, çalışanları tiyatrodaki yer alan sahne, ışık, salon gibi araçları en yalın hale getirerek, köylere, pazarlara, panayırlara kadar giderek oyunlarını sergilemişlerdir. Ayrıca insanları Halkevlerine ısındırmak, özellikle kadınları sahneye çıkarmak için sık sık aile toplantıları düzenlemiş, kısa bir süre sonra insanlar bu şubeye sahip çıkarak kızılı-erkekli oyunlar sergilemişlerdir. Dolayısıyla uzun bir süredir oyunculuk kabiliyetinden mahrum bırakılan Türk insanı bu alanda kendini keşfederek büyük atılımlar gerçekleştirmiştir.¹⁰⁸

Bunların yanında Halkevleri bu şube ile halk terbiyesi için kukla ve karagözden de faydalanmıştır. Sinema işleri de bu şubeye verilmiştir. Halkevlerinde oynanacak çalışmaların repertuarı hazırlanarak dört piyes ve iki kılavuz hazırlanmıştır. Sinema ve sahnenin halk eğitimde önemi göz önünde bulundurularak Halkevi sinemaları programları hazırlanmış, 33 halkevinde eğitici filmlerin gösterilmesine izin verilmiştir.¹⁰⁹

Netice olarak Halkevleri Temsil Şubesi tiyatrunun önemini tekrar ortaya çıkarmış, eski Türk gelenek ve göreneklere oyun havasına katılarak köylerden kentlere kadar herkesin önünde gösteri haline getirmişlerdir. Ayrıca kadınlar hakkında mevcut olumsuz düşünceler değişmiş ve onlarda sanatçı kimliğine kavuşmuşlardır. Birçok amatör oyuncuda bu şube vasıtasıyla yeteneklerinin farkına vararak oyuncu kimliği ile Türk sanat dünyasına girmiştir.

II.2.1.4. Spor Şubesi

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yapılan inkılap hareketleri, yapılan bu inkılapların korunması ve yayılmasında bir araç olarak görülen Halkevleri ve bunun bir kolu olan Spor Şubesi Mustafa Kemal'in ifade ettiği, "*Sağlam kafa, sağlam vücutta bulunur*", ilkesi ile hareket etmiştir. Halkevlerinde, kütüphanelerde kitap ve dergilerle kendisini geliştiren insanların, aynı zamanda

¹⁰⁸ Kara, s.89-90. "Halkevleri", *Ülkü*, Nisan 1936, s.159.

¹⁰⁹ Toksoy, s.53. CHP Halkevleri ve Halkodaları (1932-1942), s.6. Ervin, s.29.

'*Beden Terbiyesi ve Spor*' alanında da kendilerini geliştirmeleri gözü ile bakılmıştır. Bu çerçevede CHP, bütün yurt gençliğini içine alan bir teşkilat kurarak buna dair '*Beden Terbiyesi*' için kanunlar çıkartarak bu konuyu devletleştirmiştir. Hazırlanan kanunun 14. Maddesinde; "*Halkevleri, kendi mensuplarına ve arzu edenlere salonlarda, beden terbiyesi genel direktörlüğü ile müşterek olarak tertip edilecek programlara göre jimnastik, eskirim, güreş, yürüyüş, salon oyunları ve milli rakıslar gibi beden terbiyesi hareketlerini yaptırabilirler*", şeklinde belirtilmiştir.¹¹⁰

Spor Şubesi, her yaştan insanın ve her yaşa göre spor şekillerinin herkesin ilgilenmesi gerektiği fikrini yaygınlaştırmaya çalışmıştır. Bu kapsamda; her köyde, her kasabada, harman yerlerinde, okul salonlarında güreş ve diğer oyun müsabakaları düzenlenmiştir. Ayrıca binicilik ve avcılık Türk tarihinin en eski ata sporları kabul edilerek tekrardan Halkevlerinde oynanmıştır.¹¹¹

Spor oyunları, yapılan çalışmalar içinde en fazla harcaması olan şube olmuştur. Dolayısıyla ilk başlarda problemler yaşayan bu şube daha sonra yapılan yardımlar sayesinde çalışmalarını sürdürmüştür. Kendi imkânları olan Halkevleri, kendi spor malzemelerini alabilmiş ancak, bu imkâna sahip olmayan Halkevleri CHP genel sekreterliğinin verdiği desteklerle spor araçlarına sahip olmuşlardır. 1939'lara gelindiğinde ise 50 Halkevinde spor faaliyeti yürütecek salonlar, 60 Halkevinde jimnastik tesisleri, 50 Halkevinde voleybol, 30'unda basketbol, 6'sında kayak malzemelerinin olması, Halkevleri ve devlet yöneticilerinin spora verdikleri önemi ortaya koymakla birlikte, aynı zamanda bu kurumlar belirli bir alanda sınırlı kalmayıp, her alanda faaliyetlerde bulduklarını göstermiştir.¹¹²

¹¹⁰ Olgun, s.68-69. Atila Zorlu, *Türkiye'de Halkevleri ve Konya Halkevi Örneği*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2004, s.40. CHP Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942, s.6.

¹¹¹ Toksoy, s.53. Taş, s.24, Ervin, s.30.

¹¹² Duman, s.164.

II.2.1.5. Sosyal Yardım Şubesi

Türk milletinin önemli özelliklerinden biri olan fakir ve muhtaçlara yardım etme düşüncesi, Türk tarihinde her zaman olmuştur. Bu şube ihtiyacı olanlara yardım etme, gezici doktorlarla hastaların imdadına koşma, okulda çalışan ve fakir çocuklara yardım etme gibi görevler verilmiştir. Bunun yanında işsizlere iş bulmak, halkı hastalıklar konusunda bilinçlenmesini sağlamak için konferanslar, kitap, broşür, levha ve filmlerden yararlanarak, sosyal yardım için gereken bütün tedbirleri almak ve bu fikri memleketin her yerine yaymak şubenin temel görevleri olarak belirtilmiştir.¹¹³

Bu amaçlarla hareket eden Sosyal Yardım Şubesi, diğer şubelerle toplantılar, müsamereler, düzenleyerek elde ettikleri paralarla gerekli yerlere harcama yapmışlardır. 1940'lara gelindiğinde II. dünya savaşı çanları çalmaya başlayınca devlet de bazı tedbirler almıştır. Bu tedbirlere bağlı olarak Sosyal Yardım Şubesinin de sorumlulukları biraz daha artmıştır. Bu sorumlulukları üstlenen şube, devletin ve sosyal hizmetin yetişemediği alanlara yetişmiş, var olan boşlukları doldurmuştur. Örneğin; 1939'da muhtaç insanlara 102.297 kalem yiyecek, 32.370 kalem yakacak ve 9.175 takım giyecek dağıtmıştır. 1941'lerde 270 Halkevi bu şubeler vasıtasıyla yoksullara 60 ton yiyecek ve 40 ton yakacak dağıtmıştır. 1948'lerde ise 80 Halkevinin kendi polikliniği olmuştur.¹¹⁴

Görüldüğü gibi, bu şubeler sadece teoride kalacak şekilde talimatname yayınlamamışlar, Behçet Kemal Çağlar'ın ifadesiyle; *“Halkçılığın sadece edebiyatını değil, tatbikatını da yapmak, halkın ruh kafa selametini ve inkişafını temin ederken beden sıhhatini ve vücut ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurmak”*, ilkeleriyle çalışmışlardır.¹¹⁵

¹¹³ “Halkevleri Çalışmaları”, *Ülkü*, Şubat 1939, s.548-549. CHP Halkevleri Talimatnamesi, s.20. Temizhan, s.85-86. Tunalı, s.18. Algan, s.25. Algan, s.25.

¹¹⁴ Ergen, s.43-44. CHP 1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, Ankara 1946, s.18.

¹¹⁵ Duman, s.166. Titiz, s.55.

II.2.1.6. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi

Osmanlı Devleti'nden kalma okumamış geniş bir kitlenin oluşu ve bu sorunun kaçınılmaz olarak cumhuriyet dönemine taşınması beraberinde büyük problemleri de getirmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte ülkede okuma yazma seferberliği başlatılmış, ancak bu seferberlik sadece okullarda sınırlı kalmıştır. Dolayısıyla Halkevlerinin bir kolu olan bu şube, halkın eğitim seviyesini yükseltmek amacıyla okul çağının dışında kalmış halka okuma yazma öğretme ve diğer alanlarda halkı bilgilendirmeye yönelik çalışmalar yapmıştır. Bu yönüyle halk dershaneleri çok ağır bir sorumluluğun altına girmişlerdir.¹¹⁶

Bu şubenin talimatnamesinde belirtildiğine göre; halkı bilgilendirmek ve okuma ve yazma öğretmek için açılacak olan kursların halka ücretsiz verileceği, şube çalışanları tarafından verilecek bu derslerin de ücretsiz olacağı, ifade edilmiştir. 1928'de Harf İnkılabı ile birlikte Arap harflerinden vazgeçilerek Latin harfleri hayata geçirilmiş ve bu kapsamda açılan Türkçe okuma-yazma kursları çok büyük görevler üstlenmiştir. Genel olarak yıllara göre okuma-yazma oranına bakıldığı zaman; 1939'da çeşitli konularda açılan kurslara 34.672 bin yetişkin katılmış, bunların 11.430 bini Türkçe kurslarına katılanlar oluşturmuştur. 1939-1940 yılında 41 dersane ve kurs varken, bu sayı 1941'de 22'ye, 1942'de 16'ya düşmüştür. Görüldüğü üzere her sene okuma yazma öğrenenlerin sayısı artmış, buna bağlı olarak da ders veren okulların sayısı azalmıştır. Bununla birlikte Türkçe kursları dışında, yabancı dil, dikiş, müzik, çiçekçilik gibi kurslarda açılmıştır. Bu kursların ilgi alanları ve ders verme şekilleri de yöreden yöreye değişiklik göstermiştir. Örneğin; Aydın Halkevinde İpek Flatur, Erzurum, Kars ve Ağrı'da Dokumacılık kursları açılarak, çevrenin özellikleri ve halkın ihtiyaçları göz önünde bulundurulmuştur.¹¹⁷

¹¹⁶ Duman, s.168. Taş, s.24. Ervin, s.30. Algan, s.25. Ülkü, Aralık 1949, s.18-19. 1923-1932 yılları arasında Türkiye'deki okul, muallim ve öğrenci sayısı için bakınız EK 49'a.

¹¹⁷ Mehmet Necati Öngay, "Halkevlerimizde", *Ülkü*, IX/108, Mart 1946, s.20. CHP Halkevi Talimatnamesi, s.22. Ergen, s.45. Tunalı, s.19. Temizhan, s.90. Zorlu, s.45. Ervin, s.30. Taş, s.24.

II.2.1.7. Kütüphane ve Yayın Şubesi

1932’de hazırlanan Halkevi talimatnamesinde bir yerde Halkevi açabilmenin ilk şartlarından biri açılacak olan Halkevinin bir kütüphane veya okuma odasına sahip olması şartı getirilmiştir.¹¹⁸

Şubenin görevlerine bakıldığında; Halkevlerinin bulunduğu yerde başka kütüphaneler varsa onlarla iş birliği içinde bulunmak, Halkevi ve yakın köylerde okuma odaları açmak, seyyar kütüphaneler düzenlemek gibi görevler verilmiştir. Ayrıca kahvelerde okuma günleri düzenleyerek, güzel okuma yeteneğine sahip vatandaşlara yüksek sesle kitap okutma alışkanlığı kazandırmaktı. Bir diğer görevi Halkevleri yayınlarını basarak, dergiler hariç tüm yayınları parasız dağıtmaktı. Özellikle kütüphanecilik kolluna verilen önemin sebebi; Atatürk ilke ve inkılaplarının halka anlatılmasında ve öğretilmesinde, halkın eğitim seviyesinin yükseltilmesinde en önemli ve en ağır sorumluluğu bu kollun almış olmasıydı.¹¹⁹

Şubenin önemli görevlerinden biri bağlı bulunduğu bölgenin kültürünü, tarihini, sağlık sorunlarını ve tarım hayvancılık çalışmalarına ilişkin kitap, broşür, dergi gibi yayınları yayınlamaktı. Ayrıca halka kitap zevkini aşılamanın yanında, halkın kültürünü ortaya çıkartarak milli şuur bilincinin yükseltilmesinde ve yine halkın yaptığı mesleğin türüne göre onları bilinçlendirmek temel amaçlarından biri olmuştur.¹²⁰

Netice olarak Halkevleri, bu şubenin faaliyetleri ile Türkiye’nin her yerinde kütüphanelerin kurulmasını, okuma odalarının oluşturulmasını sağlamıştır. Bununla birlikte ülke genelinde okuma yazma bilenlerin sayısındaki artış ve

¹¹⁸ CHP Halkevi Talimatnamesi, s.18-20 Duman, s.171. Taş, s.24. Tunalı, s.19. Tunalı, s.26. Ergen, s.45. Titiz, s.79. Ervin, s.31. Yıldırım, s.24.

¹¹⁹ Temizhan, s.91. 1933-1934 Halkevleri Kütüphanelerinde Kitap Okuyanların Sayısı Ve Mesleklere Göre Dağılımları İçin Bakınız EK 53. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü; *Maarif (1933-1934) İstatistikleri*, Halk Okuma Odaları ve Umumî Kütüphaneler İstatistiği, No 60, Devlet Matbaası, İstanbul 1935, s.361.

¹²⁰ Algan, s.29. Bknz EK 51: 1933-1934 Halkevi Kütüphanelerinde Kitap Okuyanların Sayısı ve Bunların Mesleklere Göre Dağılımı. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü; *Maarif (1933-1934) İstatistikleri*, s.361.

özelikle sadece gazetelerle kahvelerde gün geçiren Türk gençlerinin kahvehanelerden çekilerek Halkevleri kütüphanelerinde ve okuma odalarında vakit geçirmelerini vesile olmuştur.

II.2.1.8. Köycülük Şubesi

Mustafa Kemal'in ifade ettiği; “*Köylü Milletın Efendisidir*”, tabirine karşılık cumhuriyet döneminde köylü ve şehirli arasında geniş farkları kaldırmak için Halkevlerine bağlı Köycülük Şubesi açılmıştır. Bu şube ile birlikte; köylerin toplumsal, sıhhi, ruhsal gelişmelerine ve köylü ile şehirli arasında karşılıklı sevgi ve birlik duygularının güçlendirmesi konusunda çalışmalar yapmıştır.¹²¹

Cumhuriyetin ilk yıllarında, Türk köylerinin kerpiçlerle çevrili olması, yaşam seviyesinin son derece düşük olması, şehir merkezleri ile iletişim sağlayacak bağlantıların olmaması, durumun ne kadar vahim olduğunun en önemli göstergesidir. Köylerin dağınık, ulaşım araçlarının az olduğu bir coğrafyada, bu sorunların üstesinden gelmek için devletin bütün imkânları seferber edilmiştir. Cumhuriyetin bu alandaki en önemli yükünü Halkevleri üstlenmiştir. Dolayısıyla bu şubenin önemli görevlerinden biri; köylerde yaşayan insanların hayat şartlarını yükseltmektir.¹²²

Köycülük Şubesi, görevlerini yerine getirmek için sıklıkla köylere kadar gitmiş, Halkevlerinde yapılan bütün çalışmaları oralara kadar götürmüştür. Bu görevleri sebebi ile bütün şubelerle irtibat halinde olmuştur. Şubenin önemli görevlerinden biri köylerde bulunan gazi, yaşlı ve sakatların şehirdeki ihtiyaçlarını karşılamaktı. Bu görevlerinin yanında köy insanına evlerin inşası hakkında bilgi verdikleri gibi ahır ve samanlığın evlerden uzak yapılması gerektiği konusunda

¹²¹ Ergen, s.47-48. Yıldırım, s.25. Taş, s.24. Cıvci, s.58-59. Polat, s.46-47. Tunalı, s.20.

¹²² Kara, s.109-110. Sevilay Özer, “Ülkü Mecmuasına Göre Köy Eğitimi (1933-1950)”, *Tarih Okulu Dergisi*, Y: VIII, S: XXII, Haziran 2015, s.309. CHP Halkevi Çalışma Talimatnamesi, *Zerbamat Basımevi*, Ankara 1940, s.28-29.

halkı aydınlatmış, ayrıca kurak alanlara ağaç dikilmesi için ağaç ekim çalışmaları yapmışlardır.¹²³

Halkevlerinin ilk açılış yıllarında Köycülük Şubesi, eleştirilere maruz kalmıştır. İlk açılışlarında şubenin köylerde görev yapması gerekirken, çalışmalarını şehirlerde yürütmüşlerdir. Türkiye'nin coğrafi yapısı ve dönemin şartları göz önüne alındığında bu şubelerin görevlerini şehirlerde yürütmeleri doğal görülmüştür. Ancak bu olumsuz durumların olmadığı bölgelerde görevlerini aksatmaları sert bir dille eleştirilmiştir.¹²⁴

II.2.1.9. Müze ve Sergi Şubesi

Türkler Anadolu coğrafyasına yerleştikleri tarihten bugüne değin sayılmayacak derecede tarihi eser bırakmışlardır. Hem Selçuklu hem de Osmanlı Devleti döneminde yapılan bu tarihi eserlerin bir kısmı yıkılmış, bir kısmı tahrip olmuş ve bir kısmı da onarılmayı beklemiştir. İşte bu şubenin öncelikli görevlerinden biri Türk tarihi eserleri belirlemek, taşınabilirleri müzede muhafaza etmek, taşınmazları da korumak olmuştur. Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal her zaman tarihle yakından alakadar olmuş ve bu amaçla bilimsel araştırma yapmak, Türklerin hem İslamiyet'ten önce hem de İslamiyet'ten sonraki tarihlerini araştırmak amacıyla 10 Nisan 1931'de Türk Tarih Tetkik Cemiyetini kurmuştur. Dolayısıyla, Türk tarih tezleri savunulmuş ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Halkevleri ve şubeleriyle irtibat halinde olması sağlanmıştır. Bununla birlikte Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin çalışmalarını ancak Halkevi şubeleri topluma anlatabilirdi. Bu amaçlar doğrultusunda Müze ve Sergi Şubesi, yaptıkları

¹²³ "Halkevlerinin Açılış Konferansı", *Ülkü*, XI/61, Mart 1938, s.6. Olgun, s.78.

¹²⁴ Olgun, s.80. Temizhan, s.97-98. Zorlu, s.48. Ervin, s.31. Algan, s.26. Onbaşı, s.77.

çalışmaları basın yolu veya konferanslar düzenleyerek halka duyurmuşlardır. Buldukları bölgelerde arkeolojik kazılarla da bunu zenginleştirmişlerdir.¹²⁵

İlk yıllarda tarihi zenginlikleri müzede sergileme sorunu yaşayan bu şube, öncelikli olarak bağış ve satın alma yolu ile tarihi değerleri olan eski yazıları, ciltleri, tezhipleri, divanları, minyatürleri, çinileri, halılar ve eski nakışlar gibi milli kıyafetleri, oyali yazmalar, eski kılıç ve silahları onararak mahalli müzelerde sergilemişlerdir. Bu şubenin sergi kısmı ilk yıllarda yapılan çalışmalar neticesinde yerli malları sergilemek zorunda kalmıştır. Ancak müze kısmı önemli başarılar elde ederek, birçok yerde de müze kurmuştur.¹²⁶

Netice olarak, dokuz şube içinde faaliyetlerini yürüten Halkevleri bütün şehir, hata Türkiye'nin bütün köylerinde çalışmalarını yürütmüşlerdir. Bunları yaparken de, konferanslar düzenlemişler, kitap ve dergi gibi yayınlar basmışlardır. Bu şubeler yaptıkları çalışmalarını halka anlatmaktan çok onları Halkevlerinin içine çekmeye çalışmışlardır. Halkevleri faaliyetlerinin etkili ve sistemli bir şekilde yürütülmesinde etkili olan unsurlardan biri Türk aydın kesimi; doktor, avukat, hâkim, savcı, öğretmen ve öğrenci gibi her kademedeki memurların şubelerde aktif bir şekilde çalışıp yer almalarıydı.¹²⁷

II.3. HALKODALARI

Büyük şehir ve kasabalardan daha küçük yerleşim yerleri olan köylere gidildikçe Halkevlerinin kurulması da güçleşmiştir. Dolayısıyla CHP yönetimi tarafından Halkevlerinin olmadığı yerlere o, bölgenin ihtiyaçlarına cevap verecek

¹²⁵ Kemal Turan, "Bazı Yeni Esaslar", *Ülkü*, XVI/93, İkinci Teşrin 1940, s.204-206. CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, s.29. Ergen, s.49. Cıvci, s.59. Taş, s.25. Ervin, s.31. Zorlu, s.49. Titiz, s.64-64. Temizhan, s.99-100. Algan, s.26-27. Tunalı, s.20-21. Yıldırım, s.25.

¹²⁶ Olgun, s.81.

¹²⁷ Fay Kirbay, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, Çev. Niyazi Berkez, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2012, s.71.

nitelikte olan bir kuruluşun kurulması gerektiği ifade edilmiştir. İşte Halkodaları böyle bir ihtiyaçtan dolayı ortaya çıkmıştır.¹²⁸

Bazı tarihçiler, 1940'ta açılan Halkodalarının CHP'nin daha geniş halk kitlelerine ulaşma ve partinin faaliyetlerini bu bölgelere ulaştırma gayretinin bir sonucu olarak ortaya çıktığını ifade etmişlerdir.¹²⁹

Bazı tarihçiler ise yukarıda ifade edilen görüşe karşı çıkarak, bu kuruluşların yaptıkları faaliyetler ve göstermiş oldukları yararlılıkların önemi üzerinde durmuşlardır. Yaptıkları faaliyetlere bakıldığında, 1940'ta 141 Halkodasının 13.909 bin üyesi olmakla birlikte, Halkodalarında bir yılda yararlananların sayısı ise 645.720 bin kişi olmuştur. Ayrıca aynı yıl 1.264 konferans, 3.242 konuşma, 145 aile toplantısı ve 27 sergi düzenlemişlerdir.¹³⁰

Ayrıca 1940'tan sonra gelişebilen ve varlığını gösterebilen Halkodaları da Halkevlerine dönüştürülmüştür. Kısa bir süre içinde Türkiye'nin her bölgesinde kurulan Halkodalarının sayıları 1947'lere gelindiğinde 4.170'e ulaşmıştır.¹³¹

II.4. ATATÜRK DÖNEMİNDE HALKEVLERİ

Gerek geçmişten gelen düşünceler, gerekse o dönemin şartlarında var olan kesimlerin ileri sürdüğü fikirler milli mücadele döneminde Halkçılık idealini sürekli canlı tutmuştur. Mustafa Kemal'in örgütlediği milli mücadele hareketinin temelinde de Halkçılık düşüncesi olmuştur. Daha öncede belirtildiği gibi Mustafa Kemal halkın içinden gelen bir lider olduğundan sonuna kadar bu şekilde hareket etmiş ve yapılan bütün inkılap hareketleri bu çizgi üzerinden şekillenmiştir.¹³²

¹²⁸ Duman, s.137. Ülkü Milli Kültür Dergisi, C.10, S.109, 1 Nisan 1946, s. 1. Sertel, s.205. Özdemir, s.258. CHP Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942, s.17. Kardeş, s.415. Tunalı, s.22. Algan, s.32. Temizhan, s.24. Titiz, s.41-42.

¹²⁹ Özkan, s.187.

¹³⁰ Duman, s.134. CHP Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942, s.17.

¹³¹ Özkan, s.189.

¹³² Kara, s.122. Gök, s.83-84.

Bu inkılap hareketlerinden biri olan, tüm Türk halkının eğitim seviyesini yükseltmeyi amaçlayan Halkevleri Mustafa Kemal'in '*Halkçılık*' fikrine paralel olarak 1932'de kurulmuş bir halk eğitim kurumu olmuştur. 1932'de kurulan ve daha sonra bütün Türkiye genelinde yayılma alanı bulan Halkevleri Mustafa Kemal tarafından bizzat takip edilmiştir. Mustafa Kemal çıktığı her yurt gezisinde Halkevlerini ziyaret etmiş ve etkinliklerine de katılmıştır. Özellikle Ankara Halkevine farklı bir önem vermiştir. Dış ülkelerden gelen devlet başkanları Ankara da ağırlanmıştır. Bu kapsamda Ankara'ya gelen devlet başkanları Halkevlerini ziyaret ederek Türk kültürünü yakından tanıma fırsatı elde etmişlerdir. 1932'de 14 ilde açılan Halkevleri Mustafa Kemal'in vefat ettiği sene yani 1938'de sayı olarak 209'a ulaşmışlardır. Mustafa Kemal döneminde CHP'nin bir yan kolu olarak açılan Halkevleri ilk açıldıklarında, gerek parti merkezinde, gerekse Halkevi merkezlerinde gelecekte ne yapacakları ve nasıl bir çalışma ile halka gidecekleri konusunda bütün çalışmalar yapılmıştır.¹³³

1933'lerde Halkevlerinin sayısı 55'e yükselmiştir. Bu yıl içinde kültürel etkinliklere yönelik 1.663 toplantı yapılmış ve kütüphanelerdeki kitap sayısı da 60.000'e yaklaşmıştır. 1935'lerde Halkevlerinin sayısı 103'ü bulmuştur. Ayrıca bu dönem Halkevlerinin faaliyetlerini kitaplaştıran Behçet Kemal'e göre; Dil-Edebiyat ve Tarih Şubeleri, Türk Tarih Tetkik Cemiyeti ve Türk Dil Tetkik Cemiyeti'nin birer kolu olarak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Yine 1932'den sonra *Ülkü Dergisi* yaptığı çalışmalarla dönemin en popüler dergisi olmuştur.¹³⁴

1935'te yapılan parti kurultayında Halkevlerinin faaliyetlerini değerlendiren Mustafa Kemal, Halkevleri için; "*Partimizin Halkevleri ile bütün yurttaşlara kucağını açması vatanda sosyal ve kültürel bir devrim yaptı*", diyerek Halkevlerinin ülkeye katkılarını ve önemini belirtmiştir. 1938'lere gelindiğinde ülke genelinde Halkevleri sayısı 209'a ulaşmış ve aktif üye sayısı da 100.000 bini

¹³³ Algan, s.27-28. Kapluhan, s.181. Tunalı, s.7. Bilal Altan, *Halkevleri Sürecinde Cizre Halkevi Örneği*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2012, s.21-22.

¹³⁴ Algan, s.29-30.

geçmiştir. Ayrıca yapılan açıklamalarda da son yıllarda Halkevlerinin 3.056 konferans verdiği, 1.164 konser düzenlediği ifade edilmiştir. Bununla beraber 1.549 temsil gösterildiği (Görsel), kütüphanelerde ki kitap sayısının 136.000 bini geçtiği, okuyan sayısının 2.000.000'a ulaştığı, 179 sergi açıldığı, 1.500'den fazla köye gidildiği, halk dershanelerinin 16.000 bini geçtiği ve Halkevlerine gelip çalışan vatandaşların 7.000.000'a yaklaşıldığı belirtilmiştir.¹³⁵

Yeni kurulan düzenle birlikte halkın eğitilmesini, ulusun kültürel değerlerin etrafında birleşmesini bir zorunluluk olarak gören Mustafa Kemal bu zorunlukların gerçekleşmesi için devletin bütün imkânlarını seferber etmiştir. Ayrıca devlet kademelerinde bulunan siyasetçileri, bürokratları ve diğer aydın kesimin halkla iç içe olmasını istemiştir. Bu doğrultuda hiçbir şekilde ayrımcılığın yapılmamasını ve halkla ilgilenmesi gerektiğini her seferinde ifade etmiştir. İşte Türkiye Cumhuriyetinin geleceği, halkın eğitilmesine ve çağdaş bilgilerle donatılmasına bağlı kılınmıştır.¹³⁶

II.5. HALKEVLERİNİN HALK EĞİTİMİNE KATKILARI

Halkevleri yapılan inkılap hareketlerini yayma, ulusal kültürü yaratma ve bu kültürü yaygınlaştırma düşüncelerinin uygulandığı eğitim kurumlarından biri olmuştur. Halkevlerinde, yapılan bütün çalışmalar, bireyleri inkılapların özüne indirmeyi, bizzat kendi uyguladıkları çalışmaları kavrayabilecekleri ortamlar yaratan bir eğitim yeri olmuştur. Halkevleri insanlara yenilikleri anlatma ve eskiye ait olanları unutturma, yapılan değişiklikleri bizzat yaşama alanı olmuştur. Burada eski ile kastedilen, toplumun gelişmesine engel teşkil eden düşüncelerdir. Zira Halkevleri geleneksel ilişkilerden kopmamış, değişmeyi bilinçli bir işlem haline getirmiştir.¹³⁷

¹³⁵ Algan, s.30. Yılmaz, s.60.

¹³⁶ Kara, s.125. Algan, s.27.

¹³⁷ Nurettin Atasayar, Halk Eğitiminde Halkevleri ve Okullar, İstanbul 1935, s.1-8. Bayraktar, s.153. Altan, s.28.

Halkevleri, çalışma ve yaptıkları faaliyetlerle Türk insanının hayatında büyük bir kültürel değişiklik yaratmıştır. Çünkü Halkevleri çalışmaları ile '*Batı Düşüncesini*' ve bu düşünceye bağlı olarak insanların günlük yaşamlarını da buna göre şekillenmiştir. O güne kadar her şeyi '*Dinsel*' kategoriye sokan insanlar artık '*Batı Düşüncesiyle*' bilimsel nitelikte faaliyetlere yönelmeleri büyük bir dönüşümü meydana getirmiştir. Bununla birlikte Halkevleri Osmanlı terbiye sisteminde susan, sormayan, sorgulamayan, doğulu bir toplum karakterini gösteren bir şekilde yetişmiş bir düşünce sistemi içinde yoğrulmuş, bireyleri düşünen, eleştiren, soran, sorgulayan ve en önemlisi konuşan bireyler haline getiren önemli halk eğitim kurumu olmuştur.¹³⁸

Halkevlerinde toplanan insanlar devlet sorunlarını rahat bir şekilde konuşabilmişlerdir. Halkevlerinde, Halkodaları oluşturularak, kahvehanelerde vakit geçiren insanlar bir süre sonra bu odalarda vakit geçirmeye başlamıştır. Bilindiği üzere 1932'de Halkevi talimatnamesi hazırlanırken, Halkevlerinin sadece gençler için değil, okuma yaşını geçmiş her yaştan insanın katılabileceği bir yer olarak tasarlanmıştır. Dolayısıyla kısa bir süre içinde Halkevleri geniş kitlelere hitap etmeye başlamıştır. Zira 1937'lerde Halkevi hizmetlerinden yararlananların sayısı 7.000.000'u geçmiştir.¹³⁹

Halkevlerine bağlı olarak oluşturulan, Halkevlerinin her türlü faaliyetlerini yürüten 9 şube kurulmuştur. Bu şubeler vasıtasıyla, elektrik ve elektronik teknolojisinin ve asfalt yolu olmayan Anadolu köy ve kasabalarına kadar ulaşmışlardır. Bununla birlikte Anadolu'da aşiretler arasında inceleme ve araştırmalar da bulunarak Türkiye'nin her köşesine ait bilgiler derlenerek dergi ve kitap haline getirilmiştir. Bu şubelerin faaliyetleri neticesinde 1950'den sonra hızla gelişen şehirler, 1960 büyük sanayi alanlarını meydana getirmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda Halkevlerinin açılışından kapanışına kadar milyonlarca

¹³⁸ Bayraktar, s.154-155.

¹³⁹ "Halkevlerinin ve Odalarının XVIII. Yıl Dönümünde", *Ülkü*, III/39, 1950, s.16. Ergen, s.50-51. Nafi Kansu, "Halkevlerimiz", *Ülkü*, S.69, 1938, s.213. Halkevleri 1932-1935: 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı, Ankara 1935, s.8-9.

insanın buralardan yararlandığı ortaya çıkmıştır. 1950'den sonra tiyatro, sinema ve diğer alanlarda ün yapan sanatçıların çoğu Halkevlerinden çıkan kişiler olmuştur. Halkevleri tarafından başlatılan yayın seferberliği döneme damgasını vuran çalışmaların en önemlisi olmuştur. Bu dönem çıkarılan dergiler, genellikle çıktıkları yörenin isimlerini almış, ayrıca birçok gencin yeteneklerini keşfetmesini sağlamışlardır.¹⁴⁰

Halkevleri eğitmen ve bu eğitimi alan insanlar için bir ortam yaratmış, ayrıca bu kurum bireysel değil, toplumsal düşüncelerin yeşerdiği, kişilerin kendileri için değil, toplum için üretici durumunda olma farkındalığı yaratmıştır. Bunun yanında Halkevleri aydın kesim ile halk arasında iletişimi sağlayan, halk ile devlet arasında irtibatı sağlayan bir kurum olma görevini yapmıştır. Halkevlerinin toplumsal alanda ki en önemli katkıları ise 'Kadının' birey olarak toplumsal hayata kazandırılmış olmasıydı.¹⁴¹

Netice olarak Halkevlerine bakıldığında bazen CHP'nin bir yan kollu olduğu için sert bir dille eleştirilirken, bazen de yaptıkları faaliyetlerle en yüksek mertebeye çıkarılmışlardır. Burada önemli olan Halkevlerinin yaptıkları faaliyetler ve bu faaliyetlerin Türk toplumuna olan katkılarıdır. Bu kapsamda genel olarak bakıldığında Halkevleri; insanlar arasında toplum olma bilincini yaratmıştır. Dil bayramı ve soyadı verme günleri düzenleyerek inkılapların kökleşip yayılmasını sağlamıştır. Halka hem kendi dillerini, hem de batı dilini tanıttıkları gibi, açtıkları okuma odalarıyla da okuma-yazma oranını artırmışlardır. Sağlık konusunda verdikleri bilgileri broşür, kitap ve dergilerde paylaşarak insanların bilinçlenmesini sağlamıştır. Köylerde bulunan çiftçilere günlük yaşama dair bilgiler vermiştir. Kadınlara ayrı bir önem verilerek toplumun bir parçası oldukları benimsetilmiş ve iş hayatına atılarak aile bütçesine destek vermelerine vesile olmuştur. Ayrıca Halkevi çalışanları, dil, tarih, folklor alanında araştırmalar yaparak, halkın güzel sanatlara, tiyatro, sinema ve müzik ile tanışmaları

¹⁴⁰ Orhan Özacun, "Halkevleri Dramı", *Kebikeç Dergisi*, S. III, Şubat 1996, s.91-92.

¹⁴¹ Bayraktar, s.157. Zorlu, s.50.

sağlamışlardır. Özellikle görsel ve güzel sanatlar alanında batılı ve milli unsurların ortaya çıkmasında büyük rol oynamışlardır. Kurulduğu 1932'den kapandığı 1951'e kadar Halkevleri sosyal hayatın hemen hemen her alanında Türkiye'nin her bölgesinde, yöresinde yaptığı faaliyetlerle ciddi işlere imza atmıştır. Hatta o dönemin kültürel faaliyetleri, bugünkü kültürel ve sosyal yapının bir temeli niteliğinde olmuştur.¹⁴²

II.6. HALKEVLERİNİN KAPATILMASI

Halkevlerinin kapatılmasına değinmeden önce, bu kurumların kapatılmasına giden süreçte meydana gelen olaylara değinmekte fayda vardır.

1923'te Cumhuriyetin ilanı ile birlikte CHP iktidara gelmiştir. İktidara geldiği 1923'ten 1950'e kadar tek başına iktidarda kalmıştır. İktidarda kaldığı müddet zarfında CHP kendini korumak adına çok sistemli bir yönetim teşkilatı kurmuş ve dolayısıyla devletin bütün kademelerine bürokrat ve aydın kişileri getirmiştir.¹⁴³ 1946'lara gelindiğinde II. dünya savaşının yankıları ve beraberinde getirdiği demokrasi anlayışı Türkiye'yi de etkilemiştir. 1946'da başlayan bu demokrasi hareketleri iktidarda bulunan CHP'ye karşı bir muhalif kesimin meydana gelmesine sebep olmuştur. Bu muhalefet partileri, çeşitli siyasi partiler, dernekler, cemiyetler kurarak örgütlenmişlerdir. Bu durumdan dolayı insanlarda Halkevlerinden yavaş yavaş uzaklaşmaya başlamıştır. 1950'de yapılan seçimlerde CHP'nin iktidardan düşmesi ve iktidara geçen Demokrat Partinin bir kısım belediye ve ilçeleri ele geçirmesi Halkevlerine büyük problemler yaratmıştır. Bu problemlerin başında ise bazı kesimlerin maddi ve manevi olarak yardımlarını

¹⁴² Özdemir, s.261.

¹⁴³ Yusuf Ziya Keskin, "Demokrat Parti İktidarı ve Günümüze Yansımaları", Bu makale "27 Mayıs 1960 – 12 Mart 1971 Askeri Müdahalelerinin Türk Devlet Teşkilatı ve Siyaset Hayatına Etkileri" konulu doktora tez çalışmasının bir bölümü esas alınarak hazırlanmıştır.

kesmesi olmuştur. Dolayısıyla bu sorunlar Halkevlerinin bellini bükmüş, hatta bazı eşraf ve tüccarlarda verdikleri bütün yardımları kesmişlerdir.¹⁴⁴

Bizzat Mustafa Kemal'in direktifleri doğrultusunda 1932'de kurulan Halkevleri kısa bir süre içinde milyonlarca insanı çatısı altında toplamıştır. 1940'tan sonra ise CHP'nin Halkevleri üzerinde denetimini artırması beraberinde de bazı olumsuzlukları getirmiştir. Bu olumsuzluklar doğrudan Halkevlerinin yayın organlarını da etkilemiştir. Örneğin Halkevinin önemli bir yayın organı olan Ülkü Halkevi Dergisi 1942 yılında ilk yayın dönemine son vermiştir. İkinci yayın döneminde yayınladığı yazılar birinci döneme göre farklı olmuştur. Zira ikinci dönem partinin ideolojisini vurgulamak yerine, ulusal kültürün zenginleşmesine yönelik yazılara yer vermiştir. Çünkü 1939'da bu dergi CHP'nin direktifleri doğrultusunda yazılar yazmaya ve partinin ideolojik fikirlerini yaymaya başlamıştır.¹⁴⁵

1946'da çok partili hayata geçişle beraber Halkevleri ve Halkodaları mevcut durumları ile kalamayacakları ortaya çıkmıştır. Hiçbir tüzel kişiliği olmayan bu kurumlar devlet eliyle aldıkları paraların yasa dışı olduğu, muhalif gruplar arasında dilendirilmeye başlanmıştır. Bunun üzerine CHP muhalefetten bu konu hakkında görüş beyan etmelerini istemiştir. Ancak muhalefet cevap vermemiştir. 1947'lerde CHP'nin 7. Büyük kurultayında konuşan İsmet İnönü; Halkevlerinin bütün siyasi partilerin yararlanacağı bir kurum haline getirilmesini ve DP'nin bu konu hakkında bir proje getirmesini istemiştir.¹⁴⁶

Yine aynı kurultayda yapılan görüşmelerde Halkevlerinin durumunu incelemek üzere 25 kişiden oluşan bir komisyon kurulması kararı alınmıştır. Bu komisyon daha sonra hazırladığı raporda; "*Kapıları bütün yurttaşlara açık olan*

¹⁴⁴ Toksoy, s.108-109. Özdemir, s.259. Taş, s.30. Cemalettin Canlı, "Halkevleri Tarihin Dönüm Noktası", *Mülkiye*, C: XXV, S: CCXXVII, s.249.

¹⁴⁵ Sefa Şimşek, Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Olarak Halkevleri 1932-1951, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2002, s.204-205. Duman, s.313. Kapluhan, s.181.

¹⁴⁶ Duman, s.317. Zorlu, s.93. Cumhuriyet, 6 Ağustos 1951, s.1-4. CHP Yedinci Büyük Kurultayı, Ankara 1948, s.202. TBMM Tutanak Dergisi, C.13. Dönem 8, Birleşim 10, 1948, s.234.

bu kurumların herkes tarafından faydalanılması ve bu yolla çalışmalarına devam etmesi lazımdır”, şeklinde kararlarını ifade etmişlerdir. Ayrıca CHP tarafından kurulan Halkevlerinin, çok partili dönemde de farklı muhalif grupların çalışma alanları olarak görüldüğü, ideolojik fikirleri değişik olan herkesin bu kültür kurumlarından faydalanabileceği belirtilmiştir.¹⁴⁷

Komisyonun hazırladığı rapor kurultayda kabul edilmiştir. Sonuç olarak CHP 7. Kurultayında aldığı kararlarla Halkevlerini tesislere dönüştürmüştür. Artık Halkevleri hiçbir partinin denetiminde olmadan çalışmalarını yürüteceği kararı alınmıştır. 1948-1949'lara gelindiğinde ise Halkevleri ile ilgili olumsuz eleştiriler yapılmaya devam etmiştir. Zira aynı yıl TBMM'de yapılan bütçe görüşmelerinde tartışmalar yaşanmıştır.¹⁴⁸ Bütçe görüşmelerinde Halkevlerini en çok eleştiren DP Afyonkarahisar milletvekili Hasan Dinçer, Mecliste Başbakan'a birkaç soru sormuş ve bu sorularında sözlü yanıtını istemiştir.

“Yüksek Başkanlığa”

1. 1948 yılı içinde halkevleri için Devlet Bütçesine konan (1 950 000) liralık tahsisattan başka özel idareler, belediyeler ve köyler bütçelerinden ne miktar para ayrılmış ve ne kadar nelerlere sarf edilmiştir.

2. Tek parti sistemine kurulan ve bugünkü durumu ile tamamen CHP Emrinde ve Hizmetinde bulunan halkevlerinin partili, partisiz her sınıf vatandaşların istifadesine açık bir Millî kültür müessesesi haline sokulacağı yolundaki kati teminatın gecikmesi sebebi nedir?

Bu hususların Başbakan tarafından sözlü olarak cevaplandırılmasını arz ederim.

Saygılarımla

Afyon Milletvekili

Hasan Dinçer

¹⁴⁷ Olgun, s.88-89. Altan, s.31.

¹⁴⁸ Toksoy, s.120-121. Özgüneş, s.148-149. Gezer, s.89-90. Ömer Obuz, “Halkevlerinin Kapatılmasının Türk Basınına Yansımaları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C: VIII, S: XLI, Aralık 2015, s.501-502. CHP Yedinci Büyük Kurultayı, s.199.

Başbakan Hasan Saka (Trabzon) birinci soruyu; il bütçelerinden 848,125 lira, belediyelerden 447,046 lira, köy bütçelerinden 175,462 lira ödenek konulduğunu söyleyerek cevap vermiştir. Paraların, Evlere ve Odalara verildiğini, ancak ne kadarının harcandığını bilemeyeceğini belirtmiştir. Bunun üzerine Hasan Dinçer yeniden söz almış ve Halkevlerinin 1938-1948 yılları arasında devletten almış olduğu ödenekleri açıklamıştır. Yine konuşmasında CHP'nin Evlerden yararlandığı için yapısından ayırmak istemediğini ifade etmiştir. Ayrıca DP'nin Halkevlerini Milli Eğitim Bakanlığına bağlama görüşünün arkasında olduğunu beyan etmiştir.¹⁴⁹

1949 yılına gelindiğinde tartışmalar daha sert hale gelmiştir. Zira bütçe görüşmeleri sırasında DP milletvekilleri Halkevlerine ait 1,950,000 liranın bütçeden çıkarılmasını istemişlerdir. 1949'lardan önce DP milletvekilleri Halkevlerinin yansız bir kurum olması talebinde bulunuyorlarken bu tarihten sonra Halkevlerinin varlığını da gündeme getirmişlerdir. 1949 görüşmelerinde söz alan DP üyelerinden Muammer Alakant (Manisa), Halkevlerinin yansız bir kuruma dönüştürülmemesinin olanaksızlığını anlatıp şöyle demiştir: *“Muhterem milletvekilleri kurultaylarına mesuliyetleri üzerine almak hak namına, gençlik namına hayırlı buldukları bir iş için karar vermekten çekinmemelidirler”*. Yine muhalefetten söz alan Hazım Bozca Halkevlerinin tüzel bir kimliğinin olmadığını, *“Ya Halkevleri milletin hizmetinde kültür kuruluşu yapılarak bütçedeki para ona verilsin. Ya da bütçedeki Halkevleri kelimesi silinip Halk Partisi yazılsın”* şeklinde eleştiride bulunmuştur.¹⁵⁰

DP tarafından yapılan bu eleştirilere karşı iktidar kanadı da sessiz kalmamıştır. Bu bağlamda İsmail Hakkı Baltacıoğlu söz alarak Halkevlerinin politikayla uğraşmadığını ifade etmiştir. Halkevlerinin Kültür Bakanlığına

¹⁴⁹ 1939 senesinde halkevleri için umumi bütçeden 797 bin lira, 1940 senesinde 1 milyon 250 bin lira, 1941 senesinde 1 milyon 400 bin lira, 1942 senesinde 2 milyon 200 bin lira, 1943 senesinde 1 milyon 900 bin lira, 1944 senesinde 3 milyon 900 bin lira, 1945 senesinde 2 milyon 470 bin lira, 1946 da 3 milyon 900 bin lira, 1947 de 2 milyon 450 bin lira, 1948 de 1 milyon 950 bin lira. Bknz: TBMM Tutanak Dergisi, C.16, Dönem 8, Birleşim 52, 1949, s.234.

¹⁵⁰ TBMM Tutanak Dergisi, C.16, Dönem 8, Birleşim 52, 1949, s.610.

bağlanmaması gerektiğini ifade ederek bu kurumların daha da geliştirilmesini söylemiştir. Yine iktidar kanadından Muhittin Baha Pars (Bursa): “*Arkadaşlar; eğer biz Halkevlerine yan gözle bakmasaydık, mutlak onu fena göstermek istemeseydik, Halkevleri bu gün be memlekete daha çok hizmet edebilirdi. Fakat her ne zaman o müessese için, siz burayı siyaset ocağı yaptınız, memleket muzır bir hale koyuyorsunuz diyerek, gençlerin kafalarını Halkevlerine aleyhine çevirmek, oraya adeta gitmeyin demek elbette bir müessesenin tekâmülüne mani oldu ve mani olur*”¹⁵¹ diyerek mecliste yapılan bu konuşmaların Türk halkını Evlerden uzaklaştırdığını ifade etmiştir.

1948-1949 bütçe görüşmelerinde yaşanan tartışmalar 1950 yılında da devam etmiştir. Zira 1950 bütçe görüşmelerinde Kemal Özçoban, Halkevleri için ayrılan 1,225,000 liranın bütçeden çıkarılmasını istemiştir. 1950 bütçe görüşmelerinde DP, Halkevlerine bütçenin CHP tarafından verilmesini gündeme getirmiştir. CHP ise paranın ortadan kaldırılması Halkevleri teşkilatının ortadan kaldırılması anlamına geldiğini belirtmiştir.¹⁵²

1947 CHP kurultayında Halkevlerinin CHP ile bağlarının kesileceği ve bir tesise dönüştürüleceği kararı 1949’ların başında kamuoyunda da gündeme gelmiş ve gazete başlıklarında bu kararın geciktiği ifadeleri de yer almaktaydı.¹⁵³

14 Mayıs 1950 seçimlerinde DP’nin ezici üstünlükle iktidara gelmesi ile birlikte Halkevlerinin çalışmaları da yavaşlamaya başlamıştır.¹⁵⁴

Seçimi kazanıp iktidara geçen DP milletvekilleri seçimlerden çok önce çalışmalarını başlatmıştı. Daha muhafazakâr kesimleri oluşturan DP milletvekilleri içinde Halkevleri ve Halkodaların sert bir dile eleştiren bir kesimin

¹⁵¹ TBMM Tutanak Dergisi, C.16, Dönem 8, Birleşim 52, 1949, s.618-619.

¹⁵² TBMM Tutanak Dergisi, C.24, Dönem 8, Birleşim 49, 1950, s.761-766.

¹⁵³ Yenyol Gazetesi, S.3454, 1948, s.1.

¹⁵⁴ Kara, s.129. Özacun, s.92.

varlığı CHP'yi zor duruma sokmuştur. Bu kesimlerden bir kısmı Halkevleri ve eğitim sisteminin tekrardan düzenlenmesine yönelik önerileri meclis gündemine getirmişlerdir. Bu önerilerden birini hazırlayan Erzurum milletvekili Emrullah Nutku ve arkadaşları Halkevlerinin mallarına el konulması gerektiğini bildiren önerileri şiddetli tartışmaların yaşanmasına sebep olmuştur. Yapılan şiddetli tartışmalar sonucunda DP öne sürdüğü öneriyi geri çekmiştir. DP'nin uyarıları üzerine Halkevlerinin tamamen kaldırmaya yönelik bir yasanın hazırlanması gerektiği milletvekillerine bildirilmiştir. Bu amaçla Tekirdağ milletvekili Şevket Mocan ve 53 arkadaşı Halkevlerinin tamamen yok eden bir yasa önerisi hazırlamışlardır.¹⁵⁵

1951'de meclise gelen bu yasa önerisi büyük tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Atatürk'ün silah arkadaşı ve kurtuluş savaşı döneminde önemli zaferler kazanan İsmet İnönü, suskunluğunu bozarak şu konuşmayı yapmıştır; *“Getirilen tasarı Halkevleri binalarını yeniden Türk Ocaklarına veriyor. Halkevleri fiilen kaldırılıyor, hazineye intikal ettirdiği Halkevlerini kapatma yetkisini hükümete veriyor. Halk partisine bağış olarak verilen malların kullanılmasına izin verilmiyor... Biz çok partili yaşama geçtikten sonra Halkevleri bütün siyasal partilerin hoşnut bırakacak şekilde çalışmanın yollarını aradık. Halk partisininin 1947 kurultayında Halkevlerini bir tesise dönüştürülmesi konusunda bir karar alarak bunu açıkladık. Bunu gerçekleştirmememizin sebebi o zamanki muhalefet partisi ile bir anlaşmaya varılmamasıdır... Bizim projelerimizin esası Halkevlerini çalışmalarının sürdürmesiydi. Biz tesis düşüncesini temel alırken, iktidar kapatma hazırlıklarını sürdürüyormuş... Halk partisi her zaman Türk Ocakları ile yakından ilgilenmiş ve bu kuruluşların istekleri ile gereksinimleri karşılanmıştır... Ancak Türk Ocakları yetersiz kalınca, ulusal kültür ve devrimler üzerine yeni bir örgütlenme arayışı gündeme gelmiş ve böylece Halkevlerinin kuruluşuna gidilmiştir... Ülkenin büyük kültür gereksinimini karşılayan bu yirmi yıllık kuruluşlar kapatılmak istenmektedir. Halkevlerinde yetişen sanatçıların ve aydınların sayıları sınırsızdı. Devrimleri*

¹⁵⁵ TBMM Tutanak Dergisi, C.9, Dönem 9, Bileşim 109, 1951, s.578. Titiz, s.108.

halka anlatmak ve koruma görevi Halkevlerine verilmişti... Yaptıkları hizmetler düşünülürse Halkevlerinin kapatılması büyük bir yıkımdır.”¹⁵⁶

1951’de DP genel başkanı ve Türkiye Başbakanı Adnan Menderes 1932’de Aydın Halkevi açılış konuşmasında; “*Milletimizin yükselmesi yolunda her ihtiyacı gören ve sezen büyük Gazi içtimai hayatımızda çok derin bir boşluğu ve çok şiddetli bir ihtiyacı görmüş ve bu ihtiyacı dolduracak ve ihtiyaca cevap verecek bir tesis ve teşekkülün esasını kurmak, temelini atmak şerefini kazanmıştır*”¹⁵⁷ ifadesini kullanmıştır. 1950’de başbakan olduğunda ise yaptığı konuşmasında; “*Halkevleri, halkodaları kurma genellik teşkilatını ele almak, faşistvari telaki ve düşüncelerin mahsulüdür. Bunlar içtimai bünyemiz içinde tamamı ile abes, beyhude, geri ve yabancı uzuv halindedirler... Halkevleri içleri boşalmış, tarihe karışmış, maksatsız, birer varlık halindedirler. Bunlar partiler için birer utanç teşkil ediyordu...*”, şeklinde beyan etmiştir.¹⁵⁸

Netice olarak DP milletvekilleri tarafından Halkevlerinin kapatılmasını öngören tasarı hazırlandıktan sonra 8 Ağustos 1951 tarihinde TBMM’ye sunulmuş, 5830¹⁵⁹ sayılı yasa teklifi ile kabul edilmiş ve üç gün sonra 11 Ağustos 1951’de resmi gazete yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Çıkarılan bu yasa ile birlikte Halkevlerinin bütün mallarına el konulmak suretiyle kapatılmıştır.¹⁶⁰ Yasa meclisten geçmeden önce bazı Halkevleri ve Halkodaları kapatılmıştı.¹⁶¹ Örneğin 2 Ağustos 1951’de Birecik Halkevi kapatılmıştı. Hükümet valilere hemen tel

¹⁵⁶ TBMM Tutanak Dergisi, Birleşim 109, 1950, s.582. Titiz, s.108-109-110.

¹⁵⁷ Hıfzırahman Raşit Öymen, “Halkevlerinin Kuruluşu ve Kaderi”, *Halkevleri Dergisi*, S.52, Şubat 1971, s.1-2.

¹⁵⁸ Zeki Yağmurdereli, “Türk Ocakları”, *Yeniyol Gazetesi*, S. 4256, 1950, s.1. Ergen, s.84.

¹⁵⁹ “Resmi daire ve müesseselerin siyasi partilere bedelsiz mal devredemeyeceklerine ve bu daire ve müesseselerle münfesi derneklere ait olup siyasi partilere terk edilmiş olan gayrimenkul mallarla bu partiler tarafından genel menfaatler için yaptırılmış olan binaların sahiplerine ve hazineye iadesine dair”(Resmî Gazete İle İlânı: 11. VIII.1951 - Sayı: 7882) Bknz: TBMM Tutanak Dergisi, Birleşim 109, 10 Ağustos 1951, s.337-339.

¹⁶⁰ Algan, s.35.

¹⁶¹ Ulus,15 Ağustos 1951.

çekerek kapatma işlemlerine başlamış ve bu emir ilk olarak 11 Ağustos'ta Afyon'a, 12 Ağustos'ta Tokat'a gitmiştir.¹⁶²

1951'de Halkevlerinin kapatılmasıyla birlikte basında bazı eleştiriler yapılmıştır. Bunlara bakıldığında; 8 Ağustos 1951'de 5830 sayılı yasa ile Halkevlerinin hazineye devri için bir aylık süre tanınmışsa da bu süreye uyulmadığı, İstanbul Halkevi binasındaki eşyaların tespit edilerek kapılarına mühür vurulduğu, Ulus Gazetesinde eleştiri konusu yapılmıştır. Zafer Gazetesinden çıkan bir başka haber ise Ulusun haberi yalanlanmıştır. 3 Eylül 1951 günü Zafer Gazetesinde çıkan bir haberde ise, Halkevlerinin gece üniversiteleri olacağı yazılıdır.¹⁶³ Yine Ulus Gazetesi yazarı Peyami Safa çıkarılan kapatma kanununun 'Terör Yasası' olarak nitelendirmiştir.¹⁶⁴

¹⁶² Cumhuriyet, 13 Ağustos 1951. Ulus, 12 Ağustos 1951. Hürriyet, 14 Ağustos 1951.

¹⁶³ Ali Nejat Ölçen, Halkevlerinin Açılışı ve Yok Edilişi, Ankara 1988, s.32-33.

¹⁶⁴ Ölçen, s.34. Duman, s.344.

III. BÖLÜM

III. HAKKÂRİ

Tarihte şimdiki il sınırlarından çok daha geniş bir bölgeye sahip olan Hakkâri; Güneyde Musul, Kuzeyde Van gölü kıyıları, Batıda Cizre ve Doğuda Urmiye gölüne kadar olan bölgeyi kapsamaktaydı. Günümüzde ise Hakkâri coğrafyasının bir kısmı Türkiye’de Van ve Şırnak illeri, bir kısmı İran’da Garbı Azerbaycan bölgesinde ve bir kısmında Irak’ın Duhok tarafında kalmıştır.¹⁶⁵

Türkiye sınırları içerisinde Hakkâri ili, ülkenin Doğusunda Doğu Anadolu Bölgesinin Güneydoğu kesiminde Hakkâri bölümü sınırları içinde yer almaktadır. 7.095 km’lik yüzölçümü ile ülke topraklarının yaklaşık %0.90’lık kısmını oluşturmaktadır.¹⁶⁶

Şekil 2

Hakkâri İl Haritası

¹⁶⁵ Yaşar Kaplan, “Hakkâri Tarihi”, Hakkâri İl Yıllığı, *Vamedia Baskı Ofset*, Van 2015. s.19.

¹⁶⁶ Faruk Kaya, “Hakkâri İl’inin İdari Coğrafya Analizi”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. XLI, Kış 2015, s.81.

Hakkâri'yi, yeryüzü şekilleriyle ön plana çıkaran ve bütün olarak yüksek bir bölge olması ve bu yüksekliğe bağlı olarak bölge, şekilsel bir zenginlik kazanmıştır. Ayrıca sıradağların geniş yer kapladığı Hakkâri çok derin vadilere de sahiptir.¹⁶⁷

Hakkâri bölümünde yükseklikleri oldukça fazla olan yüksek yaylalar da yer alır. Bölgenin %10,3'ü platolarla kaplıdır. Ayrıca Hakkâri ili Dicle Irmağının kolları olan Zap ve Habur Irmağı havzaları üzerinde yer alır.¹⁶⁸

Hakkâri iklimi, yeryüzü şekilleriyle doğrudan bağlantılıdır. Bölgenin dağlık ve yükseltisi fazla olan dağların olması kışların çok sert, uzun ve yağışlı, yazlar ise çok kısa ve sıcak geçmesine neden olmaktadır. Bölgenin doğusuna gidildikçe karasallık artmaktadır.¹⁶⁹

Bölgenin bitki örtüsü özellikleri doğrudan iklim, yükselti ve toprak özellikleri ile ilişkilidir. Dağların dik yamaçları, aşınım ve süpürme sonucu çoraklaşırken, eğimin azaldığı yamaçlar, orman ve çalılarla örtülüdür. Yakın tarihe kadar geniş alanları

¹⁶⁷ Faruk Alemdaroğlu, *Hakkâri*, Anıt Yayıncılık, Hakkâri 2010. s.23.

¹⁶⁸ Kaya, s.82.

¹⁶⁹ Alemdaroğlu, s.40.

kapladığı belirlenen ormanların varlığından bugün söz etmek mümkün değildir. İlin genel görünümüne bakıldığında hâkim bitki örtüsü bozkır olduğu görülmektedir. İlin, doğu, batı ve kuzey kesimlerinde ise step bitki örtüsü görülmektedir.¹⁷⁰

Hakkâri'nin nüfusuna bakmadan önce Türkiye'nin 1927-1950 yılları arasındaki nüfus durumuna değinmek gerekir. Zira bilindiği üzere daha önce yaşanan savaşlar ve savaşlardan sonra yaşanan ekonomik sorunlar nüfusu azaltıcı bir etki yaratmıştır. 1927 genel nüfus sayımında nüfusun 6.563.879'u erkek, 7.084.391'i kadın olmak üzere toplamda 13.648.270 civarında idi.¹⁷¹ 1935 genel nüfus sayımında nüfusun; 7.936.770'i erkek, 8.221.248'i kadın olmak üzere toplamda 16.158.018'dir.¹⁷² 1940 genel nüfus sayımlarında; 8.898.912'si erkek, 8.922.038'i kadın olmak üzere toplam nüfus 17.820.950 idi.¹⁷³ 1945 genel nüfus sayımında; 9.343.594'ü kadın, 9.446.580'i erkek olmak üzere toplam nüfus 18.790.174 idi.¹⁷⁴ 1950 nüfus sayımında Türkiye nüfusu toplamda 20.947.188 civarında idi.¹⁷⁵

Cumhuriyetin ilanından sonra yani 1927'de yapılan nüfus sayımları ve umumi nüfus tahrir defterlerine göre Hakkâri ilinin toplam nüfusu 24.980'dir. Bu nüfusun; 12. 883'ü Beytüşşebap, 3.000'i Gever (Yüksekova), 7.273'ü Hakkâri merkez ve 1.615'i Şemdinan'da (Şemdinli) bulunmaktaydı.¹⁷⁶ 1935 genel nüfus sayımlarında Hakkâri'nin toplam nüfusu 18.066 idi. Bu nüfusun; Hakkâri'de 4.600 erkek, 5.015'i

¹⁷⁰ Alemdaroğlu, s.45-46.

¹⁷¹ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Umumi Nüfus Tahriri*, Hüsnü Tabiat Matbaası, Ankara 1929, s.8.

¹⁷² Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Umumi Nüfus Tahriri*, Mehmet İhsan Basımevi, No: 75, Ankara 1937, s.3.

¹⁷³ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Umumi Nüfus Tahriri*, Hüsnü Tabiat Matbaası, No: 158, İstanbul 1941, s.3.

¹⁷⁴ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Umumi Nüfus Tahriri*, Hüsnü Tabiat Matbaası, No: 65, Ankara 1945, s.6.

¹⁷⁵ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Umumi Nüfus Tahriri*, Hüsnü Tabiat Matbaası, No: 359, Ankara 1950, s.3.

¹⁷⁶ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Umumi Nüfus Tahriri*, Hüsnü Tabiat Matbaası, Ankara 1929, s.8.

kadın, Yüksekova'da 4,333'ü erkek, 4,118'i kadın idi.¹⁷⁷ 1940 genel nüfus sayımlarında Hakkâri bölgesinin toplam nüfusu 36.446'dır. Bu nüfusun; 17.986'sı kadın, 18.460'ı erkek idi.¹⁷⁸ 1945 nüfus sayımlarında Hakkâri bölgesinin nüfusunu; 16.928'i kadın, 18.201'i erkek olmak üzere toplam 35.124 idi. Yine bu nüfusun; 11.952'si Hakkâri merkez, 12.864'ü Beytüşşebap, 3.648'i Şemdinli ve 6.660'i Yüksekova'da idi.¹⁷⁹ 1950'lerde Hakkâri'nin toplam nüfusu 44.007 civarındadır. Bu nüfusun; 14.267'si Hakkâri merkez, 17.003'ü Beytüşşebap, 4.365'i Şemdinli ve 8.372'si Yüksekova'da idi.¹⁸⁰

Türkiye istatistik kurumunun 2014 verilerine göre Hakkâri bölgesinin toplam nüfusu 276.287'dir. Türkiye'de 81 il içinde 62. sırada yer almaktadır.¹⁸¹

Hakkâri ili kademeli göç olgusunun yaşandığı yerleşim yerlerinden biridir. İl merkezi olan Hakkâri ilçe merkezleri olan, Yüksekova, Şemdinli, Çukurca ve kırsal kesimlerde az da olsa göç almaktadır. Bu göçlerin çoğunluğu ise büyük şehirlere doğru kaymaktadır. Zira bu göçlerin yaşanmasında temel bazı nedenler bulunmaktadır. Öncelikli olarak bölgenin ekonomik kalkınmada yetersiz olması bunun en önemli etkenlerindedir. Zira ekonomik zayıflığı da bölgede son 30-35 yıldır meydana gelen terör olaylarına bağlamak mümkündür. Aynı zamanda göç olayının büyük şehirlere kaymasında en önemli etkenlerden biride terör eylemleridir. Bununla birlikte devam eden terör olayları nedeniyle kırsal kesimlerde nüfusun %78'i şehirlere göç etmiştir.¹⁸²

¹⁷⁷ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Umumi Nüfus Tahriri*, Mehmet İhsan Basımevi, No: 60, Ankara 1937, s.21. Bknz: EK 39-40-41: 1935 Hakkâri, Yüksekova Köy ve Kazalarında Nüfus.

¹⁷⁸ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Umumi Nüfus Tahriri*, Hüsnü Tabiat Matbaası, No: 158, İstanbul 1941, s.293. Bknz: EK 42: Hakkâri Vilayetinde Nüfus.

¹⁷⁹ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Umumi Nüfus Tahriri*, Hüsnü Tabiat Matbaası, No: 65, Ankara 1945, s.268.

¹⁸⁰ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Umumi Nüfus Tahriri*, Hüsnü Tabiat Matbaası, No: 359, Ankara 1950, s.15. Bknz: EK 43: Hakkâri ve Kazalarında Nüfus.

¹⁸¹ Kaya, s.83.

¹⁸² Türkiye İstatistik Kurumu, 10 Şubat 2015 <http://rapory.tuik.gov.tr>. Kaya s.83-84.

Hakkâri ilinin eski adı Çölemerik'tir. Hakkâri adı, 639'da ilk Müslüman Arap akınları yöreye ulaştığı sırada bu bölge için kullanılan Hakkariye'den gelir.¹⁸³ Hakkâri adının menşei konusunda Yaşar Kaplan'ın¹⁸⁴ "Hakkâri Tarihi" adlı makalesinde şunlar ifade edilmiştir: "*Hakkâri ismi geniş bir bölge için, Çölemerik ise bu bölgenin merkezi olan şimdiki Hakkâri kent merkezi için kullanılmıştır. Hakkâri ismi etimolojik olarak 'her' hep anlamında 'kari' ise fiil kökünden olup güçlü kuvvetli manasına gelmektedir. Cu-le-merg kelimesi de; cu (su arki, kanal), le (de, da edatı) ve merg (çayır, mera) kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuş olup; su arklarının dolandığı mera anlamına gelmektedir*" şeklinde belirtmiştir. Hakkâri adı Süryani kaynaklarda 'Gülormak', Batı ve Avrupa kaynaklarında ise 'Culamerg' şeklinde geçmektedir. Türk İslam ansiklopedisinde oğuzların Hakkâri bölgesine 1040'larda geldikleri belirtilmiştir. Oğuzların bölge halkıyla savaşıp dağlara çekilmesinden sonra yörede Selçuklu Sultanı Tuğrul Beyin yönetimi görülmüş (1054) ve 1152'de Atabey İmadüddin Zengi asayişini sağlamış, ancak Hülagü döneminde yani 1259'da bölge İlhanlıların denetimine geçmiştir. İlhanlılardan sonra Hakkâri bölgesi Karakoyunluların denetimi altına girmiştir. Ardından Timur'un Van Gölü çevresine hâkim olmasıyla bölge beyleri Timur'a bağlılıklarını bildirmişlerdir. 16. yy'da ise Hakkâri bölgesi Osmanlı Devletinin denetimine geçmiştir.¹⁸⁵ I. Dünya Savaşı ile birlikte Anadolu'da başlayan emperyalist devletlerin sömürgecilik faaliyetlerinin en fazla hissedildiği illerden biriside Hakkâri olmuştur. Hakkâri bu savaşta, Rusya'nın işgaline ve sömürüsüne maruz kalmış, yıkılmış, harap edilmiş ve nüfusu azalmış bir şekilde 22 Nisan 1918'de işgalinden kurtulmuştur.¹⁸⁶ I. Dünya Savaşının uzun sürmesi ve Rusya'nın bölgede uzun bir süre kalıp talan ve yıkımlar yapması sebebiyle nüfusun çoğunluğu da bu tahribatlarla yok olmuştur. Savaşın bitiminden sonra Musul Meselesinden dolayı sınırların tespiti uzun bir süre yapılamamıştır. Ancak 5 Haziran 1926'da yapılan Ankara Antlaşmasıyla bölge Türk sınırlarına dâhil

¹⁸³ Metin Tuncel, Hakkâri, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, C. XV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, İstanbul 1988, s.206.

¹⁸⁴ Kaplan, s.20.

¹⁸⁵ Tuncel, s.206.

¹⁸⁶ Tuncel, s.207.

edilmiştir. 20 Mayıs 1933'te Van iline bağlı bir ilçe haline getirilen Hakkâri 4 Ocak 1936'da tekrar il yapılmıştır.¹⁸⁷

Bugün Hakkâri bölgesinde yaşayan halkın çoğunluğu Müslümandır. İstatistiksel olarak bakıldığında 1927'de Hakkâri'de nüfusun; 19.042'si Müslüman, 43 Musevi ve 16 kişi de diğer dinlere mensuptu.¹⁸⁸ Muhtelif kaynaklarda Hakkâri halkının İslamiyet öncesi dinlerinin Zerdüşt olduğu ifade edilse de bugün Zerdüştî dinine ait hiçbir iz görülmemektedir. Bölge halkı için ateşin kutsal olduğu belirtilmektedir. Ancak ateş günümüzde nevruz etkinliklerinde kullanılmakta ve sadece nevruz bu bölgede değil baharın gelişi olarak Türkiye'nin bütün illerinde ateşler yakılarak kutlanmaktadır. Bununla birlikte aşiretçilik¹⁸⁹ sistemi varlığını devam ettirmektedir.¹⁹⁰

Bölge halkının diline ve eğitimine bakıldığında çoğunluğu yerel dil olan Kürtçeyi konuşmaktadır. 1927 verilerine göre Hakkâri nüfusunun; 17.005'i Kürtçe, 1.044'ü Türkçe, 937'si Tatarca, 74'ü Yahudice ve 8 kişide diğer dilleri konuşmaktadır.¹⁹¹ 1950'de ise nüfusun; 39.545'i Kürtçe, 3.977'si Türkçe ve 89'u da diğer dilleri konuşmaktaydı.¹⁹² Günümüz şartlarında ise bölgede sosyal, siyasal ve kültürel anlamda önemli değişiklikler yaşanmıştır. Cumhuriyetin ilanından hemen sonra bölge ile ilgili arşiv belgelerinde Hakkâri'nin durumu şöyle ifade edilmiştir;

¹⁸⁷ Kaplan, s.41.

¹⁸⁸ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Umumi Nüfus Tahriri*, Hüsnü Tabiat Matbaası, Ankara 1929, s.LIII. Bknz: EK 44: Nüfusun Din İtibariyle Dağılışı.

¹⁸⁹ **Aşiretçilik:** Aşiret, Arapça bir kelime olup 'Kabile' karşılığı olarak kullanıldığı gibi kabilenin altında daha küçük bir topluluğu ifade etmektedir. Türkçede ise, yaygın olarak göçebe unsurlar için kullanılmıştır. Osmanlı döneminde boyun altında, cemaatin üstünde bir topluluğa ad olmuştur. Bknz: Yusuf Halaçoğlu, Aşiretçilik, *Türk İslam Ansiklopedisi*, C.IV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, İstanbul 1988, s.9.

¹⁹⁰ Halit Yalçın, *Hakkâri*, Anıt Yayıncılık, Hakkâri 2010, s.170.

¹⁹¹ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Umumi Nüfus Tahriri*, Hüsnü Tabiat Matbaası, Ankara 1929, s.LXVII. Bknz: EK 45-46: Hakkâri ve Kazalarında Nüfusun Anadile Göre Dağılımı.

¹⁹² Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Umumi Nüfus Tahriri*, Hüsnü Tabiat Matbaası, No: 410, İstanbul 1961, s.142. 1935'te Türkiye'de Nüfusun Anadil Bakımından Sayıları ve (%) Oranları İçin Bakınız EK 52. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Umumi Nüfus Tahriri*, Hüsnü Tabiat Matbaası, Ankara 1929, s.65.

“Hakkâri vilayet halkı, merkezde ve kazalarda genellikle Kürt sayılmakta ve Kürtçe konuşmaktadırlar. Maarif alanında ise çok geri kalmıştır. Muallimlerin eksikliği de okulların durumunu sarsmış, sadece merkezde tam teşkilatlı bir ilkokul binasının vardır. Bununla birlikte bölgeye gönderilen öğretmenlerin asker oluşu ve yerlerine de vekil öğretmen tain edilmediği için okullar muallimsiz kalmıştır.¹⁹³

Eğitim durumuna bakıldığında özellikle 1923-1935 yılları arasında çok vahim bir tablo ortaya çıkmaktadır. Zira yüzdeler olarak 1923'te Hakkâri'de okuma-yazma bilenlerin oranı %1,37'dir. Bilmeyenlerin oranı ise %98,63'tür. 1927 Hakkâri ve kazalarında okuma bilen ve bilmeyen Tablo 3'te verilmiştir.¹⁹⁴ 1935'te Hakkâri kazalarında ve köylerinde okuma-yazma bilenlerin sayısı Tablo 4'te verilmiştir.¹⁹⁵

Tablo 3

1927 Hakkâri Bölgesinde Okuma-Yazma Bilen ve Bilmeyenlerin Sayısı

	Okuma-Yazma Bilen	Okuma-Yazma Bilmeyen
Hakkâri	179	7,094
Beytüşşebap	20	7,00
Yüksekova	64	3,145
Şemdinli	-	1,615

Tablo 4

1935 Hakkâri Kazalarında ve Köylerinde Okuma-Yazma Bilenlerin Sayısı

	Merkezde Okuma-Yazma Bilen	Köyde Okuma-Yazma Bilen
Hakkâri	254	117

¹⁹³ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon:490-1-0-0 Yer: 998-856-1- sy.85.

¹⁹⁴ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Maarif 1932-1933 İstatistikleri*, Devlet Matbaası, No 31, İstanbul 1933, s.42-43-172-173.

¹⁹⁵ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Umumi Nüfus Tahriri*, Mehmet İhsan Basımevi, No: 60, Ankara 1937, s.298-299.

1928-1933 yılları arasında Hakkâri’de 3 ilkokul bulunmaktaydı. 8 tanede öğretmen vardı. Öğrenci sayısı ise 114 idi.¹⁹⁶ 1937-1938’de Hakkâri’deki okul sayısı 5, öğretmen sayısı 9 ve öğrenci sayısı da 222’dir.¹⁹⁷

Yukarıda ifade edilen bu veriler cumhuriyetin ilk yıllarına aittir. Ancak bugün yöre halkı sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel anlamda büyük oranda kalkınmıştır. Bununla birlikte bölgede yaşanan emperyalist oyunlar ve bölge halkını Türkiye’den ayırıştırma faaliyetleri gibi olumsuzluklar ve Hakkâri’nin coğrafi konumu dikkate alındığında Türkiye’nin en önemli dış ticaret merkezlerinden birisi olabileceken bu olumsuzluklardan dolayı Hakkâri bölgesi dışa açılmamıştır.

Hakkâri bölgesinin ekonomik durumu, yaşanan terör olaylarıyla doğrudan bağlantılıdır. Genç kesimin çoğunluğu işsizdir. Kırsal kesimlerde genellikle hayvancılık yapılmaktadır. Hakkâri merkez coğrafi konumundan ötürü tarım yapılmamaktadır. Hakkâri’nin Yüksekova ilçesi ova görünümündedir. Ovanın bir kısmı Nehil (bataklık) oluşturmakla birlikte, bir kısmında ise tarım yapılmaktadır. Bir diğer ilçesi Çukurca da ise meyve ve sebzeçilik tarımı yapılmaktadır. Şemdinli’de de önemli oranda meyve ve sebze tarımı yapılmakla birlikte, arıcılık da önemli geçim kaynaklarından biridir.¹⁹⁸

III.1. Hakkâri Halkevi

1932’de Mustafa Kemal’in direktifleri doğrultusunda Türk halkının her alanda modernleşmesini ve batının çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkmasını sağlayacak

¹⁹⁶ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Maarif 1932-1933 İstatistikleri*, Devlet Matbaası, No 26, İstanbul 1933, s.46.

¹⁹⁷ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Maarif 1932-1933 İstatistikleri*, Devlet Matbaası, No 26, İstanbul 1933, s.XX. Bknz: EK 47-48: 1927-1931 Hakkâri’de Bulunan Okul, Öğrenci ve Muallim Sayısı.

¹⁹⁸ Ali Şafak, “Hakkâri ve Civarında Halkın Dini ve Ahlaki Yaşayışının Günlük Hayatta Tezahürü Üzerinde Bir Araştırma”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. II, Erzurum 2010, s.75.

ve Türk halkının her anlamda kendisini geliştirmesine yardımcı olacak Halkevleri kurulmuş, ardından Türkiye'nin hemen hemen bütün ilerinde açılmaya başlamıştır. Halkevlerinin açıldığı illerden biride Hakkâri olmuştur.

III.1.1. Hakkâri Halkevinin Kuruluşu

Hakkâri Halkevinin kuruluşu bazı kaynaklarda 1940¹⁹⁹ olarak gösterilmiştir. Ancak arşiv belgelerinde Halkevinin kuruluşu Şubat 1937 tarihini göstermektedir. Bu bağlamda 1937 tarihi temel alınacaktır.²⁰⁰

Hakkâri Halkevinin kuruluşuna değinmeden önce, kurulma gerekçesi Halkevleri ile aynı olan ve Osmanlı devleti döneminde kurulan Türk Ocaklarına değinmekte fayda vardır. Zira arşiv belgelerinde Türk ocaklarının Hakkâri'deki varlığına yönelik 1936-1937 döneme ait rapor göze çarpmaktadır. Raporda; “*İl merkezinde dağılan Türk Ocaklarından kalan bina, Ocak borçlarına karşı satılmak üzere tasfiye komisyon emrine verilmiştir. Bu binaların satılarak paralarının başka yerlere sarf edilmesi talimatnameye uygun değildir*”, şeklinde belirtilmiş ve raporda tez elden bu binaların açık artırma ile satılmasına yönelik Dâhiliye Vekili CHP sekreteri emir vermiştir.²⁰¹

Hakkâri Halkevi Şubat 1937'de kurulmuştur. Normalde Halkevlerinde faaliyetlerini yürütmek amacıyla 9 şube açmış, Ancak Hakkâri'de bu şubelerden sadece 7 tanesi açılmıştır. Bunlar; Dil ve Edebiyat Şubesi, Ar Şubesi, Gösteri Şubesi, Spor Şubesi, Sosyal Yardım Şubesi, Kütüphanecilik ve Yayın Şubesi ve Köycülük Şubesidir. Hakkâri Halkevi binası 1937'de 5 liralık bir kira ile tutulmuştur. Bu bina 100 kişinin sığabileceği iki oda ve salona sahipti. Bu odalardan biri kütüphane odası,

¹⁹⁹ Hakkâri Halkevinin açılış tarihi Şubat 1937 yılıdır. Ancak bazı kaynaklarda 1940 olarak geçmektedir. Yüksekova Halkodasının açılış tarihi 1940'lara denk gelmektedir. Zira ifade edilen bu kaynaklarda Yüksekova Halkodasının açılış tarihi Hakkâri Halkevinin açılış tarihi olarak belirtilmektedir. Bknz: Çeçen, Titiz.

²⁰⁰ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.92.

²⁰¹ B.C.A, Fon:490-1-0-0-Yer: 68-257-1- s.5

bir diğerk oda idare heyeti odası olarak kullanılmıştır. Salonda ise toplantılar ve eğlenceler düzenlenmiştir.²⁰²

Hakkâri Halkevi ilk kuruluş yılında pek fazla bir gelişme göstermemiştir. Gelişmemesinin nedenleri arasında; halkın içinde bulunduğu sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel problemler, yönetici kesimin ilk başlarda kültürlü ve idealist olmaması, Halkevi işlerinin değil kendilerini ön planda tutmaları ve isteksiz olmaları gibi nedenler gösterilebilir. Dolayısıyla Halkevi açılış döneminde bir halk odası havası içinde kalmıştır. Hakkâri Halkevi yöneticilerinin bu pasifliğini gören CHP yönetimi Halkevinin çalışmalarını hızlandırmasını sağlamak amacıyla 500 liralık para yardımını yapmış ve çalışanlarda teşvik edilmiştir.²⁰³

III.1.2. Hakkâri Halkevinin İdare Heyeti

Hakkâri Halkevinin 1937’de 7 kişiden oluşan bir idare heyeti vardı. Bunlardan biri başkan, muhasip (muhasibeci), ve 5 kişilik aza heyetiydi. Bunlardan;

Başkan: Nazım Alplaçin (Kısa bir süre rahatsızlığından dolayı ayrılmış ve yerine vekâleten Süleyman Öner geçmiştir),

Muhasip: Süleyman Öner (Hususi Muhasebe Müdürü),

1. Aza: Osman Yakup (Temsil Şubesi Başkanı ve Başöğretmen),

2. Aza: Sıtkı Olcay (Spor Şubesi Başkanı ve Veteriner),

3. Aza: Avni Öztürk (Dil Edebiyat ve Tarih Şubesi Başkanı),

4. Aza: Sürreya Dağlardelen (Sosyal Yardım Şubesi Başkanı),

5. Aza: Mehdi Türkeş (Mahalli İdareler Mümeyyizi ve Köycülük Şubesi Başkanı)²⁰⁴

²⁰² B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.92.

²⁰³ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.93.

²⁰⁴ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.93.

1937 ile 1941 yılları arasında Hakkâri Halkevi idare heyetinde pek fazla bir değişiklik olmamıştır. Ancak idare heyeti 1942’de değişmiştir. Bunlardan;

Başkan: Osman Baykut (Başöğretmen),

1. Aza: Sıtkı Taşar (Mahkeme Başkâtibi ve Dil Edebiyat ve Tarih Şubesi Başkanı),

2. Aza: Rauf Yücel (Hususi Muhasebe Müdürü ve Temsil Şubesi Başkanı),

3. Aza: Avni Öztürk (P.T.T Müdürü ve Spor Şubesi Başkanı),

4. Aza: Sıtkı Olcay (Ziraat Memuru ve Köycülük Şubesi Başkanı)²⁰⁵

1944 Mayıs ayında yapılan Halkevi başkanlık seçimlerinde başkanlığa maarif müdürü Zahit Atay getirilmiştir. Ayrıca azalığa da Spor Şubesi müdürü aynı zamanda Emniyet Müdürü Akın Hikmet Elgün getirilmiştir. Diğer azalığa ise Sosyal Yardım Şubesi başkanı Dr. Yusuf Tuncer getirilmiştir.²⁰⁶ Bununla birlikte 1945’te yapılan başkanlık seçimlerinde başkanlığa Reşat Özöcal getirilmiştir.²⁰⁷ Hakkâri Halkevinin 1946-1947 yıllarına dair idare heyeti kayıtları bulunmamıştır. Ancak 1948’de başkanlığa Mehmet Salih Atlı’nın geçtiği bilinmektedir.²⁰⁸

III.1.3. Hakkâri Halkevinin Bütçesi

Hakkâri Halkevinin ilk açılış yılına dair bütçe bilgilerine ulaşılmamıştır. En erken kayıt 1941 yılına ait bütçe verileridir. Hakkâri Halkevinin 1941 yılı bütçesi, 1,105,58 liradır. Bu paranın; 500 lirası parti tarafından, 500 lirası hususi idareden, 75,58 lirası 1940’tan kalan ve 30 lirası da Beytüşşebap ve Hakkâri belediye kaynaklarından temin edilmiştir.²⁰⁹

²⁰⁵ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.49.

²⁰⁶ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.3.

²⁰⁷ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 1717-981-1- s.12.

²⁰⁸ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 956-7012-1- s.4.

²⁰⁹ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.97.

1941 yılına ait bu bütçenin; 10 lirası Dil Edebiyat ve Tarih Şubesine, 60 lirası Spor Şubesine, 20 lirası Sosyal Yardım Şubesine, 70 lirası Kütüphanecilik ve Yayın Şubesine ve 70 lirası da Köycülük Şubesine verilmiştir. 1942’de Hakkâri Halkevinin bütçesi yukarıda ifade edilen kaynaklar tarafından temin edilmeye çalışılmıştır. Ancak bu kaynakların Halkevine yaptıkları para yardımları yıllara göre değişiklik göstermiştir. Örneğin 1942’de Halkevinin bütçesi 1,205 liradır. 1944’te 1,200 lirası hususi muhasebeden, 2,726 lirası parti genel sekreterliğinden olmak üzere toplamda 3,926 lira bütçesi bulunmaktaydı. 1944 sonrasında ise Halkodaları devreye girince Halkevleri geri planda kalmıştır.²¹⁰

Hakkâri Halkevi çalışanlarının aylıklarını ödeyecek kadar az bir bütçeye sahipti. Ancak Hakkâri Halkevinin paradan ziyade elemanların kıtlığı ve mevcut idarecilerin Halkevine karşı ilgisizlikleri göze çarpmaktadır. Bu ilgisizlikle beraber Halkevinin faaliyetlerinin yürütebilecekleri şartlara uygun bir binanın olmayışı ve Halkevine bağlı olarak açılan şubelerin eksiklikleri ve yeteri kadar bütçeye sahip olamamaları çalışmalarını engellemiştir. Bu ihtiyaçların giderilmesi konusunda da Halkevi idare heyeti parti sekreterliğine; toplantıların ve diğer faaliyetlerin yürütülmesine uygun yeni bir binanın temin edilmesini, kütüphane için dolap ve kitapların verilmesini, Spor Şubesi için 2 futbol topu, 2 voleybol topu, forma ve ayakkabı gibi ihtiyaçların giderilmesi talebinde bulunmuşlardır.²¹¹

III.1.4. Hakkâri Halkevinin Faaliyetleri

Hakkâri Halkevi 1937’den 1940’lara kadar beklenen gelişmeyi gösterememiştir. Bunu yaşanan bütçe sıkıntısı, memurların azlığı bölgedeki olumsuz yaşam koşulları ve halkın daha böyle bir kurumun varlığına hazır olmayışı gelişmeye engel teşkil eden nedenler arasında gösterilebilir. Ancak Hakkâri Halkevi tüm bu olumsuz koşullara rağmen 7 şubeyle çalışmalarını sürdürmeye çalışmıştır.

²¹⁰ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.98.

²¹¹ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.98.

III.4.1.1. Dil Edebiyat ve Tarih Şubesi

Halkevleri bölümünde ifade edildiği gibi Mustafa Kemal'in Türk halkından beklediği ve korumasını istediği iki kültür unsuru vardı. Bunlardan birincisi tarih, ikincisi ise dildir. Dolayısıyla Halkevinin bu şubesi Mustafa Kemal'in bu iki isteğini dikkate alarak çalışmalarını yapmıştır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte sorunların tamamı çözülmüş değildi. Tersine yeni rejimle birlikte Osmanlı'dan devir alınan kurumlar özellikle dil konusunda büyük problemlerle karşılaşmışlardır.²¹²

Osmanlı Devleti zamanında Arap harfleri ile yazılan ancak Türkçe okunan Osmanlıca'nın varlığı hem devletin bağımsızlığına hem de devletin resmi kurumları için bir engel olarak görülmekteydi. Dolayısıyla tam bağımsızlığın sağlanması için dil ve tarih unsurlarının yabancı tesir ve baskıları altında olmaması gerekmektedir.²¹³

1937'de kurulan ve 1938'de şubeleri faaliyete başlayan Hakkâri Halkevi yukarıda ifade edilen amaçlar doğrultusunda hareket etmiştir. Açıldığı ilk sene bu şube ilmi, fenni, içtimai ve sıhhi konularda halka konferanslar tertip etmiştir. İlk başlarda konferanslar tertip etmesinin amacı; halka Halkevlerinin yapısını, teşkilatını ve çalışma şeklini anlatmak, ikincisi eğitimden önce temel ihtiyaçların karşılanması arzusu içinde olan ve yaşam seviyesi düşük olan halkın bu kurum sayesinde iyileşme göstereceğini anlatmak temel amaçtı.²¹⁴

1939'da şube Hakkâri Tarihi ve eski eserler üzerinde araştırma yapmış ve bu konuda halkı bilgilendirmek amaçlı konferanslar düzenlemiştir. Tarih alanında yapılan bu araştırmalar kendisini dilde pek gösterememiştir. Bu anlamda şube dil konusunda önemli sorunlar yaşamıştır. Çünkü bölgede yerel dil olan Kürtçe konuşulmakta ve Türkçe bilenlerin sayısı da yok denecek kadar azdır. Yerli halkın Türkçe bilmeyişi nedeniyle bölgeye giden memur kesim ile halk arasında sorunlar meydana gelmiştir. Tercümanların olmayışı ise memurların işini daha da

²¹² Kara, s.76.

²¹³ Duman, s.135.

²¹⁴ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-817-3- s.17.

zorlaştırmıştır. Hakkâri merkezi dışında yani kırsal kesimlerde ise sadece askerliğini bitirmiş birkaç kişi Türkçeyi bilmektedir. Bununla birlikte 1938-1939 ders yılında Hakkâri merkezle birlikte Beytüşşebap, Yüksekova, Şemdinli ve Çukurca'da okuyanların sayısı 125 kişidir.²¹⁵

Durumun kötüye gittiğini gören dönemin kaymakamı Kazım Atakul bundan rahatsızlık duymuş ve bir an önce halkın eğitim alanında kalkınmasını sağlamak ve halka Türkçeyi sevdirmek adına bir dizi çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar arasında en önemlisi ise yapılan dil bayramıdır. Zira 26 Eylül 1941'de Hakkâri Halkevinde 200 kişinin katılımı ile dil bayramı programı düzenlenmiş ve dönemin kaymakamı olan Kazım Atakul Türk dili konusunda halka konuşma yapmıştır.²¹⁶

Kaymakam yaptığı konuşmasında şunları ifade etmiştir,²¹⁷ “...26 Eylül Türk dilinin yabancı dillerden arıklanma, temizlenme günün başlangıcıdır. Kafamda ve kalbimde izi ve eseri halen yaşayan büyük Ata yaptığı iyi şey gibi büyük Türk milletinin dilinde sadeleştirme, güzelleştirme, kökleştirme yolunda adım atmıştır. Dolma bahçede toplanan 1938 yılı büyük Türk Dili Kurultayı bu sebeple 26 Eylülü Türk dil bayramı ilan etti... Kasabamızın ve muhitimizin haline ve dil bahsindeki durumuna bakarak hayret, taassup ve esef etmemek elden gelir mi? Coğrafi hallerimiz içinde, bölünmez topraklarımızda, büyük Türk camisi arasında bu civar halkından bir kısmın konuştuğu dili anlayamamış ve bizim söylediklerimizi bunların bilmemesi keyfiyeti ne kadar acı ve çirkindir. Ancak milletçe her işi el ve gönül birliğiyle üzerine alan vazife eden şuurlu ve nurlu cumhuriyet idaresi ve bu şuurlu ve yakışan uyanıklıkta, seferberlikte birlik, cumhuriyet vatandaşı artık el birliği ederek dil meselesini çözeceğiz... Dil işi kanunla, kanuni maiyideyle, cezayla, tehditle, yürütülmez. Bu usuller Türk'e yaraşmaz ve tatbik edilmez. Türk idaresinde, cumhuriyet prensibinde tazyik, tehdit yoktur. Şu halde dil işinde birbirimizi daha ziyade sevmek, saymak ve mensup olduğumuz büyük camianın tek anlayış vasıtası

²¹⁵ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 985-817-3- s.3.

²¹⁶ B.C.A, Fon:490-1-0-0 Yer: 1168-101-3- s.9.

²¹⁷ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 1168-101-3- s.2-3-4.

olan dili bilmek ve konuşmak yönünden el birliyle gayret etmeliyiz... Bu konuşma ile muhitte, Türkçe konuşturma ve konuşturmaya alıştırma savaşı açmış bulunuyoruz. Ve gene bu konuşma ile savaşta memur arkadaşlarıma ve bütün kasabalı, köylü yurttaşlara bu işteki müşterek vazifeyi paylaşıyoruz”, şeklinde hitap etmiş ve Türkçenin bütün resmi kurumlar da konuşturulmasını, memurlarında halkı buna teşvik etmesini istemiştir. Bununla birlikte Türkçeyi bilmeyen herkese Türkçe öğretme seferberliği başlattığını duyurmuştur.

1938’de çalışmalarına başlayan Dil Edebiyat ve Tarih Şubesine kayıtlı üye sayısı bu yıl toplamda 20 kişidir. Bunlardan 13 Avukat, 1 Öğretmen, 3 Tercüman ve 3 çiftçidir. 1938-1939 yılları arasında şubede 24 toplantı yapılmış ve bu toplantılara katılanların sayısı da 72 kişidir.²¹⁸

III.4.1.2. Güzel Sanatlar Şubesi

Bu şubenin diğer adı Ar Şubesidir. Şube ilk açıldığında temel hedefi, halkın güzel sanatlar ve müzik alanında kendilerini geliştirmesi ve yeteneklerini fark etmelerini sağlamaktı. Bu şube sadece sanatçılara değil, sanatçı ruhu taşıyan, ancak bunu ortaya koyamamış kişilerin bu yeteneklerini ortaya çıkarmasını sağlamak amacını taşımaktaydı. Bununla birlikte şube sadece bu çalışmalarla sınırlı kalmayıp, Anadolu coğrafyasında Türk halkının geçmişten beridir söyledikleri Halk Türkülerini, Ezgilerini tekrardan canlandırmıştır.²¹⁹

Yukarıda ifade edilen hedefler doğrultusunda Hakkâri Halkevinin bir şubesi olarak faaliyetlerine başlayan Ar Şubesi, ilk açıldığı yıllarda verimli çalışmalar yapamamıştır. Ancak ileriki dönemlerde yani 1939’dan sonra halkın radyo ve gramofon ile tanışmalarını sağlamıştır. Tabi halkın radyo ile tanışması çok büyük etkiler yaratmıştır. Yolların hemen hemen hiç olmadığı, başkentle iletişimin tamamen kısıtlı olduğu bu bölgeye, radyo gibi çok önemli bir haber alma kaynağının varlığı bölge için bir dönüm noktası olmuştur. Arşiv belgelerinde ifade edilen

²¹⁸ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 985-817-3- s.13.

²¹⁹ Özkan, s.185.

bilgilerde, radyoların bozulması esnasında halkın büyük bir hayal kırıklığı yaşadığı, Ankara'ya dilekçe üstüne dilekçe gönderdikleri, hatta Ankara dışındaki diğer illere radyo verilmesi için dilekçeler gönderdikleri, halkın radyosuz yapamadıkları belirtilmiştir.²²⁰

Ar Şubesinin bir diğer önemli çalışması, bölge köylerine geziler düzenlemiş, halkın dili ile söylenen Halk Türkülerinin ve Halkoyunları şekillerinin tespit etmiş olmasıydı. Ayrıca halka ulusal marşları öğretmekle beraber radyo getirmek sureti ile halkın müzikteki; ses, ritim, ahenk terbiyesine hitabe çalışmışlardır. Bunun yanında radyonun gelişile köylü halk, gününde ve zamanında Türkiye ve dünyada olan biten olaylardan haberdar olmuştur.²²¹

Şube ilk açıldığında; 9 Avukat, 1 Öğretmen, 3 Tercüman, 2 Çiftçi ve 1 Güzeli Sanatlar olmak üzere toplamda 16 üyesi bulunmaktaydı. Yapılan çalışmalarında kız ve erkek olmak üzere toplamda 45 kişi aktif bir şekilde çalışmalarına katılmıştır. Ayrıca şube 24 toplantı yapmıştır. Toplantılara katılan kişi sayısı da 72 kişi olmuştur.²²²

III.4.1.3. Gösteri Şubesi

Gösteri Şubesinin bir diğer adı Temsil Şubesidir. Halkevlerinin en önemli şubelerinden biri olmuştur. Cumhuriyetin ilanından önce ülkenin içinde bulunduğu olumsuzluklardan çok ciddi bir şekilde etkilenen halkın durumunu iyileştirme temel hedefti. Bu iyileştirmelerin sağlanması için de Halkevleri ve şubeleri büyük sorumluluklar üstlenmişlerdir. Bu alanda üzerine önemli sorumlulukları alan Gösteri Şubesi, unutulmaya başlanan milli kültürü ortaya koymak ve korumak adına önemli çalışmalarını yapmıştır. Milli kültürle birlikte; Türk tarihi, milli mücadele ve Türk

²²⁰ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 985-817-3- s.4.

²²¹ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 985-817-3- s.7.

²²² B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 985-817-3- s.13.

edebiyatı Gösteri Şubesinin temel çalışma konuları olmuştur. Zira düzenlenen müsamereler ve gösteriler bu konulardan ilham alınarak düzenlenmiştir.²²³

Hakkâri Halkevi Gösteri Şubesi de bu alanda önemli çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmaların önemli bir kısmı tarih alanında olmuştur. Tarih alanında yapılan piyeslerin en önemlisi *'Mavi Yıldırım'*dir. Bu piyesin canlı olarak sahnelenmesi halkta büyük bir heyecan uyandırmıştır. Bununla beraber şube, gençleri gösteri yapmaları için teşvik etmiştir. Yapılan teşviklerle birlikte Milli Mücadelenin konu edindiği *'Tarih Utandı'* piyesi ilgiyle izlenmiştir. Şube 1941-1942 yıllarında ilkokul öğrencileri ve öğretmenlerin yardımı ile iki temsil ve müsamere düzenlemiştir.²²⁴ Yapılan bu gösteri ve müsamereler kadınların katılmamasından dolayı tamamen erkekler tarafından canlandırılmıştır. Zira arşiv belgelerinde piyesleri canlandırarak kadın bulunmadığından, kadınlı piyesler sahnelenememiştir, şeklinde belirtilmiştir.²²⁵

Hakkâri Halkevinin, Gösteri Şubesi üyelerinin; 11 Avukat, 2 Öğretmen ve 3 Çiftçi olmak üzere toplam 16 üyesi bulunmaktaydı. Bununla beraber şube 12 toplantı düzenlemiş ve yapılan bu toplantılara toplamda 36 kişi katılmıştır. Şubenin 1938-1942 yılları arasında canlandırdığı 4 piyese toplamda 375 kişi katılmıştır.²²⁶

III.4.1.4. Spor Şubesi

Halkevleri sadece insanların kütüphanelere gidip kitap, dergi, mecmua gibi eserleri okudukları yerler değil, aynı zamanda erkek-kadın, genç-yaşlı, her yaşta insanın kendisini beden ve spor alanında da geliştirmesini amaçlayan bir halk eğitim merkezi olmuştur. Mustafa Kemal'in ifade ettiği *'Sağlam Kafa, Sağlam Vücutta Bulunur'* sözü ile hareket etmişlerdir. Dolayısıyla, halk bir yandan kültürel anlamda

²²³ Toksoy, s.100.

²²⁴ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 985-817-3- s.4.

²²⁵ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.58.

²²⁶ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 985-817-3- s.13.

kendisini geliştirirken, bir diğer yandan sağlık alanında da Spor Şubesinin düzenlemiş olduğu etkinliklere katılmışlardır.²²⁷

Spor Şubesinin Hakkâri Halkevindeki çalışmalarına bakıldığında, bu şube diğer illerde olduğu gibi önemli çalışmalar yürütmemiştir. Hakkâri Halkevinin kuruluşundan önce 1936'da gençlerden oluşan bir spor kulübü kurulmuştu. Halkevleri faaliyetlerine geçtikten sonra, Spor Şubesi de var olan kulüplerle irtibat haline geçmiştir. Spor Şubesi ile spor kulüplerinin desteği ile sporcular arasında hediyeli müsabakalar düzenlenmiştir. Bununla birlikte bu sporların düzenleneceği sahaların olmayışı yüzünden müsabakalar küçük alanlarda yapılmıştır. Örneğin, 1939'da Hakkâri'de Spor Şubesi ve kulüplerin desteği ile İlkhanlılar ve İlhanlı spor kulüpleri arasında Futbol, Voleybol, Atletizm, Mukavemet, Sürat ve diğer müsabakalar düzenlenmiştir.²²⁸

Bölgede spor vasıtalarının eksikliği, açık ve kapalı spor sahalarının olmayışı şubenin faaliyetlerini yürütmesine engel olmuştur. Ancak bölge gençliği tüm bu imkânsızlıklara rağmen spordan vazgeçmemiştir. Bilindiği üzere bölge yeryüzü şekilleri itibariyle tamamen yüksek dağlarla kaplıdır. Dolayısıyla kış aylarında Türkiye'de kar yağışının en fazla yağdığı ilerinden birisidir. Bu şartlar düşünüldüğünde kış sporu için bölge önemli bir potansiyele sahiptir. Kış aylarında kayak malzemelerin yokluğuna rağmen genç kesim kendi imkânlarıyla hazırladıkları kayak malzemeleri ile kış sporu yapmaya çalışmışlardır.²²⁹

Spor Şubesinin; 15 Avukat, 3 Öğretmen, 3 Tercüman ve 3 Çiftçi olmak üzere toplamda 20 üyesi bulunmaktaydı. Şube 24 toplantı yapmıştır. Toplantıya ise toplam da 72 kişi katılmıştır.²³⁰

²²⁷ Olgun, s.68-69.

²²⁸ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 985-817-3- s.13.

²²⁹ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.47.

²³⁰ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 985-817-3- s.13.

III.4.1.5. Sosyal Yardım Şubesi

Bugün, ekonomik anlamda gelir düzeyi düşük olan ailelere devlet, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Kurumu aracılığıyla yardım etmektedir. Bunun dışında ise bu kurumun ulaşamadığı alanlara da kişiler tarafından kurulan vakıflar ulaşmaktadır. Sosyal Yardım Şubesinin diğer adı İçtimai Yardım Şubesidir. Sosyal Yardım, hem devlet hem de sivil toplum örgütleri tarafından yoksul ve yardıma muhtaç halka yardım yapma görevini üstlenmiştir. 1932’de kurulan Halkevi şubeleri arasında, yoksul ve fakirlere yardım etmek, insani yardıma muhtaç olanlara gıda dağıtmak ve çocukların okul ihtiyaçlarını karşılamak gibi görevler Sosyal Yardım Şubesine verilmiştir. Şube sadece yoksul ve fakirlere yardım dağıtmakla kalmamış aynı zamanda Anadolu köylerini gezerek halkı sağlık alanında da bilgilendirmiştir. Dönemin şartları düşünüldüğünde şehirlerde dahi sağlık hizmetlerinin son derece kısıtlı olduğu, salgın hastalıklarında baş gösterdiği bu yıllarda özellikle köylerde böyle çalışmaların yapılması bu kurumun ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.²³¹

1932-1951’de Türkiye içinden çıktığı savaşların etkilerini üzerinden atmaya başladığı yıllar olmuştur. Bu yıllarda Türkiye’nin hemen hemen bütün bölgeleri savaşın izlerini taşımaktaydı. Zira Türkiye’nin en ücra köşesinde bulunan Hakkâri, savaşın izlerini silemediği gibi, bölgede bulunan aşiret reislerinin bölge halkına zulüm etmesi ve baskılar altında tutması gibi problemler bölgeyi yardıma en muhtaç illerden birisi yapmıştır. 1938-1944 yılları arasına dair belgelerde Hakkâri halkının salgın hastalıklarla boğuştuğu, halkın büyük çoğunluğunun aç ve yardıma muhtaç olduğu, gıda, sağlık ve barınma gibi temel ihtiyaçlar konusunda önemli problemler yaşandığı belirtilmiştir. Bu bağlamda Hakkâri Halkevinin kuruluşu ile birlikte halkın, sağlık ve diğer temel ihtiyaçlarını karşılayacağı düşüncesiyle Sosyal Yardım Şubesi açılmıştır. 1938’de açılan bu şube açıldığı ilk yılda yardıma muhtaç birçok kişinin yardımına koşmuş, halkın salgın hastalıklardan nasıl korunacaklarına dair Halkevi salonlarında ve çıktıkları köy gezilerinde insanlara önemli bilgiler vermişlerdir.

²³¹ Temizhan, s.85-86.

1940'larda şube fakir çocukların giyim ihtiyaçlarını ve okul kırtasiye malzemelerini karşılamış, fakir hastalarında tedavi ve ilaç ihtiyaçlarını temin etmiştir. Bunun yanında kimsesiz kişilere de maaş bağlamıştır. Yaz aylarında aktif bir şekilde çalışmalarını yürüten şube, kış aylarının sert ve şiddetli geçmesinden ötürü kırsal bölgelere gidememiştir. 1940'larda bölgede çok şiddetli bir şekilde yaygınlık gösteren sıtma hastalığı ile yoğun bir şekilde mücadele edilmiştir. Sıhhat müdürlüğünün bu konuda yetersiz kalması sebebiyle Sosyal Yardım Şubesi harekete geçmiştir. Belgelerde Sosyal Yardım Şubesi müdürü Dr. Habip Poyrazın sıtma hastalığı konusunda büyük bir mücadele verdiği ve bu mücadele sonunda önemli başarılar elde ettiği belirtilmiştir.²³²

Şubenin; 11 Avukat, 1 Doktor, 3 Tercüman olmak üzere toplam 15 üyesi bulunmaktaydı. Şube 1938-1942 yılları arasında 27 toplantı yapmıştır. Bu toplantıya katılanların sayısı da 72 kişiyi geçmemiştir.²³³

III.4.1.6. Kütüphanecilik ve Yayın Şubesi

1932'de hazırlanan Halkevi nizamnamesinde, bir yerde Halkevinin açılabilmesi için Kütüphanecilik ve Yayın şubesinin olması şartı getirilmişti. Denilebilir ki, bir il bu şubeyi açamamışsa Halkevini de açamıyordu. Bilindiği üzere Halkevlerinin temel hedefi genç yaşlı demeden her kesime okuma yazma öğretmekti. Aynı zamanda okul yaşını geçmiş veya okula gitme olanakları olmayan gençleri eğitmek temel amaçlarından biriydi. Dolayısıyla Kütüphanecilik ve Yayın Şubesi Halkevinin açılmasında temel koşul sayılmıştır.²³⁴

1932 yılından itibaren devlet yöneticileri bütün ülkede okuma yazma seferberliği başlatmışlardır. Böyle bir seferberliğin başlatılmasındaki temel etken kuşkusuz geride bırakılan I. Dünya Savaşı ve ardından gelen Kurtuluş Savaşının etkileri olarak gösterilebilir. Savaşlarda kaybedilen okumuş genç kesimin eksikliği

²³² B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 985-817-3- s.5.

²³³ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 985-817-3- s.18.

²³⁴ Duman, s.171.

ve bu eksikliğin bir sonucu olarak yaşanan sosyal, siyasal ekonomik ve kültürel problemler, 1932 yılında atılan adımların şekillenmesinde etkili olmuştur. İfade edilen bu sorunların etkileri en çok kırsal bölgelerde kendisini göstermiştir. Bu amaçla özellikle köylerde başlatılan okuma yazma seferberliği okuma odalarının açılması ve seyyar kütüphaneler aracılığıyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.²³⁵

Okuma yazma seferberliğinin başlatıldığı illerden biri olan Hakkâri’de Kütüphanecilik ve Yayın Şubesi 1938’de faaliyetlerine başlamıştır. Hakkâri Halkevinin bu şubesi ilk açıldığında tek bir kütüphane odasına sahipti. Olanakların az olması nedeniyle bütün okumalar ve diğer çalışmalar tek odada gerçekleştirilmiştir. Hakkâri Halkevi kütüphanesine bakıldığında; 1937-1938’de hükümet tarafından 28 kitap verilmiştir. Kütüphanede bulunan kitapların 239’u Türkçe, 34 Arapça, 22’si Yabancı Dil kitaplarıydı. Bir yılda kütüphanede kitap okuyanların sayısı ise 195’tir.²³⁶ 1938-1939 yılları arası Hakkâri Halkevi kütüphanesine hükümet tarafında 47 kitap verilmiştir. Yine aynı yılda kütüphaneden kitap okuyanların sayısı 238’dir.²³⁷ 1939-1940 yılları arası Hakkâri Halkevi kütüphanesine hükümet tarafından 62 kitap verilmiştir. Aynı yıl kütüphaneden 2.489 erkek, 625 kadın olmak üzere toplamda 3.114 kişi faydalanmıştır.²³⁸ 1940-1941’de Hakkâri Halkevine hükümet tarafından 119 kitap verilmiştir. Kütüphanede bulunan kitap sayısı ise 968’dir. Bir yılda 210 kişide faydalanmıştır. 1941-1942 Hakkâri Halkevi kütüphanesine hükümet tarafından 34 kitap verilmiştir. Kütüphanedeki kitap sayısı ise 1.353 olmuştur. Bir yılda okuyanların sayısı ise 189’dur.²³⁹ 1938-1941 yıllarında şube tarafından bölgede çok yoğun bir okuma-yazma seferberliği

²³⁵ Temizhan, s.91.

²³⁶ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Maarif 1932-1933 İstatistikleri*, Devlet Matbaası, No 26, İstanbul 1933, s.352-353.

²³⁷ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Maarif 1938-1939 İstatistikleri*, Ulusal Matbaa, No 186, Ankara 1942, s.505.

²³⁸ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Maarif 1939-1940 İstatistikleri*, Ulusal Matbaa, No 187, Ankara 1942, s.513.

²³⁹ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Maarif 1939-1940 İstatistikleri*, Ankara Basım ve Ciltevi, No 199, Ankara 1943, s.504-505.

başlatılmıştır. Bu amaçla, parti sekreterliğinden, başkentten ve çevre illerden; kitap, dergi, gazete gibi her türlü kaynak talebinde bulunulmuştur.²⁴⁰

Aşağıda Hakkâri Halkevi kütüphanesinin 1942 yılına ait kitap sayısı ve türü tablo şeklinde verilmiştir. İfade edilen bu kitaplar Halkevinin ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte olmadığı gibi, kitapların çoğu da dolapların olmayışı nedeniyle çürümüş veya dönemin yöneticileri tarafından iyi muhafaza edilmediğinden dolayı yok olmuşlardır.²⁴¹

Tablo 5

Hakkâri Halkevi Kütüphanesinde Bulunan Kitapların Sayısı ve Türü

Felsefi Kitaplar	Sosyal Bilimler	Nazari (Teorik) Kitaplar	Tatbiki (Pratik) Kitaplar	Güzel Sanatlar	Edebi Kitaplar	Tarih ve Coğrafya	Diğer
54	57	37	178	77	242	100	615
Toplam	-	-	-	-	-	-	1.360

Arşiv belgelerinde, Hakkâri Halkevinin gazete veya dergi bastığını dair bir bilgiye rastlanmamıştır. Sadece Halkevi belli dönemlerde il dışındaki bazı gazetelere ve dergilere üye olmuştur. Örneğin, 1939-1940'larda şube Cumhuriyet ve Karagöz dergilerine üyelik yaptırmıştır.²⁴² 1940'lardan sonra ise Son Telgraf ve Ulus dergilerine üyelik yapılmıştır.²⁴³ Bu abonelikler dışında Halkevi, gazete ya da dergi

²⁴⁰ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 985-817-3- s.5.

²⁴¹ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.47.

²⁴² B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 985-817-3- s.5.

²⁴³ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 834-295-1- s.10.

basmamıştır. 1938-1942 yılları verilerine göre şubenin; 8 Avukat, 1 Öğretmen, 4 Tercüman, 3 Çiftçi ve 2 Sanatçı olmak üzere toplam 18 üyesi bulunmaktaydı. Aşağıda şubenin 1937-1938 yıllarına dair kütüphaneden kimlerin yararlandığı, hangi tür kitapların okunduğuna dair tablo verilmiştir.²⁴⁴

Tablo 6

1937-1938 Yıllarında Halkevi Kütüphanesinde Kitap Türüne Göre Okuma Oranları ve Bu Okuma Oranlarının Mesleklere Göre Dağılımı

Kitap Türü	Kitapları Okuyanların Sayısı	Okuyanların Meslekleri	Sayıları
Edebiyat	110	Talebe	65
Tarih	55	İşyar (Memur)	49
Dil	65	Öğretmen	7
Ar (Sanat)	45	Subay	2
Sair	734	Çiftçi ve İşçi	53
Gazete, Dergi	185	Serbest Meslek	100

²⁴⁴ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 985-817-3- s.13.

Tablo 6’da da görüldüğü gibi kitap okuyan kesimin pek fazla olmadığı ortaya çıkmaktadır. Kitap sayısının az olmasıyla birlikte, Türkçeye hâkim veya Türkçeyi tam olarak bilen bir toplum ortada olmadığı son derece vahim bir tablo çıkmaktadır. Tabii bu vahim tablo bölge halkına mal edilmemelidir. Ancak dönemin Halkevi yöneticilerinin pasif kalması, dönemin şartlarının da elverişsiz olması gibi etkenler, okumanın sadece belli kesimle sınırlı kalmasına neden olmuştur.

III.4.1.7. Köycülük Şubesi

Halkevlerinin önemli şubelerinden biri olan Köycülük Şubesi kırsal kesimlerde bulunan halk ile şehirlerde bulunan halkı aynı seviyeye getirme konusunda önemli çalışmalarda bulunmuştur. Daha öncede belirtildiği gibi halkın içinde bulunduğu olumsuz koşullar en çok kendisini kırsal alanlarda göstermiştir. Kırsalda bulunan halkın eğitim, sağlık gibi öncelikli ihtiyaçlardan mahrum kalması beraberinde bir kısım sorunlar da getirmiştir. Özellikle şehirlerin gelişmeye başlaması ve kırsal alanların geri kalması şehirli ile köylü arasında bir takım farklılıkların meydana gelmesine yol açmıştır. İşte Köycülük şubesi ifade edilen bütün bu farklılık ve sorunları ortadan kaldırmak, köyde yaşayan ile şehirde yaşayanı hem maddi hem de manevi olarak aynı dereceye getirmek amacıyla açılmıştır. Zira Mustafa Kemal’in ifade ettiği ‘*Köylü Milletın Efendisidir*’, sözü ile şube çalışmaları şekillendirmiştir.²⁴⁵

Milli mücadeleden sonra savaşın ülkede yarattığı olumsuz sonuçlar, şehirlerde olduğu gibi kırsal kesimlerde de büyük etkiler yaratmıştır. Bu olumsuz etkiler beraberinde sorunlar getirmiş ve devlet yönetimi de bu sorunları çözmek amacıyla devletin bütün imkânlarını seferber etmiştir. Ortada var olan bu problemlerin çözümünde ise Köycülük Şubesi rol oynamıştır.²⁴⁶

Hakkâri Halkevine bağlı Köycülük Şubesi de yukarıda ifade edilen amaçlar doğrultusunda hareket etmiştir. İlkbahar, yaz ve sonbaharda köycülük faaliyetlerini sürdürürken, aynı çalışmaları kış aylarında sürdürememiştir. Nedeni ise daha öncede

²⁴⁵ Ergen, s. 47.

²⁴⁶ Kara, s. 109.

ifade edildiği gibi Hakkâri bölgesinin coğrafi konum olarak elverişsiz olması, coğrafi şartlara bağlı olarak kış aylarının sert ve yağışlı geçmesi, şubenin kırsal alanlara gitmesine engel teşkil etmiştir. Şube açıldığı ilk yılda tüm elverişsiz koşullara rağmen halkla yakından ilgilenmiş, onların arzu ve isteklerini dinleyerek yardımcı olmaya çalışmıştır. Bununla birlikte şube üyeleri köylere geziler düzenlemiş, köylü halkı salgın hastalıklar ve diğer konularda bilgilendirmişlerdir. Özellikle köy gezilerinde cumhuriyet inkılapları ve cumhuriyet yönetiminin o güne kadar başardığı bütün işleri anlatılmış, hükümetin kendilerine yapacağı yardımın şekli anlatılmıştır. Tarıma elverişli olan köylerde de ziraat hakkında önemli bilgiler vermişlerdir. Yukarıda da belirtildiği gibi kış aylarının sert geçmesi nedeniyle şube köylere gidememiştir. Ancak yaz aylarında şubenin genç üyeleri köylere geziler düzenlemiş, çeşitli aktivitelerde bulunarak köylü halkla kaynaşmaya çalışmışlardır. 1940'ta ise Halkevi idare heyeti '*Köycülük Ehemmiyeti ve İnkışafı*' konusunda önemli konferanslar tertip etmiştir. Şubenin; 15 Avukat, 1 Doktor, 3 Tercüman, 5 Çiftçi ve 4 Sanatçı olmak üzere toplam 28 üyesi bulunmaktaydı.²⁴⁷

Netice olarak Hakkâri Halkevi şubelerinin faaliyetleri 1938'den 1942'ye kadar kısıtlı imkânlar dâhilinde devam ettirmiştir. Bölgenin eğitim, sağlık ve ekonomik durumunun kötü olması Halkevinin başarılı olmasında engel olmuştur. Zira bölgede 1942'lerden sonra açılan Halkodaları, Halkevlerine nazaran daha aktif çalışmıştır. Örneğin, Halkevi ve şubeleri sadece merkezle sınırlı kalırken, Halkodası evin ulaşamadığı civar bölgelere de ulaşmayı başarmıştır. Bu konuda Yüksekova Halkodasının çalışmaları örnek olarak gösterilebilir.

III.2. Hakkâri Halkodası

Halkodaları genel olarak şu şekilde tanımlanabilir: büyük şehir ve kasabalardan daha küçük yerleşim yerlerinde kurulan Halkevleri ile aynı amacı taşıyan, ancak yapı olarak daha sade olan bir kurumdur. Böyle bir yapıya gidilmesinin sebebi, küçük yerleşim yerlerine gidildikçe Halkevlerinin kurulmasının güçleşmesidir. Çünkü

²⁴⁷ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 985-817-3- s.13.

Halkevleri tüzüğü, yapısı ve faaliyet alanları şehirlere göre yapılmıştır. Dolayısıyla Halkevleri ile aynı işlevi gören, küçük yerleşim yerlerinin ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte olan Halkodalarının kurulması uygun görülmüştür.²⁴⁸

Hakkâri Halkevinin ulaşamadığı çevre bölgelere 1940'de kurulan Halkodaları ulaşmıştır. Hakkâri Halkodalarına dair arşiv belgelerinde 6 yerleşim yerinin adı geçmektedir. Bu yerleşim yerleri Tablo 7'de verilmiştir.²⁴⁹

Tablo 7

Hakkâri Halkodaları

Yüksekova Halkodası

Hakkâri Halkodası

Beytüşşebap Halkodası

Çal (Çukurca) Halkodası

Gurur Halkodası

Oramar (Dağlıca) Halkodası

Yukarıda isimleri zikredilen Halkodalarından sadece Yüksekova Halkodasına dair bilgiler bulunmuş, bunun dışında geriye kalan 5 Halkodasının ise sadece isimleri ifade edilmiştir.

²⁴⁸ Duman, s. 137.

²⁴⁹ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 1055-1051-1- s.104.

III.3. Yüksekova

Yüksekova Halkodasına değinmeden önce, Yüksekova'nın; tarihi, coğrafi yapısı, iklimi, sosyal ve ekonomik durumuna kısaca değinmek gerekir. Yüksekova Hakkâri'nin üç ilçesinden biridir. Yüksekova da sürekli yerleşimin M.Ö 7000'lere uzandığı ortaya çıkmıştır. M.Ö 1000'lerde Urartu uygarlığının hâkimiyeti görülmüştür. Eski adı 'Gever' olan Yüksekova Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı Devleti hâkimiyeti altına girmiştir. Yüksekova I. Dünya Savaşında Rus işgaline uğramış, bölgenin milis kuvvetleri ve ordunun da desteği ile 5 Mayıs 1918'de işgalden kurtarılmıştır. 1936'ya kadar Van iline bağlı olan Hakkâri'nin il yapılmasıyla birlikte Yüksekova'da ilçe haline getirilmiştir.²⁵⁰

Yüksekova'nın coğrafi yapısına bakıldığında Hakkâri'nin en yüksek ilçelerinden birisidir. Yüksekova bir ova görünümündedir. Ovanın bir kısmını tarım arazileri oluştururken, büyük çoğunluğunu da bataklık alanlar oluşturmaktadır. İlçenin geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Yüksekova coğrafi konumu bakımından Hakkâri bölgesinin en stratejik noktalarından birisidir. İlçenin İran ve Irak'a sınır olması bu önemini daha da artırmıştır. Özellikle İran'a açılan Esendere sınır kapısı bölge halkı için önemli bir ticaret noktasıdır.

Halkın çoğunluğu Kürtçe konuşmakla birlikte, Türkçe bilenlerin oranı da fazladır. Halkodasının açıldığı 1940'ta bile Türkçe bilen kesim Hakkâri'nin diğer ilçelerine oranla burada daha fazladır.²⁵¹

Yüksekova'nın nüfusu Türkiye İstatistik Kurumunun 2015 verilerine göre 118.147 civarındadır. Hakkâri bölgesi içinde dışarıya en fazla göç veren ilçelerden biridir. Bununla birlikte 2015-2016 yıllarında terör eylemleri sonucunda merkez ilçede nüfusun önemli bir kısmı göç etmiştir.²⁵²

²⁵⁰ Hakkâri Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, *Hakkâri 2005 Yılı İl Çevre Durum Raporu*, Hakkâri-2006, s.6.

²⁵¹ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.70.

²⁵² Türkiye İstatistik Kurumu, 10 Şubat 2015 <http://rapory.tuik.gov.tr>.

Sonuç olarak Yüksekova'nın içinde bulunduğu elverişli konumu, ilçenin gelişmeye müsait bir durumda olduğu, ancak dış güçlerin bölge üzerindeki kirli oyunları ve yerli halkın da buna göz yumması ilçenin gelişmesine engel olmaktadır. Ancak tüm bu kirli oyunlara rağmen devlet bölgede çok ciddi yatırımlar yapmaktadır. Zira bu yatırımlar illeri ki yıllarda ilçenin kalkınmasında ve gelişmesinde hatta dış güçlerin müdahalelerine karşı bir kalkan olacaktır. Yukarıda da ifade edildiği gibi 2015-2016'da yaşana terör olayları ve kazılan çukurlar neticesinde ilçe tamamen yıkılmış ve harap olmuştur. Bu tarihlerden önce belediyelerin pasif olması, kent imar ve şehirleşme planlarının olmaması ilçenin en önemli problemlerinden biriydi. Ancak mevcut belediyelerin tasfiye edilmesi sonucunda kent imar ve şehir planlanması yapılması için gerekli çalışmalar başlatılmıştır. Eğitim durumuna bakıldığında son yıllarda önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Zira genç nüfusun önemli bir oranı üniversite mevzunu ya da üniversite okumaktadır. Denilebilir ki her sene ilçede okuma yazma bilenlerin oranında artış yaşanmaktadır.

Kentlerin gelişmesinde ve yaşama koşullarının daha elverişli hale gelmesinde önemli bir araç olarak görülen ve bireyi bilinçli, ülkeye faydalı bir konuma getiren eğitim ve öğretim faaliyetleri her zaman ve her yerde önemini kurmuştur. Buna bağlı olarak da Yüksekova da 1940'larda başlatılan bu faaliyetler günümüz eğitim ve öğretim anlayışının oluşup yerleşmesinde önemli bir rol oynamıştır.

III.3.1. Yüksekova Halkodası

Yukarıda da ifade edildiği gibi insanları geliştiren ve yaşamları boyunca büyük etkiler yaratan eğitim ve öğretim süreci sadece belli bir kesim veya yaş gruplarını değil her kesimi ve her yaştan insanın yararlandığı süreci kapsar. Türkiye'de cumhuriyet döneminde 1932'de başlayan bu süreç kısa bir süre sonra her il ve ilçeye yayılmıştır. Burada kastedilen eğitim süreci okullarda veya diğer resmi kuruluşlardaki eğitim değildir. Bu eğitim süreci okula giden veya gidemeyen her yaştan insana okuma-yazma öğretmek, insanların kendilerini tanımalarını sağlama ve diğer bütün alanlarda kişiyi topluma faydalı hale getirmek, bu sürecin temel amacıydı. Bu bağlamda Türkiye'de bu süreci üstlenen Halkevleri ve buna bağlı

olarak açılan Halkodaları bu amaç doğrultusunda hizmet etmiştir. Dolayısıyla böyle önemli bir vazifeyi üstlenen Yüksekova Halkodasının çalışmalarına değinmekte yarar vardır.

Yüksekova Halkodası 25.02.1940'ta açılmıştır. Halkodası binası 60 kişinin sığılabileceği ve seneliği 96 lira kira ile bir şahıstan alınmıştır. Odanın temizlik işlerine Halkodası kahvecisi bakmış ve kendisine de ayda 10 lira verilmiştir. 1940'ta açılan Yüksekova Halkodası, çalışkan, içtimai ve hayat itibari ile oldukça ileri bir durumda olan halkın ihtiyaçlarını, açıldığı ilk iki sene karşılayamamıştır. Bunun önemli birkaç nedeni vardır. Bunlardan ilki, Halkodası için açılan bina çok küçük ve faaliyetlerini yürütecek bir durumda olmamasıydı. Hatta Halkodası idare heyeti kendilerine yeni bir binanın verilmesi konusunda parti sekreterliğine dilekçe de vermişlerdir. Ancak yeterli desteği alamamışlardır. İkinci bir neden ise Halkodası başkanlık seçimlerinin iki sene içinde birkaç defa yapılmış olması, odanın faaliyetlerini sekteye uğratmıştır. Ancak idare heyetinde bulunan azaların gayretli çalışmaları, bölgeye gelen kaymakam ve refikalarının ciddi ve samimi gayretleri neticesinde oda, takdire şayan bir çalışma devresine girmiştir. Yüksekova'da mevcut dilin Kürtçe olması, Türkçe bilenlerinin çok az sayıda olması ve okuma yazma oranının düşük olması gibi olumsuzluklar önemli problemler yaratmıştır. Bu problemleri çözmek amacıyla Halkodası bünyesinde Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi faaliyete geçirilmiştir. Ayrıca Türkçenin merkez de ve kırsal kesimlerde konuşulmasını sağlamak amacıyla köy gezileri düzenlenmiş ve bu köy gezilerinde de toplantılar yapılarak insanlar bilgilendirilmiştir.²⁵³

III.3.2. Yüksekova Halkodasının Bütçesi ve İdare Heyeti

Yüksekova Halkodası ilk açıldığında daha öncede belirtildiği gibi bir kısım ihtiyaç ve eksiklikleri vardı. Zira odanın aktif bir şekilde çalışabilmesi için bu eksikliklerin giderilmesi gerekiyordu. Öncelikle Halkodasının daha büyük ve geniş bir binaya ihtiyacı vardı. Bunun yanında Halkodasının sandalye, dolap ve masa gibi

²⁵³ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.72-73.

ihtiyaçları vardı. O, dönem için çok önemli bir haber alma kaynağı olan radyonun olmayışı halk arasında derin bir üzüntüye yol açmıştır. Dolayısıyla oda yönetimi kendilerine radyo ve bataryaların verilmesi konusunda parti sekreterliğine talepte bulunmuşlardır. Halkodasının bir diğer önemli problemi bütçe eksikliğiydi. Bu konuda parti sekreterliğinden kendilerine yeteri kadar bütçe verilmesi talebinde bulunmuşlardır. Odanın idare heyeti sporcuların malzemelerinin eksik olduğunu kendilerine sporcular için ayakkabı, futbol topu ve diğer malzemelerin verilmesi isteğinde bulunmuşlardır. Bunlar dışında Yüksekova'nın sosyo-ekonomik kalkınmasında önemli bir ticaret noktası olarak görülen İran sınır kapısının açılması konusunda önemli talepler olmuştur.²⁵⁴

Yüksekova Halkodasının bütçesi gibi Halkodasını ihtiyaçlarını karşılayacak miktarda değildi. Odanın 1941 yılı bütçesi 531 liraydı. Bu bütçe yıllar içinde değişiklik gstermişe de genellikle geldiği kaynaklar aynı olmuştur. Odanın bütçesinin karşılayan kaynaklar şunlardı; Hususi Muhasebe, Mahalli Belediyeler, Tebberler'den (Bağışlar) gelmiştir. Yine bu kaynaklar dışında Yüksekova'da maddi durumu iyi olan tüccar ve esnaflar da Halkodasına maddi anlamda destek olmuşlardır.²⁵⁵

İdare heyetine bakıldığında 1940'ta açılışı yapılan Yüksekova Halkodasının 1 başkan ve 4 azası bulunmaktaydı. Halkodasının ilk başkanı Dr. Ekrem Sevkmen olmuştur. Sevkmen'den kısa bir süre sonra başkanlığa Kemal Turan (Hâkim) geçmiştir. Turan'ın Bilecik'e atanması zerine Dr. Hüsnü Atabek başkan olmuştur. Atabek'in Hakkâri Sıhhat Müdürlüğüne atanması zerine Halkodası başkanlığını vekâleten azalar yapmıştır.²⁵⁶

²⁵⁴ **B.C.A.**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.77.

²⁵⁵ **B.C.A.**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.77.

²⁵⁶ **B.C.A.**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.74.

III.3.3. Yüksekova Halkodasının Faaliyetleri

Halkodası 1940-1942 yıllarında eldeki elverişsiz koşullara rağmen hemen hemen her hafta toplantılar yapmış ve konferansalar düzenlemiştir. Milli günler ve bayramlarda konuşmalar yapılmış, sağlık ve sosyal hayata dair müsamereler düzenlenmiştir. Ayrıca kadınlar bir araya gelerek askerlere kışlık çorap, bere ve giyim ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik toplantılar tertip etmişlerdir. Ayrıca köylere gidilerek toplu sünnetler yapılmıştır. İfade edilen bu çalışmalar idare heyetinden; Kemal Turan, Hüsnü Atabek, Rıza Erol ve dönemin kaymakamı olan Kazım Atakul'un gayretleri ve çabaları sonucunda gerçekleştirilmiştir. Yine Halkodası tarafından halkı okumaya teşvik amacıyla oda salonunda bulunan masalar üzerine kitap, dergi, gazete gibi mecmualar serilmiştir. Oda genellikle cumartesi günleri toplantılar düzenlemiştir. Bu toplantılar aracılığıyla da günün ve dönemim meseleleri, memleket meseleleri ve işleri hakkında bilgi vermiş, Ankara radyosunun neşriyatı dinletilerek eğlenceler tertip edilmiştir. Bununla birlikte Halkodası haftanın bir günü yani çarşambaları sadece kadınların toplantılarına ayırmıştır. Cumhuriyetin yıldönümünde ve bayramlarda Halkodası, kaymakamlık ve belediyenin destekleriyle köylü ve şehirli halk bir araya getirilmiştir. Gününün anlam ve önemine dair konuşmalar yapıldıktan sonra eğlenceler düzenlenmiş, davul zurnalar eşliğinde halk milli oyunlar oynamış, ayrıca bu etkinliklerden sonra halka toplu olarak yemekler ikram edilmiştir.²⁵⁷

Halkodasının 4 lambalı 1937 model bir radyosu bulunmaktaydı. İşin aslı şu ki halkın odaya alakasının en büyük nedeni radyonun varlığıydı. Çünkü halk Türkiye ve Dünyadan bütün haberleri radyo vasıtası ile öğrenmekteydi. Ve bu haberleri almak içinde her gün Halkodasına geliyorlardı. Bunun yanında Yüksekova'nın Ankara ve İstanbul'dan uzaklığı, günü birlik mecmuaların olmayışı radyonun halk için gıda ihtiyacı kadar önem taşıdığı söylenebilir. Bir

²⁵⁷ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.74.

dönem radyonun bozulması ve bataryaların olmayışı, nedeniyle tüccar İbrahim Arslan radyosunu kısa bir süre için Halkodasına vermiştir.²⁵⁸

1940 ile 1942 yılları arasında Halkodası ilkokul öğrencileri ile öğretmenlerin işbirliği ile 2 tane temsil yapmışlardır. Bunlardan biri '*İstiklal*' bir diğeri de '*Çocuk Geliştirme*' piyesiydi. Bu piyeslerle birlikte iki kır müsameresi gerçekleştirmiştir. Bu müsamerelerle çocuklara; manzumeler, şarkılar ve ritmik oyunlar öğretilmiştir.²⁵⁹

Halkodasının spor çalışmalarına bakıldığında, oda spor faaliyetlerini maddi imkânların kısıtlılığından dolayı bu alanda pek fazla bir çalışma yapamamıştır. Ancak kış aylarında yöre gençleri kendi imkânlarıyla kayak sporları düzenlemiş ve milli bayramlarda da güreş yarışlarını tertip etmişlerdir. Bunun dışında sosyal yardım alanında yapılan çalışmalar dönemin olumsuz şartları itibarıyla bazı konular dışında sınırlı kalmıştır. Ancak Halkodasının idare heyeti ve kaymakamlığın yardım ve teşebbüsleriyle sınırlarda ele geçirilen kaçak mallar asker aileleri, fakir ve kimsesizlere dağıtılmıştır.²⁶⁰

Yüksekova Halkodasının kütüphane kurma çalışmaları ve halka kitap okuma alışkanlığını kazandırmaya yönelik faaliyetleri de olmuştur. Bu teşvikler sonucu memur ve halktan bir kesimin gazete, dergi, kitap ve mecmua hevesleri tatmin edilmiş, bundan dolayı oda kitap meraklıları tarafından sürekli ziyaret edilmiştir. Ayrıca odanın bir kısmı tahtalarla ayrılarak gazete okuma köşesi yapılmıştır. Yine odada kitap okuma imkânı olmayan kişilerde kitabı okuyup geri getirmesi şartıyla ödünç verme sistemi başlatılmıştır. Odada yapılan toplantılar sırasında kitaplar, fıkralar, gazeteler, hikâyeler ve diğer mecmualar yüksek sesle okunarak dinletisi yapılmıştır. Halkodasının ifade edilen bu faaliyetlerinin yanında birde köycülük alanında yaptığı çalışmaları olmuştur. Yüksekova'ya bağlı köyler genellikle ovanın dağ etekleri kesiminde kurulmuştur. Bu köylere kış aylarının

²⁵⁸ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.75.

²⁵⁹ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.13.

²⁶⁰ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.13.

sert ve yağışlı geçmesi nedeniyle ulaşmak pek mümkün olmamıştır. Fakat yaz aylarında Halkodasının idare heyeti vakit buldukça köylere geziler düzenlemiş, köylü halka; sağlık bilgisi ve o dönem salgın hastalıklardan en yaygını olan sıtmadan korunma yöntemleri anlatılmıştır. Yine bu köy gezileriyle, hastalıkların tedavi tarzları, okumanın faydaları, ziraat, hayvan bakımı ve çocukların büyütülmesi hakkında önemli bilgiler vermişlerdir. Yine Halkodası tarafından düzenlenen milli gün ve bayramlara köylü halk davet edilmiş, o gün yapılan etkinliklerin faydaları anlatılmıştır. Daha öncede belirtildiği gibi bölgeye gelen kaymakam ve eşlerinin halka yakın olması ve halkın bütün sorunlarıyla ilgilenmiş olması bir bakımdan Halkodasının çalışmalarına büyük katkı sağlamıştır. Örneğin kaymakam eşlerinin bölgedeki kadınlarla irtibata geçip onlara gece kurslarında okuma yazma öğretmesi, dikiş, nakış ve el becerilerine yönelik ders vermesi bunun en büyük kanıtıdır.²⁶¹

Türkiye'nin en ücra bölgesinde yer alan Yüksekova da bu denli önemli faaliyetlerin yapılması, devletin halkı yalnız bırakmaması toplum üzerinde büyük etkiler yarattığı gibi, halkında devlete olan güveninin artmasına neden olmuştur. Türkiye geneli düşünüldüğünde ve dönemin ağır şartları da göz önüne alındığında Halkodası gibi önemli bir kurumun Yüksekova'da açılması büyük önem taşımıştır. Ancak tüm bu zor şartlar altında hem Halkevleri hem de Halkodaları Türkiye'nin neresinde bir birey varsa, o bireyin kendisini geliştirmesi ve eğitmesini, kendisine hedef edinmiş ve bu hedeflere yönelik çalışmalar yapmıştır.

III.3.4. Yüksekova Halkodasının Toplum Üzerindeki Etkileri

Bir kurumun toplum içinde kısa bir sürede kabul görmesi ve etkinlik alanı oluşturması pek mümkün değildir. Bu toplumun öncelikli olarak var olabilmesi için öncelikle temel ihtiyaçlar olan gıda, sağlık, barınma, güvenlik gibi sürdürülebilir yaşam kaynaklarının temin edilmesi gerekmektedir. Bu kaynaklar karşılanmadığı takdirde sivil toplum kuruluşları veya eğitime yönelik kurulan

²⁶¹ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.14-15.

kurumların etkisi pek fazla olmaz. Zira bu konu Hakkâri Halkevi başlığı altında ele alınmıştı. İfade edilen bu karmaşık duruma Hakkâri Halkevi örnek gösterilmişti. Yüksekova bu durumdan çok az etkilenmiş, hatta kurulan Halkodasına kısa bir süre içinde yoğun bir katılım olmuştur. 1940'ta Yüksekova da teşkilatı kurulan Halkodası, Halkevlerinin amaç edindiği her bireyi muasır medeniyetler seviyesine çıkarmayı amaçlamış ve bu doğrultuda hareket etmiştir. Bu anlamda Halkodası idare heyeti ve kaymakamların bu alandaki çalışmaları göz ardı edilemez.

Kaymakamların dirayeti, iyi sevk ve idareleri, herkesin yaşına göre kardeş ve ağabey muamelesi yapmaları, makamlarında hükümet otoritesini iyi idareye dayanan bir anlayış ve sevgiyle bağlamış olmaları, Halkodası içinde de devamlı faaliyet göstermeleri ve Halkodası idare heyetlerinin bu konudaki gayret ve azimleri halkı odaya çekmiş ve odaya bağlılıklarını artırmıştır. 1940'ta ilk açılışıyla birlikte her sene faaliyet alanlarını genişletmiş ve kısa bir süre içinde birçok kişiyi kendi çatısı altında toplamayı da başarmıştır. Bununla birlikte Halkodası her yaştan insanın okuma yazma öğrenebileceği bir kurum olma özeliğine de sahip olmuştur. Halk mektebi görevini üstlenen Halkodası, halkın dertlerini dinlemiş, sorunlarına çözümler bulmuş, gerekli yerlerde halka danışmanlık yapmış, köylerde ve şehirlerde arazi, sulama ve benzeri anlaşmazlıklarda hakemlik görevini üstlenerek insanların birbirleriyle barış içinde yaşamalarını sağlamıştır. Halkodasının bu katkılarının yanında belki de en önemlisi köylü halk ile şehirli halkın kaynaşmasına vesile olmuş olmasıydı. Zira köyden merkeze gelen insanların ilk uğrak yeri Halkodası olmuştur. Burada radyo dinlemişler ve burada bulunan halka ile sohbet edip dertleşmiş radyodan dinledikleri meseleleri konuşmuşlardır.²⁶²

Görüldüğü üzere Halkodası yapı ve teşkilat olarak Halkevlerine göre çok dar kapsamlı olurken, yaptığı çalışmalar ve yürüttüğü faaliyetler bir Halkevinin yaptığı çalışmalar kadar başarılı olmuştur. 1940'ların olumsuz yaşam koşulları ve

²⁶² B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.15.

bu koşulların toplum üzerindeki etkilerini az da olsa kaldıran, bireyin kendisine ve topluma nasıl faydalı olacağına dair önemli katkılar sağlayan Halkodası, Yüksekova için bir dönüm noktası olmuştur.

III.4. 1944'ten Sonra Hakkâri Halkevinin Durumu

Hakkâri Halkevinin 1937-1942 yıllarına dair faaliyet raporları mevcuttur. Zira bu dönemler hakkında elde olan belgeler ışığında yürüttükleri çalışmalar ifade edilmiştir. Ancak Hakkâri Halkevinin 1942'den 1951 yılına kadarki çalışma raporları mevcut değildir. 1944'ten sonra Halkevinin bütün şubelerini kapattığını ve bütün çalışmalarını halka okuma ve yazma öğretme üzerinde yoğunlaştırdığı görülmektedir. Okuma oranının çok az olduğu bu vilayete, hatta halkın büyük bir kısmının tek kelime Türkçe bilmediği bu bölgede Halkevlerinin bir anda açılması beraberinde bazı sorunları getirmiş ve Halkevlerinden beklenen neticede alınamamıştır. Dolayısıyla Halkevleri kurulmadan önce bu öncelikli ihtiyaçların giderilmesi gerekmektedir. Zira 1937'de açılan Halkevlerinin yerine halk mektepleri ve odaların açılması destekleyici bir faaliyet olarak ele alınabilirdi. Ancak tam tersi bir durum yaşanmıştır. Halk mektepleri ve odaları 1946'da açılmıştır.

1944'lerde Halkevinin bütün çabalarına rağmen, pek bir ilerlemenin olmadığı idare heyetleri tarafından fark edilmiştir. Bu maksatla 1944'te okuma çağını geçmiş çocuklara ve gençlere mahsus olmak üzere Türkçe Okuma ve Yazma Kursu açılmıştır. Kursta ders verecek öğretmenler ise Milli Eğitim Müdürü tarafından atanması prensibi benimsenmişti. Öğretmenlerin ücretini ise CHP İl İdare Kurulu tarafından verilecek, bu ücretle birlikte kursiyerlerin kırtasiye ihtiyaçları parti tarafından karşılanacaktır. 1944'te kurulması kararlaştırılan okuma kurslarıyla birlikte genç kadınlar için de gece okuma kursları açılmıştır. 1945 yılının ilk devresinde bu kurslara toplamda 45 kişi katılmıştır. Yine aynı dönemde toplamda 44 kişi kurslara kayıt yaptırmıştır. Türkçe okuma yazma kursları sadece Hakkâri merkezde değil aynı zamanda; Beytüşşebap, Yüksekova, Çukurca, Gurur ve Dağlıca da kurulmuştur. Burada da görüldüğu gibi Hakkâri merkez olmak üzere toplam 6 yerde okuma yazma kursları açılmıştır. Yine arşiv

belgelerinde 1948'lerde kırsal alanlarda kadınlar için kursların açıldığı ifade edilmiştir. Ancak bu kursların faaliyetleri ve katılan kişilerin sayısı hakkında pek fazla bir bilgi mevcut değildir. Türkçe okuma ve yazma kursları kendi başlarına bir teşekkül olarak değil, Halkevlerine ve Halkodalarına bağlı olarak çalışmışlardır.²⁶³

III.5. Hakkâri Halkevinin Toplum Üzerindeki Etkileri

1937'de Hakkâri'de teşkilatlanması kurulan Halkevinin topluma sağlayacağı katkı ve faydaları ve gerçekten bölge halkının böyle bir kurumun varlığına hazır olup olmadığı dönemin idare yöneticileri tarafından düşünülmediği göze çarpmaktadır. CHP Bitlis Bölge Müfettişi ve Tokat Mebusu Hasip Aytuna'nın Hakkâri Halkevini teftiş ettiği 1941 yılına dair raporunda Hakkâri halkının hem maddi hem manevi olarak büyük bir yoksulluk içinde olduğunu, buna bağlı olarak kurulan Halkevlerinin var olan problemler yüzünden başarılı olamadığını ifade etmiştir. Yine Halkevlerinin Kuruluşu aşamasında Hakkâri halkı parti yöneticilerinden aşağıda verilen ihtiyaçlarının karşılanması için talepte bulunmuşlardır. Bu istek ve talepler:

- Ortaokul binasının tamamlanması ve okullun açılması,
- Toprak mahsulleri ofisinin merkezde bir ambar açması,
- Sümer Bankın merkezde bir yerli mallar satış Pazarı açması,
- Zap-Yüksekova-Başkale yolunun yapılması ve su üstünde köprüler yapılarak vilayete uzak olan yerleşimlerle irtibata geçilmesi,
- Sayıları pek fazla olan fakir ve topraksızlara yardım edilmesi ve arazi dağıtılması,
- Ekinlere büyük zarar veren haşerelere ve yaban domuzlarıyla mücadele edilmesi,
- Bölgede çiçek aşısının yapılmadığı, 15 yaşını dolduran çocukların %85'nin çiçek hastalığına maruz kaldığı, kızamık, ishal, gıdasızlık

²⁶³ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 1055-1051-1- s.102-112.

ve bakımsızlık yüzünden çocuklar içinde ölüm vakalarının çoğaldığı, dolayısıyla sağlık işleriyle kimsenin ilgilenmediği, acilen önlemlerin alınması gerektiği ve bu hastalıklara karşı çeşitli aşuların gönderilmesi konusunda talepler olmuştur.²⁶⁴

Yukarıda ifade edilen bu eksiklikler dâhilinde son derece kısıtlı imkânlarla bile Hakkâri halkı, Halkevleri tarafından atılan her adımı izlemiş ve yapılan etkinliklere de heyecanla katılmışlardır. Hakkâri Halkevinin diğer illerde olduğu gibi tam teşekkülü bir mektep, halkı toplayan, yetiştiren bir kurum haline geldiği söylenemez. Bunda sadece idare heyetlerinin eksikliği değil, bölgeye gelen kadrolu memurların azlığı, gelen bu memurların çok ağır olan yaşam koşullarına dayanamayıp geri gitmeleri Halkevlerinin başarısızlığında bir etkidir.

1944'te Halkevleri bütün şubelerini feshetmiştir. Sadece Halkevine bağlı kalmak şartıyla gece-gündüz halka ders verecek okuma kursları faaliyetlerini sürdürmüştür. Halkevleri sadece bu kursun çalışmalarını takip etmiştir. Bu kursların çalışmaları ve bölge Milli Eğitim Müdürünün yardımları sonucunda halk büyük bir ilgi ve talep göstermiştir. Halk arasında ise en çok talep okuma yaşını geçmiş çocuk ve gençlerden gelmiştir.²⁶⁵

Yine bölgede asayiş konusunda önemli problemlerin olduğu ve bu problemlerinde Halkevleri üzerinde büyük etkiler yarattığı belgelerde ifade edilmiştir. Zira CHP Bitlis Bölgesi Müfettişi Hasip Aytuna'nın hazırladığı raporda Hakkâri Halkevlerinin başarısızlığını aynen şöyle ifade etmiştir: "*Hakkâri vilayetinde bugün, çok ciddi surete Murakabya muhtaç, bozuk bir jandarman teşkilatı vardır. Komutanından erine kadar, her biri para yapmak sevdası peşinde koşmakta, bu maksatlarına vasıl olmak için halka yaptıkları fena muamele halkı hükümete karşı soğutmaktadır. Halk sakin ve muti görünmekte ise de bir taraftan jandarmanın tazyiki, diğer taraftan Irak'taki hısım ve akrabaların tesirleri altında*

²⁶⁴ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.77-78.

²⁶⁵ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 1055-1051-1- s.112.

kalarak muhtelif ve gayrimeşru yollar ve vasıtalarla iyi vatandaş olmaya yarayan vasıfları bozulmuş bir durumdadırlar. Bütün bu hadiselerle bölgenin iâşe darlığı ve halkın sefalet ve perişanlığı durumu daha da vahim kılmaktadır. Türkçe bilmeyen halkın merkezde ve kazalarda doğrudan doğruya hükümet ve rejim aleyhtarlığını anlatacak hiçbir vakaya tesadüf olunmadığı, halkın hükümetten ve takip olunan siyaseten çok memnun oldukları her fırsatta tekrarlanmış; millete, devlete ve milli şefe dua etmektedirler”²⁶⁶ ifadelerini kullanmıştır.

SONUÇ

XIX. yy’da değişen ve gelişen batı dünyasına uyum sağlama ve batı seviyesine erişme Osmanlı Devleti’nin temel politikalarından birini teşkil etmiştir. Ancak batı dünyasının Türk-İslam karşıtlığı ve Osmanlı Devleti üzerindeki emperyalist emelleri, Osmanlı Devleti’nin yenileşme politikalarını sürekli sekteye uğratmıştır. Bu politikaların gerektiği şekilde uygulanamaması ise devletin sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik çöküntüler yaşamasına neden olmuştur.

Bu kültürel-bürokratik-sosyal eksiklikler, Osmanlı Devleti’nden sonra 1923’te kurulan Türkiye Cumhuriyeti döneminin de önemli sorunlarından biri olmuştur. Bu açığı kapatmak için Türkiye Cumhuriyeti Devleti; halkın sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarını iyileştirmek için sürekli çeşitli girişimler içinde olmuştur. Devlet yöneticileri Türkiye’nin gelişip-büyümesinde önemli bir etken olarak görülen, eğitim-öğretim alanında yapılacak faaliyetlerinin

²⁶⁶ B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.51-52.

bir zorunluluk olduğu düşüncesi ile hareket etmeye başlamışlardır. Bu kapsamda 1923'te Cumhuriyetin ilanı ile beraber Mustafa Kemal'in direktifleri ile gerekli hazırlıklar yapılmıştır. Burada eğitim ve öğretim sadece okullar ile sınırlı kalmayıp, okulların olmadığı bölgelere, okuma-yazma bilmeyen kesimlere eğitimin götürülmesi planlanmıştır. Bu doğrultuda 1932'lere kadar ülke yöneticileri çeşitli çalışmalar yapmışlar ancak 1923-1932 yılları arası yapılan bu çalışmalar gerektiği kadar etkili olamamıştır.

1923'ten 1932'ye kadar halk eğitimi konusunda yapılan çalışmaların eksikliği beraberinde yeni ve farklı planların yapılmasına neden olmuştur. Bu alanda 1932'de halk eğitimini amaçlayan ve halkın eğitim alacağı yerler olarak tasarlanan 'Halkevlerinin' kurulması gündeme gelmiştir. Kısa bir süre içinde bütün Türk halkının eğitimini sağlayacak Halkevlerinin kuruluş hazırlıkları tamamlanarak 1932'de açılışları yapılmıştır. Halkevleri 1932'de Mustafa Kemal'in direktifleri doğrultusunda kurulmuş ve o dönem iktidarda bulunan CHP'nin destek ve nizamnameleri ile şekillenmiştir. Bu durum Halkevleri için hem olumlu hem olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Halkevlerinin maddi ihtiyaçlarının iktidar tarafından karşılanması olumluyken, buna karşılık CHP'nin desteğini alması olumsuz olmuş ve bu kuruma karşı güçlü bir muhalefetin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Burada söz konusu Halkevlerinin, CHP'nin bir kolu olarak ortaya çıkması meselesi olmaktan çok Halkevlerinin amaçları doğrultusunda yaptığı çalışmalar ve halk eğitimine olan katkıları göz önünde bulundurulmalıdır. Dolayısıyla bu çalışmada Halkevlerinin yaptığı faaliyetlerin Türk toplumuna nasıl bir katkısı olduğu konusu üzerinde durulmuştur.

Halkevlerinin kültürel alandaki çalışmalarıyla ilgili genel kanaat ise şöyledir; Halkevleri Türk milletinin aydınlanmasında, ulusal kültürün gelişmesinde büyük hizmetler gerçekleştirmiştir. Halkevleri, 1921'de Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun kabulü, 1922 Saltanatın kaldırılması, 1923'te Cumhuriyetin ilanı, 1924'te Halifeliğin kaldırılması, 1925'te Şapka ve Giyim Kanununun çıkarılması ve Tekke Zaviyelerin kapatılması, 1926'da Medeni Kanunun kabulü,

1928'de Harf İnkılabı ve 1934'te soyadı Kanunu gibi yapılan inkılapları halka anlatmaya çalışmıştır. Halkevleri, Atatürk ilke ve inkılaplarının dine karşı yapılmış hareketler olmadığını halka anlatmaya çalışmış ve halkın eğitim seferberliğini desteklemiş bir eğitim kurumu olmuştur. Bu inkılapların temel gayesi Türk halkını muasır medeniyetler seviyesine yükseltmekti. Halkevlerinin böyle bir sorumluluk üstlenmesi Türk milletini aydınlık bir geleceğe taşıması Türk milleti için onur verici bir şey olmuştur. Her ne kadar tek parti döneminde kurulmuş ve CHP'nin bir yan kuruluşu olarak ortaya çıkmışsa da bu kuruluşlar hiçbir ideolojik fikir altında çalışmamış, Türkiye'de bulunan her yurttaşta hizmet etme gayesi içinde olmuşlardır.

Bu amaçla Türkiye genelinde 1932'de 14 ilde açılan Halkevlerinin sayısı Mustafa Kemal'in vefat ettiği 1938'de 209'a ulaşmıştır. 1939-1940'lara gelindiğinde ise ülkenin her tarafında açılan Halkevleri, yoğun bir şekilde faaliyetlerini sürdürürken, ulaşımı zor olan bir kısım köylerde çalışmamışlardır. Buna bağlı olarak CHP düzenlediği 1 Haziran 1939 tarihli 5.Büyük Kongresinde Halkevlerinin yetersiz kaldığı, dolayısıyla Halkevlerinin kurulmadığı yerlere aynı işlevleri gören Halkodalarının kurulması kararı alınmıştır. Ayrıca yapılan değişikliklerle nüfusu fazla olan yerlere Halkevi, nüfusu az olan yerlere ise Halkodaları açılmıştır. Kurulan Halkodaları amaçları itibariyle Halkevleri ile aynı olmuştur. Hazırlıkları 1939'da, resmi açılışları da 1940'ta yapılan Halkodaları aynı anda 141 yerde açılmıştır. Halkevlerine bağlı olarak oluşturulan, Halkevlerinin her türlü faaliyetlerini yürüten 9 şube kurulmuştur. Bu şubeler vasıtasıyla, elektrik ve elektronik teknolojisinin ve asfalt yolu olmayan Anadolu köy ve kasabalarına kadar ulaşmışlardır. Bununla birlikte Anadolu'da aşiretler arasında inceleme ve araştırmalar da bulunarak Türkiye'nin her köşesine ait bilgiler derlenerek dergi ve kitap haline getirilmiştir. Bu şubelerin faaliyetleri neticesinde 1950'den sonra hızla gelişen şehirler, 1960 büyük sanayi alanlarını meydana getirmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda Halkevlerinin açılışından kapanışına kadar milyonlarca insanın buralardan yararlandığı ortaya çıkmıştır. 1950'den sonra tiyatro, sinema ve diğer alanlarda ün yapan sanatçıların çoğu Halkevlerinden çıkmışlardır. Halkevleri tarafından başlatılan yayın seferberliği

döneme damgasını vuran çalışmaların başında gelir. Bu dönem çıkarılan dergiler, genellikle çıktıkları yörenin isimlerini almış, ayrıca birçok gencin yeteneklerini keşfetmesini sağlamışlardır.

Halkevleri hem eğitmen hem de bu eğitimi alan insanlar için bir ortam yaratmış, ayrıca bu kurum bireysel değil, toplumsal düşüncelerin yeşerdiği, kişilerin kendileri için değil, toplum için üretici durumunda olma farkındalığını yaratmıştır. Bunun yanında Halkevleri aydın kesim ile halk arasında iletişimi sağlayan, halk ile devlet arasında irtibatı sağlayan bir kurum olma görevini üstlenmiştir.

1937’de Halkevi ve 1940’larda Halkodasının açıldığı illerden biri de Hakkâri olmuştur. Dönemin sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik şartlarına bakmakta fayda vardır. Çünkü 1937-1950 yıllarına ait arşiv belgelerinde Hakkâri ve çevresinin çok büyük sosyo-ekonomik sıkıntılar içinde olduğu ifade edilmiştir. Halkın üstünden geçebilecekleri yol ve köprülerin olmadığı, köylerle dahi kolay bir şekilde iletişimin sağlanmadığı, insanların gıda, barınma ve sağlık hizmetlerinden yoksun olduğu bir dönemde Halkevleri gibi çok amaçlı bir kurumun Hakkâri’de kısa bir süre içinde hedeflerine ulaşması olanaksızdı. Yukarıda ifade edilen tüm bu olumsuzluklara rağmen 1937’de Hakkâri’de Halkevleri açılmış ve 1940’larda ise Hakkâri ve ilçelerinde Halkodaları açılmıştır. 1937-1941 yılları arasında çalışmalarında pek bir canlılık görülmemektedir. Ancak 1942’den sonra Halkevinin canlandığı, halkın etkin bir şekilde katılım sağladığı görülmektedir. 1937-1941 yılları arasında aktif olmayan Hakkâri Halkevinin bu durgunluğu sadece sosyal, kültürel ve ekonomik olumsuzluklara bağlanamaz. Aktif olmamasının en önemli nedenlerinden biri Halkevinin idareci kadrosunun pasif olmasıdır. 1941’den sonra Halkevinin idareci kadrosu dönemin kaymakamları ve valileri tarafından çalışmalara sevk edilmiş ve bundan da önemli başarılar elde etmişlerdir. Tüm kısıtlı imkânlarla rağmen Hakkâri Halkevi 7 şubeyle çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Dil Edebiyat ve Tarih Şubesiyle konferanslar düzenlenmiş, halka Türkçeyi sevdirmek içinde Dil Bayramı etkinlikleri düzenlemiştir. Gösteri Şubesi de Kaymakam ve diğer memurların

destekleri ve çabalarıyla birkaç piyes canlandırmıştır. Bölgede spor vasıtalarının eksikliği, açık ve kapalı spor sahalarının olmayışı şubenin faaliyetlerini yürütmesine engel olmuştur. Ancak bölge gençliği tüm bu imkânsızlıklara rağmen spordan vazgeçmemiştir. Kış aylarında Türkiye’de kar yağışının en fazla olduğu ilerinden birisidir. Bu şartlar düşünüldüğünde kış sporu için bölge önemli bir potansiyele sahipti. Kış aylarında kayak malzemelerin yokluğuna rağmen genç kesim kendi imkânlarıyla hazırladıkları kayak malzemeleri ile kış sporu yapmaya çalışmışlardır. 1938’de açılan Sosyal Yardım Şubesi açıldığı ilk yılda yardıma muhtaç birçok kişinin yardımına koşmuş, halkın salgın hastalıklardan nasıl korunacaklarına dair Halkevi salonlarında ve çıktıkları köy gezilerinde insanlara önemli bilgiler vermişlerdir. 1940’larda şube fakir çocukların giyim ihtiyaçlarını ve okul kırtasiye malzemelerini karşılamış, fakir hastalarında tedavi ve ilaç ihtiyaçlarını temin etmiştir. Bunun yanında kimsesiz kişilere de maaş bağlamıştır. Okuma yazma seferberliğinin başlatıldığı illerden biri olan Hakkâri’de Kütüphanecilik ve Yayın şubesi 1938’de faaliyetlerine başlamıştır. 1938-1941 yıllarında şube tarafından bölgede çok yoğun bir okuma yazma seferberliği başlatılmıştır. Bu amaçla, parti sekreterliğinden, başkentten ve çevre illerden; kitap, dergi, gazete gibi her türlü kaynak talebinde bulunulmuştur. Ayrıca Halkevi, Cumhuriyet ve Karagöz gibi aylık dergilere de abone olmuştur. Köycülük şubesi açıldığı ilk yıllarda tüm elverişsiz koşullara rağmen halkla yakından ilgilenmiş, onların arzu ve isteklerini dinleyerek yardımcı olmaya çalışmıştır. Bununla birlikte şube üyeleri köylere geziler düzenlemiş, köylü halkı salgın hastalıklar ve diğer konularda bilgilendirmişlerdir. Özellikle köy gezilerinde cumhuriyet inkılapları ve cumhuriyet yönetiminin o güne kadar başardığı bütün işleri anlatılmış, hükümetin kendilerine yapacağı yardımın şekli anlatılmıştır. Tarıma elverişli olan köylere de ziraat hakkında önemli bilgiler vermişlerdir. Bununla birlikte 1940’ta Hakkâri merkez olmak üzere Yüksekova, Şemdinli, Çukurca, Gurur ve Dağlica da birer Halkodası açılmıştır. Hakkâri Halkevinin yürütmüş olduğu bütün faaliyetleri Yüksekova Halkodası aynı şekilde gerçekleştirmiştir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi bir Halkevinin üzerine aldığı görevleri Hakkâri Halkevi de almış ve bu görevi yerine getirmeye çalışmıştır. Açıldığı ilk senelerde halk için pek cazip olmayan bu kurum ileriki dönemlerde iyi idareci ve bölgeye giden kaymakamların verimle çalışmaları neticesinde halk için daha cazibeli hale gelmiş, okuma yazma yaşını geçmiş genci yaşlısı için bir okul yeri olmuştur.

1946'da çok partili hayata geçişle birlikte Halkevlerinin mevcut durumları ile varlıklarını sürdüremeyeceği ortaya çıkmış ve bu tarihten sonrada çalışmaları sekteye uğramıştır. 14 Mayıs 1950 seçimlerinde iktidara gelen DP, Halkevlerinin yasadışı yollardan maddi destek aldığını ve bu kurumun hiçbir bir partinin denetiminde olmaması gerektiğini öne sürerek, 1951'de Halkevlerinin bütün malvarlıklarına el koyarak kapatmışlardır.

EKLER LİSTESİ

EK 1: Hakkâri Halkının Genel Durumunu Belirten Belge.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon:490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.85.

4) Hakâri , yüksekliği üç bin metreyi geçen dağlar ortasında, bu dağlarla çevrilmiş dar bir çukurun içindedir. Ağustos sonlarında bile, buralardaki ekinler; henüz taze yeşil bir halde ve başaklar sararmamış vaziyette idi.

B. Hakâri halkı :

1) Hakâri Vilâyeti halkı; Merkezde ve kazalarda umumiyetle kırt. sayılmakta ve kırtçe konuşmaktadır. Bu halk, ziraat, kültür ve iktisat bakımından çok geri kalmıştır. Ve belki muntazam ve senenin her mevsiminde geçilebilir iyi ve çirkin yılları olmadığı için, buralara kültür ve medeniyet girememiş ; Cumhuriyet idaremizin nimetleri ve feyzleri yayılamamıştır.

2) Halkın geçim şartları çok ağırdır. İfade olunduğuna göre, Hakâri'nin bir kazası olan Beytüşşebap ve Şendinli'de halk ; meşe peliti öğütterek ekme halinde yanmaktadır. Çukurca nahiyesinde , Şendinli'de kısmen ve yüksek evada mebzul miktarda piring yetiştirilmektedir. Şendinli tütünü, çok makbuldür; yüksek fiyatla satılmaktadır.

Hayvan yetiştiren ve hayvan mahsullerifosatığı ile uğraşan muntakalar da vardır. Fakat, halk ; umumiyetle çok fakirdir. Denilebilir ki , Türkiye Cumhuriyetinin en fakir halkı , bu Vilâyetde toplanmıştır.

Bu Vilâyet ; cihan harbinde, Rus istilâsına uğradığı zaman halk; Memleketimizin bir parçası olan Irak'a kaçmıştır. Dil'ahara, İngilizler Irak'a girince , bu halk ; Irak'dan tekrar yerlerine dönmüşlerdir. Bu göçler yüzünden, büyük maddî zararlara uğramışlardır. Bütün bu göç hareketleri esnasında, askerlik yaşında olanlar ; askerlik vakitlerini geçirmişlerdir. Daha sonraları ise, ağalık zihniyetinin buralarda hâkim olduğu senelerde , askerlikden kaçmışlar ; hattâ vergilerini dahi muntazaman ödemişlerdir.

Boş ve hâle

EK 2: Hakkâri Halkevinin Kuruluşu Hakkında.

B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.92.

Baş. Vekil
Birlikte medenî hayat girebilecek ve her sâhada bir kalkınma ve ilerileme hareketi başlıyabilecektir.

II. Hakâri Halkevi :

1) Hakâri Halkevi, 1937 senesi Şubat ayında açılmıştır. Hâlen altı şubesi vardır : Dil-edebiyat; temsil ; spor, sosyal yardım, kütüphane ve yayın ve köycülük şubeleridir.

2) Bina, Hususî İdarenindedir. Eski ve üstü dam bir binadır. Çarşı içinde ve dükkanlarla bitişik bir haldedir. Beş lira aylıkla tutulmaktadır. Yüz kişi istiap edebilecek büyüklükte bir salon ile iki odadan ibarettir. Bunların biri, kütüphane; diğeri, idare odası olarak kullanılmaktadır.

Salon, aynı zamanda okuma odası olarak da kullanılmaktadır. Burada, kâfi miktarda masa ve sandalye vardır. Duvarlarda Millî Şefin Eve hediyeleri olan portreleri; Atatürk'ün fotoğrafı ve diğeri bazı harita ve Sağlık Vekâletinin öğretici resimleri, itina ile asılmıştır. Salon ve odalar temiz tutulmuştur.

III. Hakâri Halkevinin inkişafı hakkında:

Dört senelik hayatı olan Hakâri Halkevi; feragatle çalışan idare heyetlerine; kültürlü, toplayıcı ve mühit yapıcı idealist başkanlara mazhar olamadığı için; kâfi derecede inkişaf edememiştir. Halâ, teşekkül devresindedir. Ve bir Halk Odası havası içinde kalmıştır. Bu durgunluk halinin bir başka sebebi de; Halkevi azası ve idare Heyeti azası olan memur ve münevverlerin ; bu en uzak vatan köşesinde , kendi işlerinde olduğu gibi, Halkevi çalışmalarında da isteksiz olmaları; bedbin bir ruh hali içinde ve her ân ; buralardan kurtulmak temennisile yaşamalarıdır.

İdare Heyeti azası ile toplanarak ve bazı aza ile ayrı ayrı temas ederek; onların bu noktaya dikkat naşarlarına çektiğim gibi; Parti-nin ve Halkevinin mahâ ve mahiyetlerini bariz bir şekilde tahlil ederek

EK 3: Türk Ocakları Binasının Satılmasına Dair Belge.

B.C.A, Fon:490-1-0-0-Yer: 68-257-1- s.5.

CUMHURİYET HAREK PARTİSİ

GENEL SEKRETERLİĞİ

Handwritten signature

1565

Ankara:

10 Mayıs 1937

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Tahsin

İlbay Vekili

HAKKARI

29/4/937 tarih ve 230 sayılı tel yazınıza
cevaptır .

İl merkezinde dağılan Türkocaklarından
kalan bina ocaklar borçlarına karşı satılmak üzere
tasfiye komisyonu emrine verilmiştir . Bu binaların
satılarak paralarının başka yerlere sarfedilmesi ta-
limatnemeye uygun olamaz . Harap olma ta olduğu bildi-
rilen bu binanın tez elden açık artırma ile satışı
çıkartılarak sonucunun bildirilmesini ve bu hususta
gayretinizi dilerim.

Saygılar...

Dahiliye Vekili
C.H.P.Genel Sekreteri adına
Giresun Sayıya

C. geldi 4124

22.7.937

10 Mayıs 1937

490	01			68	27	1
-----	----	--	--	----	----	---

5

EK 4: 1937 Hakkâri Halkevinin İdare Heyeti.

B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.93.

DEVLET ARŞİVİ
CUMHURİYET ARŞİVİ

-10-

Memlekette , Halkevi çalışmalarile takip ettiğimiz hedefler üzerinde durmuş ve Halkevi çalışmalarına hız vermek için baş vuracak bazı tedbirler hakkında kendilerini tenvir eylemiş oldum.

Bu sene, Partiden Halkevine yapılan beş yüz liralık para yardımı, kendilerinin bir çok ihtiyaçlarını karşılayacağı gibi, çalışmalarına hız verecek bir teşvik vazifesi de görmüştür. Bu hususdaki memnuniyetleri çok fazladır. Bu memnuniyetle, Halkevi ; muhtelif sâhâlardaki çalışmalarına önem verecek ; onları pîlânlaştıracak ve Evin sür'atle inkişaf etmesi çarelerine baş vuracaktır. Vali Vekili de, Evin inkişafına yardım edeceği vaadinde bulunmuştur.

IV. Halkevinin İdare Heyeti :

1) Hakâri Halkevinin yedi kişilik bir İdare Heyeti vardır, şunlardır :

- Başkan : Kâzım Alpaçın (Sihhat müdürüdür; hastalanarak ayrılmıştır. Yerine, Hususî Muhasebe Müdürü Süleyman Öner vekâlet etmektedir.)
- Muhasip: Süleyman Öner: Hususî Muhasebe müdürü-kitapsaray başkanı,
- Aza : Osman Yakup; baş öğretmen- temsil ş. başkanı,
- Aza : Sitki Olcay: Veteriner- Sper ş. başkanı,
- Aza : Avni Öztürk: Dil-edebiyat ş. başkanı,
- Aza : Süreyya Dağlardelen: Sosyal Y.Ş. başkanı-MüddeiUmumî
- Aza : Mehdi Türkeş: Köycülük ş. başkanı-Mahallî İdareler müneyyizi.

2) Yeni İdare Heyeti seçimi bu sene yapılacaktır.

V. Hakâri Halkevinin çalışmaları hakkında:

1) Hakâri Halkevi; muhitteki elemanların azlığı ve mevcut elemanların Halkevine karşı gösterdikleri zayıf alâka yüzünden, her çubesini çalıştırmaya muvaffak olamamıştır. Bu itibarla, vakitsiz açılmış tesirini

→

93

EK 5: 1942 Hakkâri Halkevinin İdare Heyeti.

B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.49.

CÜMHURİYET HALK PARTİSİ

Bitlis.....BÖLGESİ

MÜFETTİSLİĞİ

SAYI:.....

DEVLET ARŞİVİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

7

tayin olunan mevzular etrafında hareket ve faaliyete getirmek;bugün,Hakkâri Halkevi ve İdare Hey'eti ile Şube Komiteleri için,yapılması kolay bir iş olarak görmek ve göstermek,hatalı olur.

2) Esasen,buraya gönderilen her memur ve Daire Âmiri;muhitin çok ağır mahrumiyet şartları,mesken ve işe zorlukları ve bunlardan husule gelen çeşit huzursuzluklar içinde,kendi kabuğuna çekilmiş vaziyette kalmakta;buradan birân evvel kurtulmaktan başka birşey düşünmediği için,kendini Halkevi çalışmalarına verememektedir.

3) Halkevinde faal vazifeler alması lâzım gelen memurlar;Halkevinde çalışmadıkça,Hakkâri Halkevinin;Halkodası şahsiyetinden çıkarak hakikî bir Halkevi hüviyetini taşıması,daha bir müddet için mümkün olmayacaktır.

4) Bu ciheti düşünerek,burda;Halkevi İdare Hey'eti ile ve temas ettiğim memurlarla,bu mevzu üzerinde hasbihallerde bulunmuş;kendilerinin,Halkevindeki vazifelerinin,memleket hizmeti sayılacağını;bu hizmetin yüksek değerinde millî ve içtimâî rolü olduğunu izah etmiş;kendilerinin Eve karşı ilgilerini artıracak tesir ve telkinlerde bulunmuş oldum.Aynı zamanda,Halkevinin ve Şubelerini bu uzak yurt köşesinde göreceği mühim işlerde,vazife sahibi olmanın,kendileri için zevkli bir meşgale;memleket ve Millet yönünden şerefli bir hizmet olacağı noktasını belirterek Eve karşı devamlı bir bağlılık göstermelerini;Evin Şubelerinde vazife alarak,onları hareket ve faaliyete getirmede müessir olmalarını rica ve tavsiye ettim.

IV. Altı Aylık Çalışma Raporları Hakkında:

a) Hakkâri Halkevinin 1942 yılı Birinci Çalışma Devresine ait 6 aylık Çalışma raporu,1/6/1942 tarihinde tanzim edilerek gönderilmiştir.Bu rapor hakkındaki mutalâam,ayrıca arz olunacaktır.

b) 1941 yılının İkinci Çalışma Devresine ait 6 aylık rapor alınamamıştır.Bu raporun,15/1/1942 de yapılan seçimde,Halkevi reisi olarak seçilen Başöğretmen Osman Baykut'un ifâesine göre,eski İdare Hey'eti tarafından tanzim olunmadığı ve,bu raporun tanzimine yardım edecek kayıtların,dağınık bir halde bulunduğu için,yeni İdare Hey'eti tarafından da tanzimine imkân bulunamadığı anlaşılmıştır.

V. Hakkâri Halkevinin İdare Hey'eti :

a) Hakkâri Halkevi İdare Hey'eti,6 kişiden teşekkül etmiştir.Bunların adları ve işleri aşağıda gösterilmiştir:

Reis : Osman Baykut- Başöğretmen,

Âza : Sıtkı Taşar -Mahkeme Başkâtibi-Dil-Edebiyat Ş.Komite reisi,

" : Rauf Yücel - Hususî Muhasebe Müdürü-Temsil Ş. " " ,

49

EK 6: 1944 Hakkâri Halkevinin İdare Heyeti.

B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.3.

DEVLET ARŞİVİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

15/II/944

Hakkâri Halkevi ve Yüksekova Halkodası
hakkında rapor.

Hakkâri Halkevi binası:

- 1- Hususi muhasebeden 300 liraya satın alınmış; tek katlı, bir salon, bir hol ve iki odadan mürekkep kerpiç bir binadır. Binanın salon zeminine ve önüne beton döktürülmüş; salon için masa, sandalye, koltuk, perde temin edilerek burası rahatca oturulacak, derli toplu bir yer haline getirilmiştir.
- 2- Binaya hemen muhtasıl olan dükkan ile bina arasındaki bahçe istimlak edilirse Hakkâri merkezinin ihtiyacını bir müddet karşılayabilir.

		A	Kitap ve Eşya Odası
		Salon	İdare heyeti odası
			Bahçe

A= Satın alınması lâzım gelen dükkan.
Bu dükkan satın alındığı takdirde salon için kolayca bir sahne temin edilebilecektir.

Halkevi Reisi:

- 1- Halkevi Reisi 1 Mayıs 1944 tarihinden itibaren Maarif Müdürü Zahir Zahit Atay'dır. Evvelce Halkevi Reisi Mektupcu Raşit Şener idi. Raşit Şener, 5 ay evvel mezunen ayrılmış ve bir daha dönmemiştir. Raşit Şener'in yerine reis vekili olarak baraktığı öğretmen Dursun Uzel zamanında veya ondan evvel Halkevi demirbaşından ve kitaplarından birçok kayıplar olmuştur. Kütüphane defterinde bazı sayfelerin koparılmış olduğunu gördüm. Yüksekova Gümrük idaresinden gelen kumaşlar üzerinde yolsuzluk yapıldığı da söylenmektedir.
- 2- Öğretmen Dursun Uzel'in Halkevi idare heyetinden olmadığı cihetle mesul edilebileceği şüphelidir. Eski reisin devir vermeden ayrılması ve bu işi idare heyetinden olmayan birine tevdi etmesi dikkati çekmektedir.

Hakkâri Halkevinin durumu 4/9/1944 tarihinde Erzincan mebus Muş bölgesi Parti Müfettişi Fevzi Halfegil tarafından tetkik ve teftiş edilmiştir.

Halkevi idare heyeti:

- 1- Reis, Kütüphane ve neşriyat Kolu Başkanı Maarif Müdürü Zahir Atay.
Spor Komitesi başkanı Emniyet Müdürü Hikmet Elgün.
Sosyal yardım Komitesi başkanı Dr. Yusuf Tuncer (Gitmiştir).
Diğer komiteler henüz teşkil edilmemiştir. Halkevinin iki kişi ile yürümeyeceği aşikârdır.

3

EK 7: 1945'te Hakkâri Halkevi Reisliğini Reşat Özücal'ın Yaptığına Dair Belge.

B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 1717-981-1- s.12.

6/I/945

Hakkâri Halk evi
Reisliği
sayı.....

C. H. P. Genel Sekreterliği
30 II. Kanun 1945
21950
Eki: 7

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

C. H. P. Genel Sekreterliğine
ANKARA

İ2/72183 sayı ve 22/II/944 günlü yazı karşılığıdır.

gönderildiği bildirilen (300) Lira postahane den alınıp buna ait kasa makbuzu ilişik olarak sunulmuştur. bu para için 944 mali yılı bütçesinin gelir ve masraf kısımlarına muktazi eklemeler yapılmıştır. arz eder saygılarımla sunarım.

Hakkâri Halk evi reisi
Reşat Özücal

ilşik
1

Makbuz alınır
13.3.

XIII
30 - I - 1945
Mektup. Man 1
31 / I / 1945
10338
12

EK 8: 1948'de Hakkâri Halkevi Reisliğini Mehmet Salih Atlı'nın Yaptığına Dair Belge.

B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 956-7012-1- s.4.

C.H.P. DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Hakkâri İli
Halkevi Başkanlığı.
3. yıl.
17/1
2161

24/2/948

C. H. P. GENEL SEKRETERLİĞİ	
T. 14. 948	EKİ
No. 35292	

C.H.P. Genel Sekreterliği
Yüksek Makamına
Ankara

K: 26/2/948 gün ve VII/3031 sayılı buyruğa :

Halkevlerimizin ve odalarımızın açılışlarının 16 cı yıl dönümü münasebetiyle 22/2/948 pazar gün" saat 3 te evimiz salonunda kalabalık bir halk kitlesi toplanarak yıl dönümünü hoşkon tezahürlerle kutlamışlardır. Kutlama töreni aşağıdaki program üzerine yapılmıştır.

- 1- Evimiz Tarih ve edebiyat kolu Başkanı Cevat Bingöl açılış nutkunu bitirdikten sonra 947 de yapılan ve 948 de yapılacak olan işler hakkındaki raporu okumuştur.
- 2- İlk okul öğretmeni Ziya Aksunun Başkanlığında bir öğrenci ekibi Milli Şarkılar söylemiş ve Milli Oyunlar oynamışlardır.
- 3- Halkevi Gençleri Mahalli Halk oyunlarını oynamış ve Halk türkülerini içten gelen bir neşe ile terennüm etmişlerdir.
- 4- Keman , Çembüş , Def ve mızıkad n ibaret çalgı aletleriyle ve on kişinin iştirakiyle kora halibde şarkı söylenmiş ve onanmıştır.
- 5 Mahalli Kıyafetlerle edet olan Halay , Horon gibi Halk oyunlarını oynamışlardır.
- 6- Bu törene iştirak eden bütün Halk ve memurlar Törenin bitiminde sürekli alkışlarla C.H.Partisine karşı gösterdikleri yakın alakayı ve sevgilerini bir daha göstererek evimizden memnurlukla ayrılmışlardır.

Merasimden bir gün önce Halkevinin içi ve dışı Devlet ve partı bayrakları ile donatılmıştır.

Halkevlerinin 16 cı açılış yıl dönümünü kutlayan halkımızın minnet ve şükran duygularının tercümanı olarak kutsal Marşımızı kutlar Halkımız ve evimiz arkadaşları namına ellerinizden nurmet ve sevgi ile öperim.

Halkevi Başkanı
M. Salih Atlı

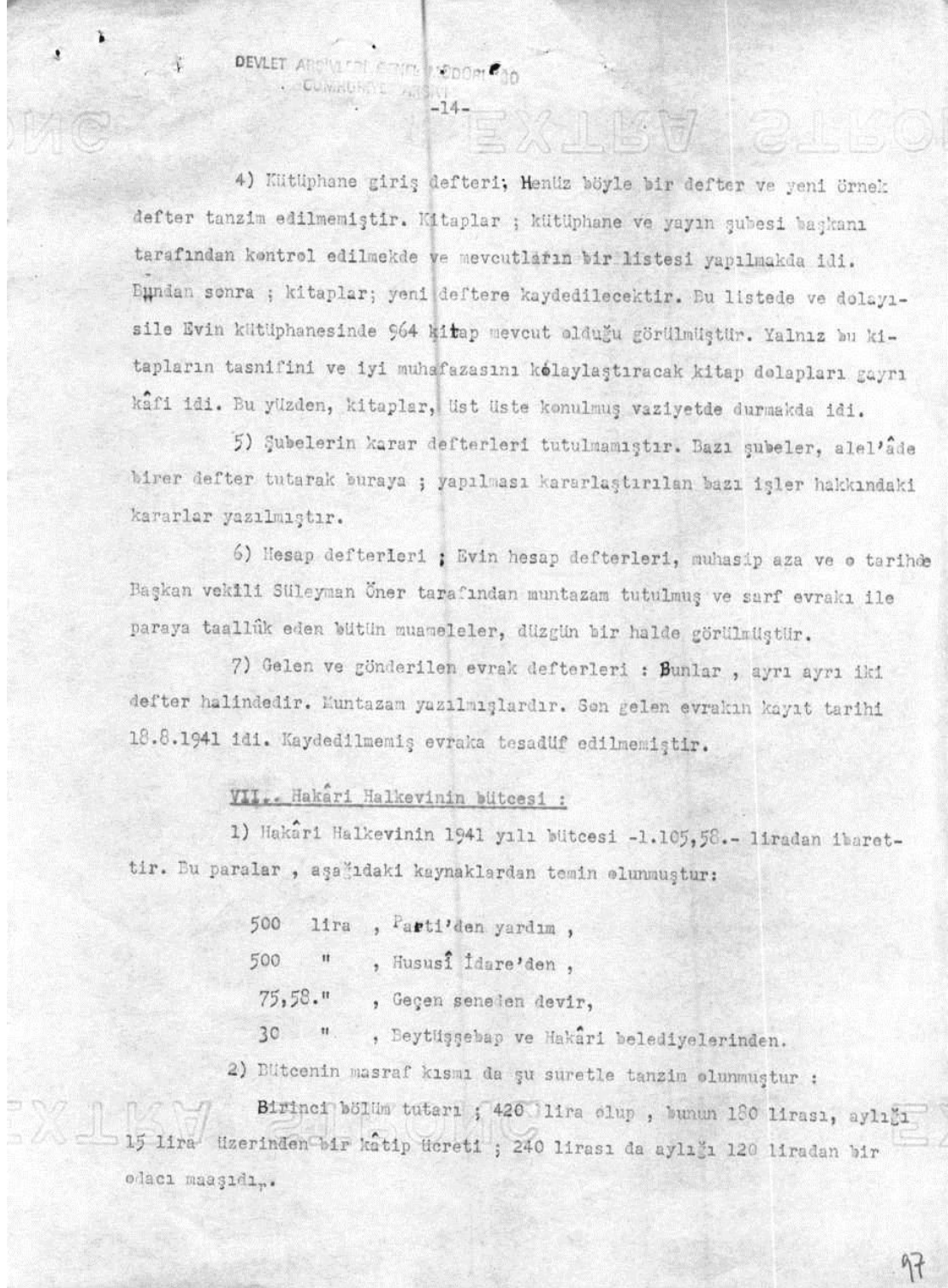

4

Not alındı
Dosyasına
Yayın
2. IV . 1948

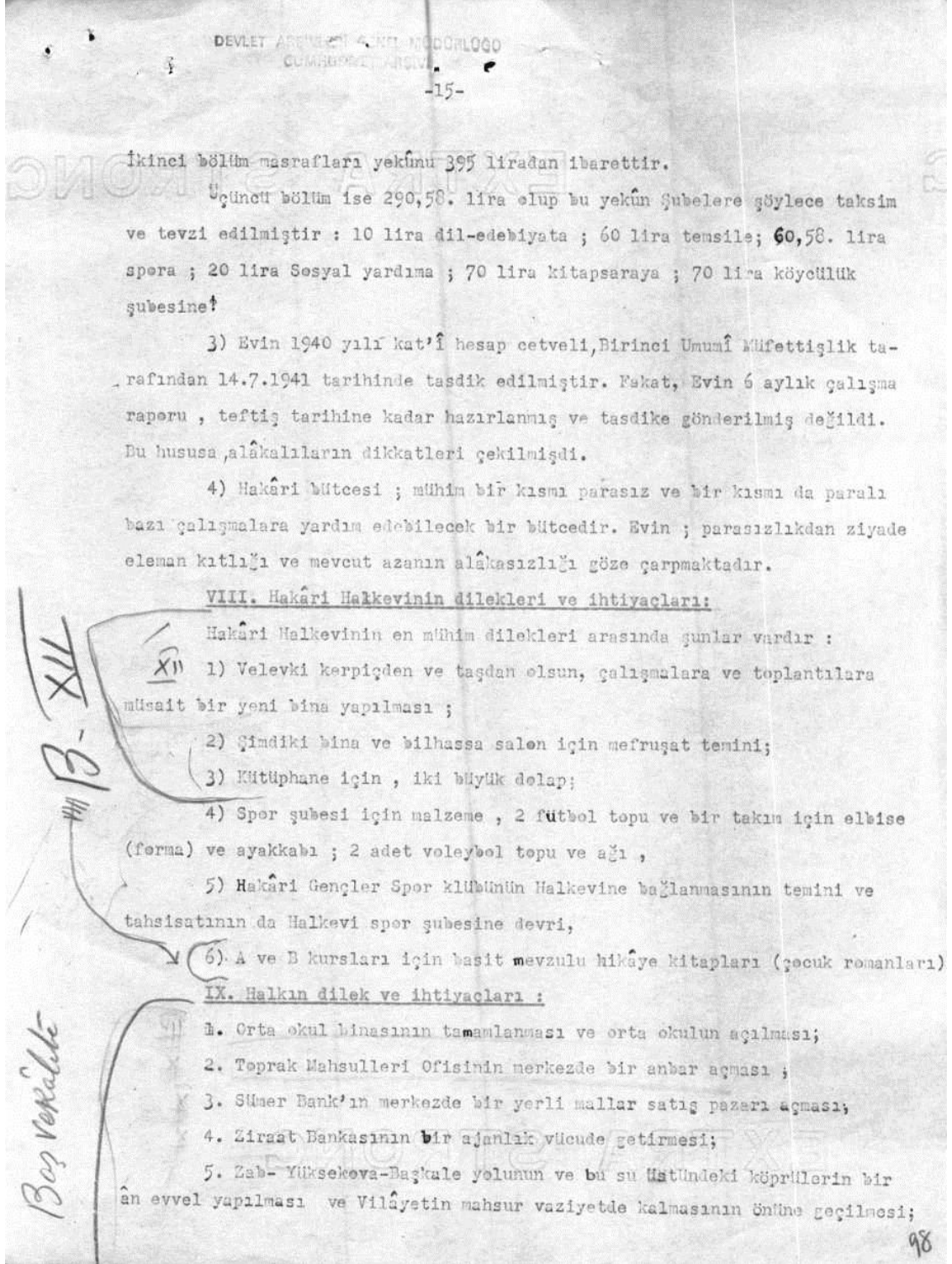
EK 9: Hakkâri Halkevinin 1941 Yılı Bütçesi.

B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.97.

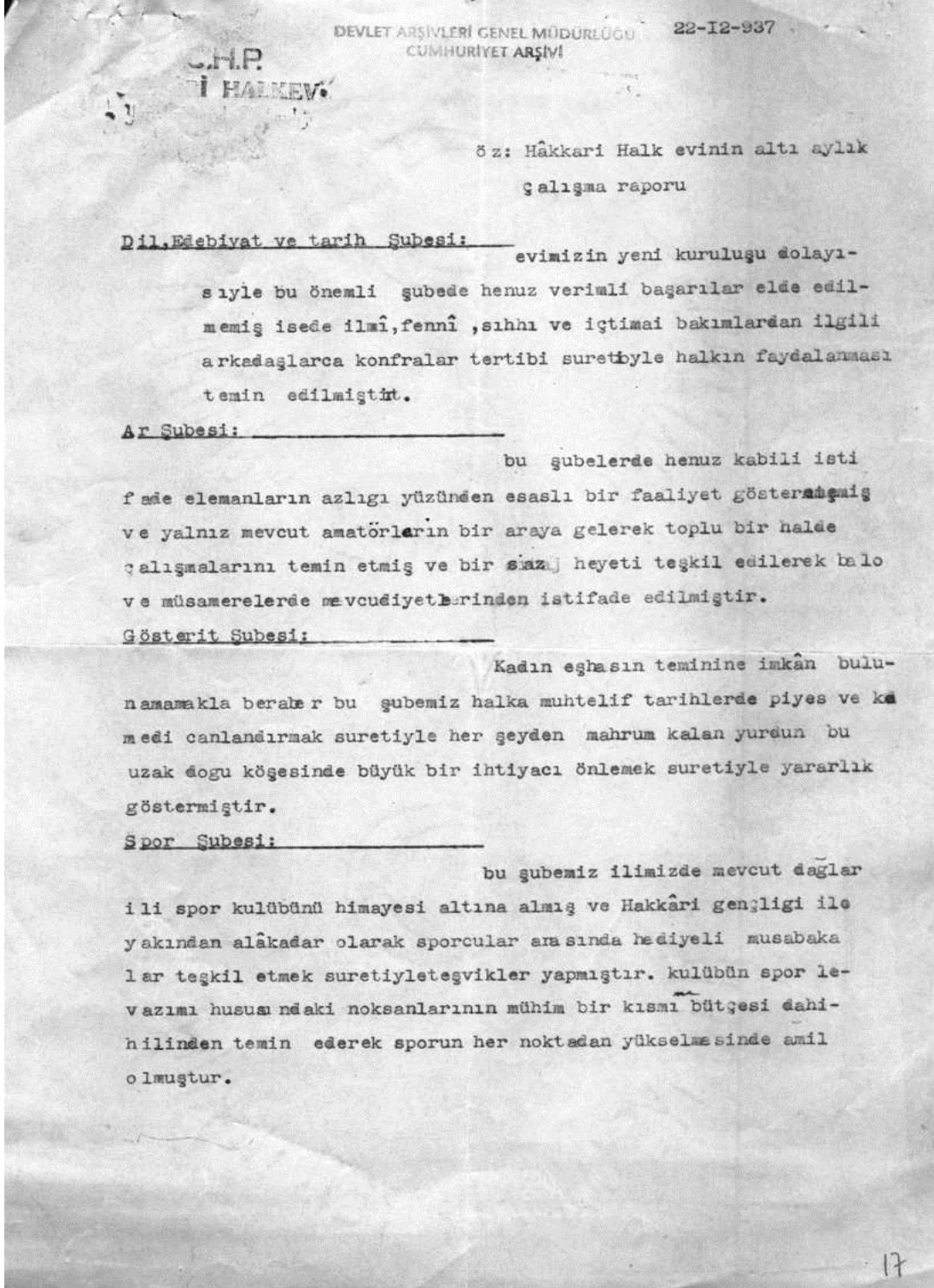
EK 10: Hakkâri Halkevinin 1941 Yılı Bütçesi.

B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.98.

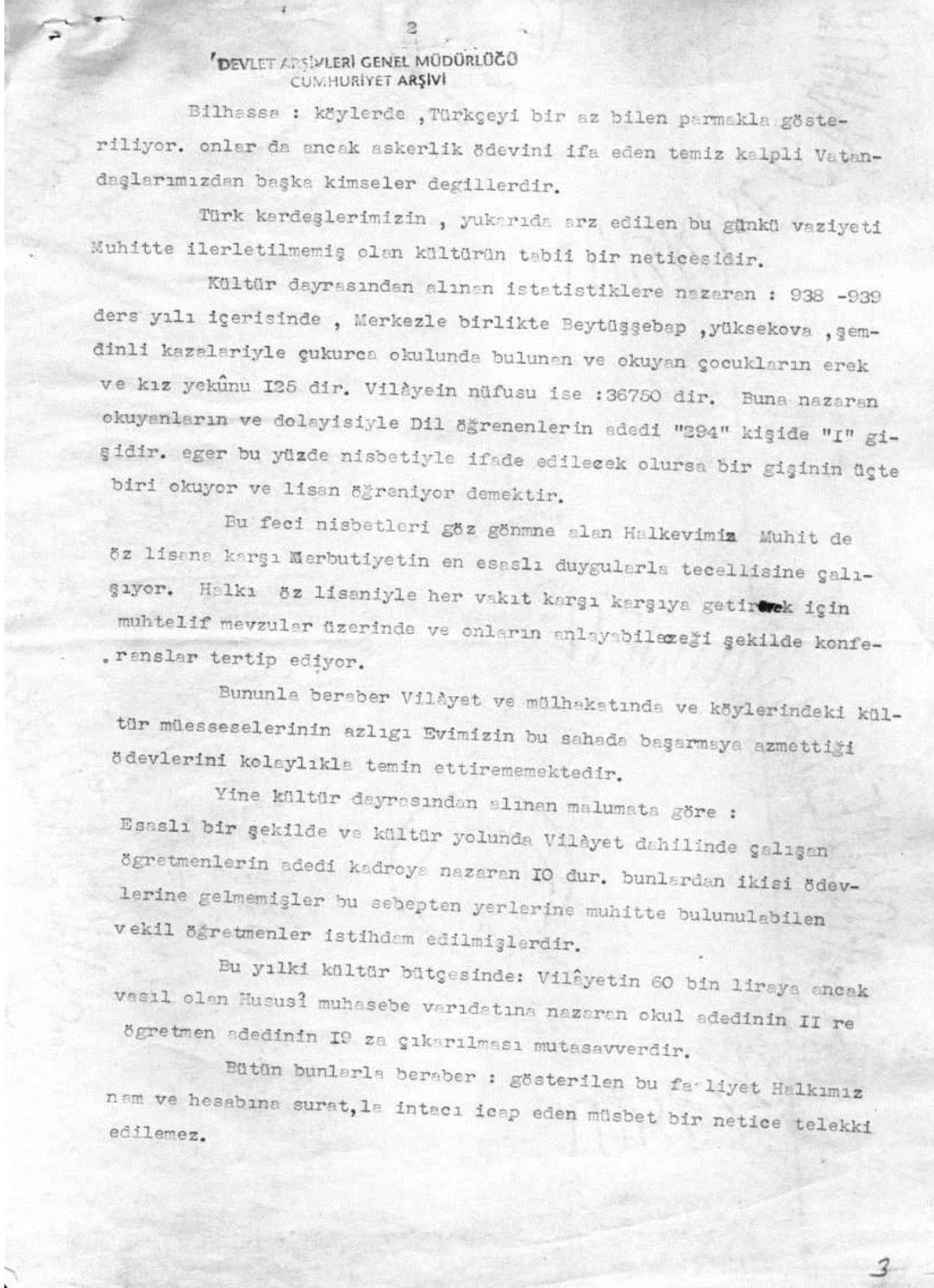
EK 11: 1937 Hakkâri Halkevi Şubelerinin Faaliyetleri.

B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-817-3- s.17.

EK 12: 1938-1939 Hakkâri'de Okuma Yazma Bilenlerin Sayısını Gösteren Belge.

B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 985-817-3- s.3.

EK 13: 26 Eylül 1941'de Kutlanan Dil Bayramı Programında Yapılan Etkinlikleri Bildiren Belge.

B.C.A, Fon:490-1-0-0 Yer: 1168-101-3- s.9.

C.H.P. 29/9/1941
Yüksekova kazası
halkodası reisliği
S: 36

DEVLET ARŞİLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Hakkari

C.H.P genel sekreterliği yüksek makamına

ANKARA

Eğilimci

C. H. P. Genel Sekreterliği

15 Kasım 1941

C6933 Eki: 3

26 Eylül Türk dili bayramı ödemizde şu şekilde kutlanmıştır:

I- 26 Eylül cuma günü saat 18 de odamız salonunda 200 i mitecaviz halk toplanmış ve radyomuzdan İbrahim Edilmenin konuşması dinlenmiştir.

2- radyodaki konuşmayı mitekip kaza kaymakamı Türk dili hakkında bir konuşma yapmış ve bu konuşmanın bir örneğinde bağlı olarak sunulmuş olduğunu saygılarımızla arz ederiz.

halkodası R. N

*Konuşma
alınmış
20-5-94
11 Kasım 1941*

112

490	01			1168	101	3/1
-----	----	--	--	------	-----	-----

EK 14: 26 Eylül 1941'de İl Kaymakamının Dil Bayramı Programında Yaptığı Konuşma.

B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 1168-101-3- s.2-3-4.

26 Eylül 1941 Cuma günü gecesi Yüksekova halkodasında kaza kaymakamı Kâzım Atakul tarafından yapılan konuşmadır.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Sevgili odalılar, sayın yurttaşlar:
biraz önce radyomuzdan Türk dili kurultayı adına bu işin salahiyetli bilgini mebuslarımızdan İbrahim Necmi dilmeni dinledikiz, bununla bir ker re daha öğrenmiş oluyoruz ki; 26 Eylül Türk dilinin yabancı dillerden e arıklanma, temizlenme gününün başlangıcıdır. kafamızda ve kalbimizde izi ve eseri teri taze yaşayan büyük Ata her yaptığı iyi şey gibi büyük Türk milletinin dilinde sadeleştirme, güzelleştirme, kökleştirme yolunda adım atmıştır. dolma bahçede toplanan 1929 yılı büyük Türk dil kurultayı bu sebeple 26 Eylülü Türk dil bayramı olarak kabul etti. biz ve siz odalılar yurttaşlar evlerde ve odalarda bu gün bu bayramı kutluluyoruz.

arkadaşlar:
bugün bu kadar kısa bir manasını ortalarken sizlere dil işinin merkez den gelen ilmi ve gerekli tahlilini yapmak ve bunu konuşmak istemen. bu konuşma esasen benim salahiyetim, vukufun haricindedir. benim burada dil bahsinde sizlere anlatacağım daha ziyade mahalli icaplarımıza ve hu susiyetlerimize uyandır.

arkadaşlar:
yer yüzünde asırlarca dünyaya kültür ve medeniyet hocalığı yapmış bir milletin konuşma vasıtası türk dili olmuştur. yüz milyonlara yaklaşan y yüzü insanlarının çokluğu urak terak şive, lehçe farklarına rağmen bu yirik ve zengin dili konuşmaktadır. bunu böylece bilip kayıt etmekle bu di ecdadından beri konuşan ve yayan büyük türk camiasının mensubu ve ferdi bulunmaktığımız itibariyle bir kerre daha gururlendiğimizi söyleyebiliriz.

sayın yurttaşlar:
bu hale rağmen kasabamızın ve muhitimizin haline ve dil bahsindeki du muna bakarak hayret, taaccip ve eser etmenek elden gelirmi? cografi hu larımız içinde, bölünmez topraklarımızda, büyük Türk camiası arasında t civar halkından bir kısmının konuştuğu dili anlayamamız ve bizim söyl diklerimizi bunların bilanemesi keyfiyeti ne kadar acı ve çirkindir. bu acı ve çirkin dil durumunun sebeplerini gerçi cumhuriyetten önceki millet ve devlet idaresinin kötülüklerine bulmak mümkündür. fakat m letçe her işi el ve gönül birliğiyle üzerine ~~xxxxxx~~ alan, vazife edi

2

EK 15: 26 Eylül 1941'de İl Kaymakamının Dil Bayramı Programında Yaptığı Konuşma (Devamı)

(2)

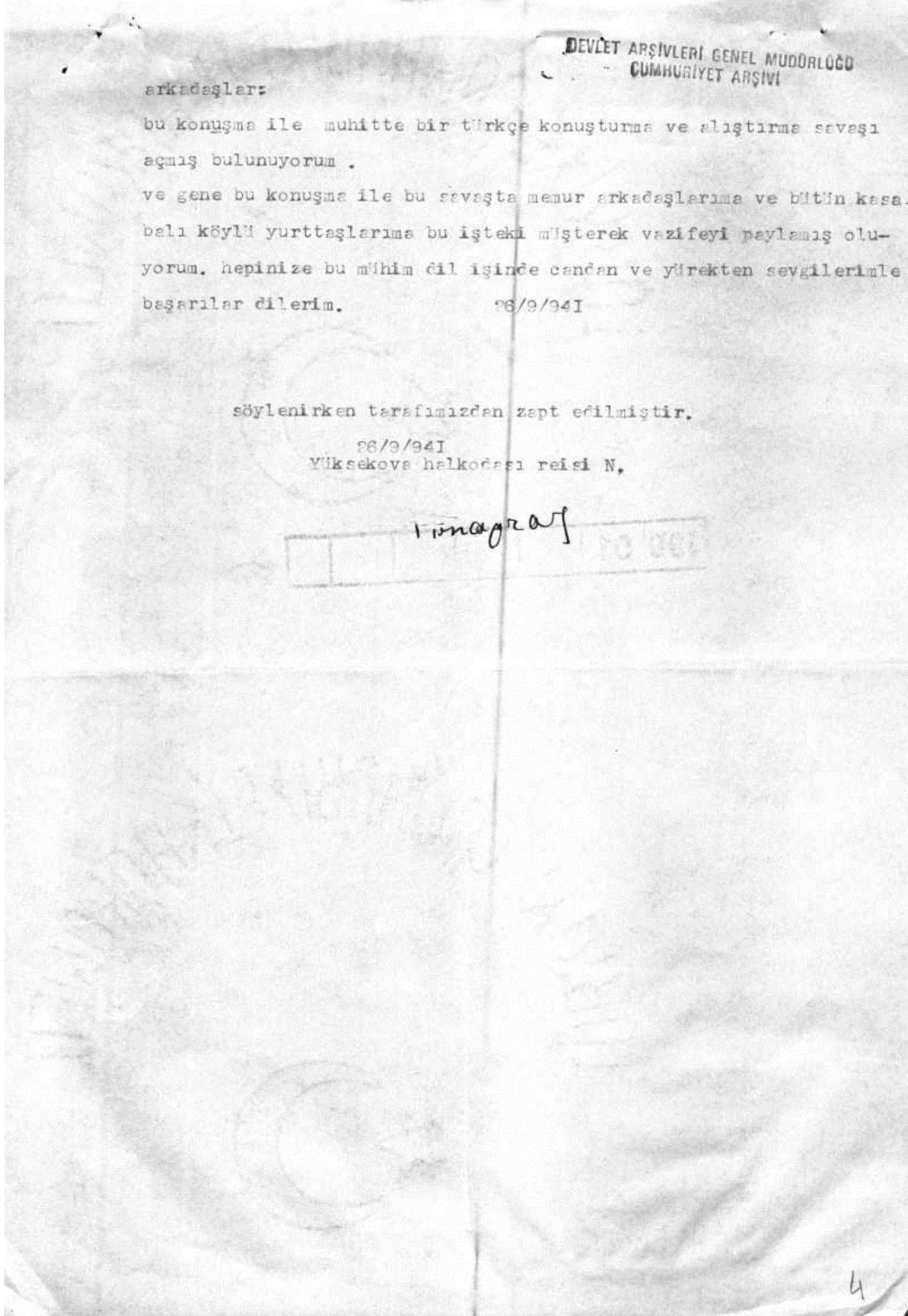
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

şuurlu ve nurlu cümhuriyet idaresi ve bu şuur, nura uyan ve yakışan uyanıklıkta, beraberlikte, birlik cümhuriyet vatandaşı artık el birliği ederek dil meselesini halle ve bozuk kırt dilini evinden, yuvasından, dilinden kazıyıp atmaya ve yerine ecdadının, mensup olduğu asıl milletinin dilini almaya, koymaya savaşmıştır. savaşmalıdır. bu mühim milli ve harsî işte memurlarımıza ve bilhassa bütün vatandaşlarımıza vazifeler ve mesuliyetler düşmektedir. bu kazaya gelmedenberi bu bahiste birkaç tetbir aldığımızı ve çalıştığımızı biliyorsunuz, fakat bu tetbirlerin ve ferdi çalışmaların bizi istediğimiz neticeye götüremeyeceği bilinmelidir. topluca hepimiz ayrı, ayrı bu x mevzuda çok hassas ve titiz davranmalıyız. biliyorsunuz zaman, zaman muntelif vesilelerle bu mesele üzerinde durduk, hâfızamızda birçoklarımız Türkçe bilmeyenlerle veya az bilenlerle konuşup anlaşmakta ki kolaylık veya kötü alışkanlık sebebiyle kırtçe konuşmakta devam ediyoruz. bu hal türk olan vatandaşın asıl dilini öğrenmesine alakasızlığıdır. kendi dilimize ve büyük ~~milliyetimize~~ milliyetimize tereddütsiz ifade edebiliriz. hakarettir, bunu böyle bilirsek ^{hürte} görüşme, konuşma gafletinden vaz geçeriz.

arkadaşlar:
dil işi kanunla, kanunî müeyyide ile, ceza ile, tehdit ile yürütülemez ^{üstelik} bu usuller türke yaraşmaz ve tatbik edilemez. Türk idaresinde cümhuriyet prensibinde tazyik, tehdit, tecziye yoktur. şu halde dil işinde birbirimizi daha ziyade sevmek daha ziyade saymak ve mensup olduğumuz büyük camianın tek anlayış vasıtası olan dili bilmek ve konuşmak yönünden el birliğiyle gayret etmeliyiz ve savaş yapmalıyız. karşıda, pazarda dükkanda, dairede her nerede olursa kırtçe konuşan cevap vermemeli işini görmemeli onu müşterek dilimizle öğretilip konuşmaya mecbur etmeliyiz. bu müşterek ve mühim vazifeye ve dil savaşına hepimizin katılacağından bu vazife ve savaş paylaşılagınızdan sureti katiyede emin bulunmaktayım. bunun böyle olduğuna ve böyle gerekmedigine inananlar varsa onlara verilecek tek cevap şudur: onlar türk degillerdir aramızca gereflî ve saadetli cemiyetimiz içe, risinde mevcudiyetleri yoktur.

3

EK 16: 26 Eylül 1941'de İl Kaymakamının Dil Bayramı Programında Yaptığı Konuşma (Devamı)

EK 18: Hakkâri Halkevi Kütüphanesinin 1942 Yılına Ait Kitap Sayısı ve Türü.

B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.47.

CÜMHURİYET HALK PARTİSİ
Bitlis BÖLGESİ

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

MÜFETTİSLİĞİ

5

SAYI:

1936 da kurulmuş,yalnız futbol ve voleybolla meşgul 12 âzalık bir teşekkül varı sa da,bu sene,bu kulübün faaliyet gösteremediği ve dağılmak üzere olduğu öğrenilmiştir.Esasen,bu kulüp,yalnız adıyla yaşamakta,spor yerinden ve vasıtalarında mahrum bulunmaktadır.Halkevinde de kapalı ve açık hava sporları yapmağa müsait salon ve sâna mevcüt değildir.Kasabada,spora meraklı bir zümre olmadığı gibi,spor yaptıracak muallim de yoktur.Hernekadar,avcılık ve dağcılık yapıldığı söylenmiş ve 6 aylık çalışma raporunda da bu cihet kaydedilmişse de,bunlar;ferdi mahiyette hareketlerden ibarettir.Spor sâhasında her hangi plânlı ve sistemli hareket ve faaliyet görülememiştir.Bu şartlar içinde Hakkâri Halkevinin bu şubesini canlandırmak kolay olmayacaktır.

Burada,ancak uzun süren kış mevsiminde kayak sporları yapılabilirse de Evin kayakları da yoktur.Buraya,bir miktar kayak gönderilmesi,bu sporun inkişafına yardım edecektir.

4) Kütüphane ve yayın Şubesi:

a) Bu şubenin,Hakkâride;merkezde ve merkez Kazası köylerinde hiçbir verimli faaliyet gösteremediği;halkta değil,münevverlerde dahi okuma sevgisi uyandıramadığı,kitap okutmak suretiyle halkın seviyesini yükseltmekte müsbet bir rol oynayamadığı;Hakkârinin uzak mahallelerinde ve şartları müsait olan bazı köylerde okuma odası açamadığı;Halkevi kütüphanesinde mevcüt kitapları halka tanıtmak hususunda hiçbir tedbir almadığı;yalnız gündüzleri,Halkevinin ve dolayısıyla okuma odasını açık bulundurmakla iktifa eylediği görülmüştür.

b) Bu şubenin,sene içinde belli-başlı iş olarak,Ev kütüphanesindeki kitapları tasnif ettiği ve bu tasnife göre Evde,54 felsefi,57 sosyal,37 nazari,178 tatbiki,77 güzel san'atlar,242 edebî,100 tarih ve Coğrafyaya ait olmak üzere 1360 kitap bulunduğu anlaşılmıştır.

c) Evin kitapları tasnif edilmiş;fakat,ihtiyaca yetecek kadar kitap dolabı olmadığı için,bunların bir kısmı;üst-üste yığılmış vaziyette bırakılmıştır.Kütüphane için büyük bir kitap dolabına ihtiyaç vardır.

5) Köycülük Şubesi:

a) Halkevinin köycülük şubesi;Talimatname hükümleriyle bu şubeye verilen vazifeleri hakkıyla ifya etmek için müsait imkân ve şartlara malik değildir.Hakkârinin iklim şartları,halkın iş ve yaşayış tarzları;bu şubenin,geniş bir programa göre köylerde çalışmasına müsaade etmemektedir.Çünkü,

b) Pek erken başlayan kış mevsiminde,çok kar yağması yüzünden,merkezin köyleriyle ve hattâ Kazalarıyla olan irtibatı kesilmektedir.Halkın mühim bir kısmı çobanlıkla meşgul olduğu için,yaz aylarında sürüleriyle otlaklara,yaylâlara çıkarak göçer vaziyetinde,semt-semt dolaşmaktadırlar.

EK 19: 1940'tan Sonra Hakkâri Halkevinin Üye Olduğu Dergiler.

B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 834-295-1- s.10.

Sayfa : 16

X — ÜLKÜ DERGISİ HAKKINDA

- 1 — Ülkü aranıp okunuyor mu?
- 2 — Daha çok okunması için Ülkü'nün nasıl olmasını istersiniz?
- 3 — Bu konuda muhitiniz gençliğinin düşünce ve temayüllerini de bildiriniz.
- 4 — Halkevinizde en çok aranan ve okunan gazete ve dergiler hangileridir?

Halkevimiz halen Ulus ve Son Telgraf gazetelerine abone olup halkımızın da bu gazetelerle okuma ve halkevinin de bazı kitaplarını okumak suretiyle ihtiyaçları temin edilmektedir. Muhitimiz gençlerinin temayülleri spor ve ava fazla olmakla beraber saz da merakları mevcut olup bu ikili konuya ait Av ve müzik malzemesi de temin edilirse çok faydalı olacağını arz ederim.

EK 20: 1946'da Hakkâri'de Açılan Halkodaları.

B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 1055-1051-1- s.104.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ - 3 -
CUMHURİYET ARŞİVİ

bildirmenizi dilerim .

9 - İlinizde kurs açılacak Halkevleri ve Halkodalarının listesi aşağıdadır . Zarurî hallerde bölge müfettişi ve millî Eğitim müdürü ile anlaşarak bunların yerlerinde değişiklik yapabilirsiniz .

10 - Yukarıdaki hususlar iliniz millî eğitim müdürlüğüne, bölge müfettişimize ve kurs açılacak Halkevleri ve Halkodaları başkanlıklarına yazılmıştır . Kendileriyle derhal temasa geçerek vakit kaybetmeksizin bu kursların açılmasına gayret etmenizi dilerim .

Başarı dilekleriyle sevgi ve selâmlar gönderirim .

C. H. P. Genel Sekreteri A.
Trabzon Milletvekili

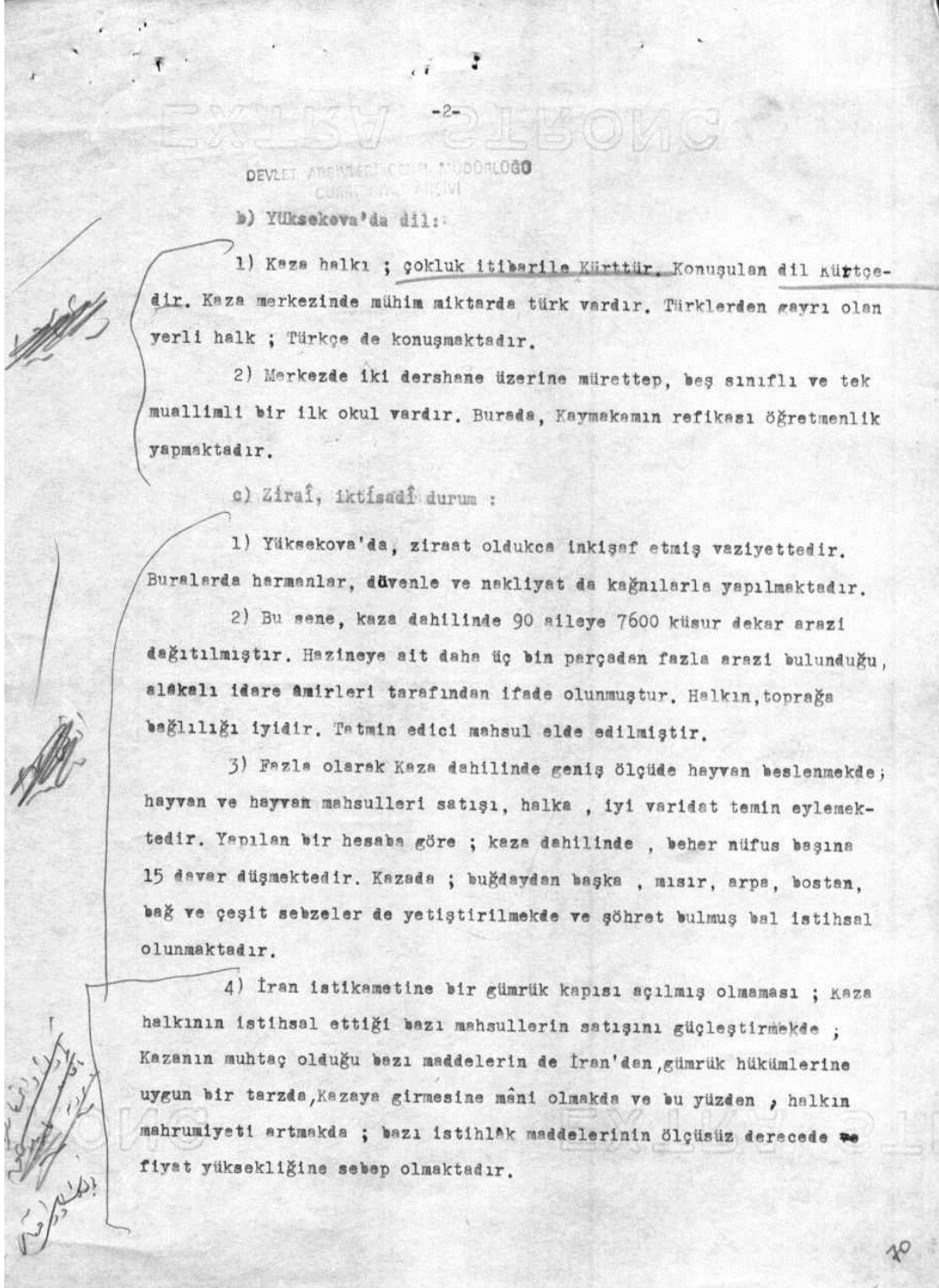
F. A. Barutçu

Türkçe okuma, yazma Kurs-
ları açılacak yerler

1 - Cölemerik	H-E.
2 - Beytüşsebap	H-O.
3 - Yüksekova	"
4 - Çal (Çukurca)	"
5 - Gümrük	"
6 - Oraman	"

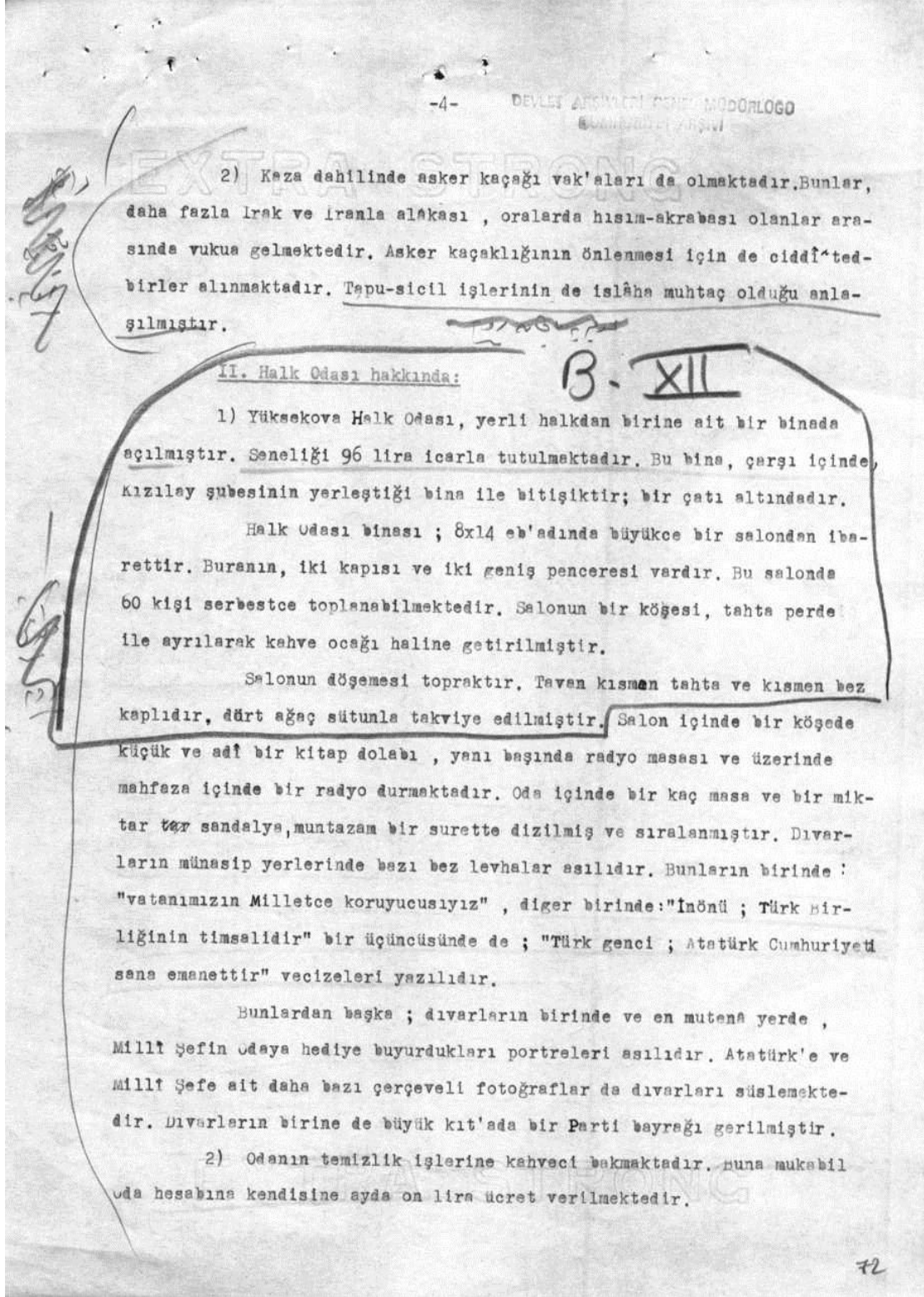
EK 21: 1942 Sonrası Yüksekova'nın Sosyo-kültürel Durumunu Gösteren Belge.

B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.70.

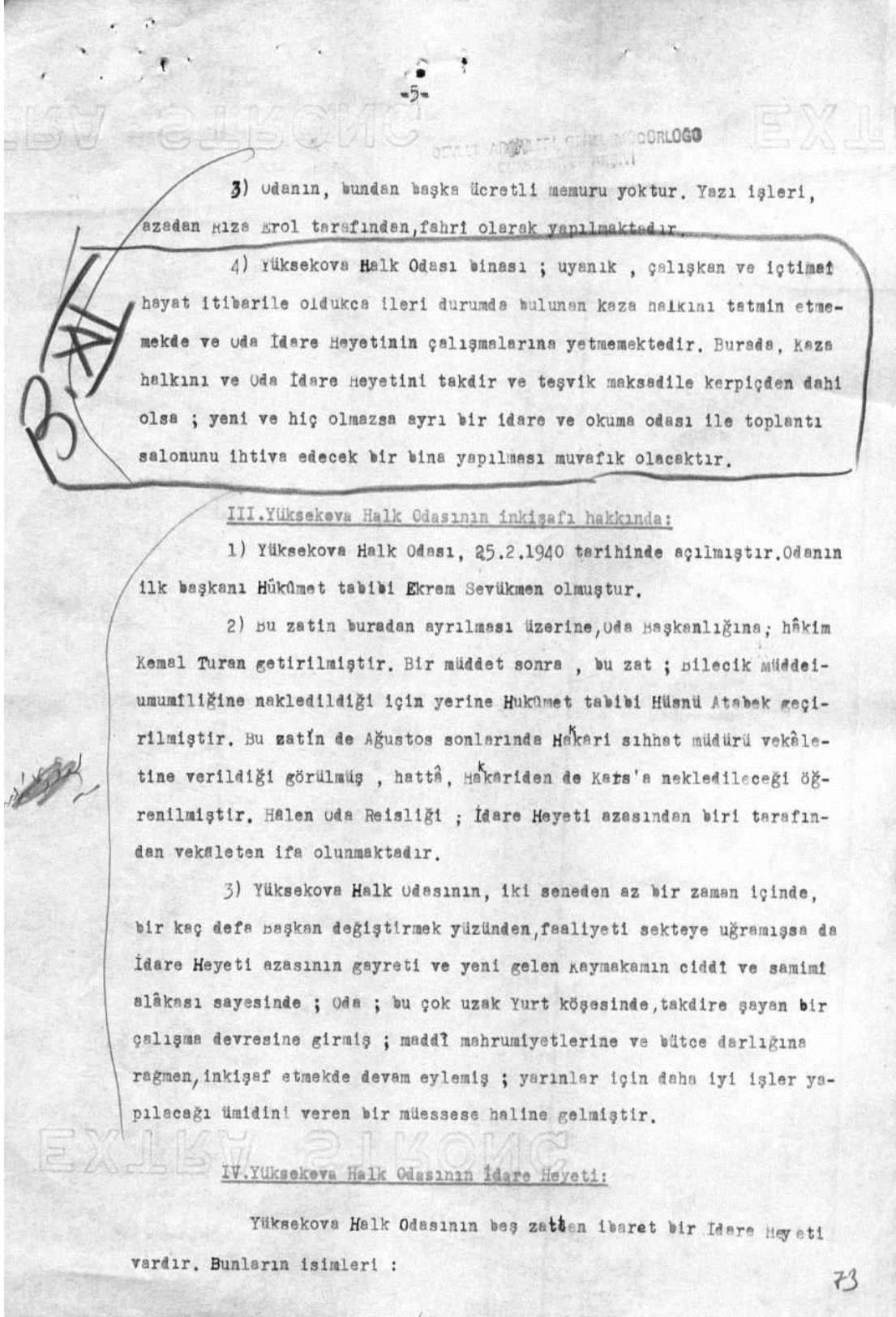

EK 22: Yüksekova Halkodası Hakkında.

B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.72-73.

EK 23: Yüksekova Halkodası Hakkında (Devamı)

EK 24: Yüksekova Halkodasının 1941 Yılı Bütçesi.

B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.77.

DEVLET ARŞİVİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

VII. Halk Odasının bütçesi :

1) Yüksekova Halk Odasının 1941 yılı bütçesi 531,52. liradan ibaret olup bu para ; aşağıda gösterilen kaynaklardan temin olunmuştur:

100	lira ;	Hususi Muhasebeden ;
175	" ;	mahalli belediyeden ;
140	" ;	Teberrülerden ;
116,52.	" ;	1940 dan devir .
<hr/>		
531,52.		

Masraflar da bu gelire göre ayarlanmıştır. Başlıca masraflar : 120 lira aylık ; 140,52. çeşitli masraflar, 175 lira mefruşat, 96 lira bina kirası olarak gösterilmiştir.

2) Bu bütçe, 1940 yılı kat'f hesap cetveli ile birlikte 1.6.90 tarihinde, Birinci Umumi Müfettişliğe tasdike gönderilmiş ve 9.7.1941 de tasdik edilerek iade olunmuştur.

3) Odanın bütçesi dardır. Merkezden münasip bir para yardımı rica edilmektedir.

VIII. Odanın ihtiyaçları ve dilekleri:

1) Yüksekova Halk Odasının ; her şeyden evvel , çalışmalara müsait bir Halk Odası binasına şiddetle ihtiyacı vardır. Bu binanın kerpiçden yapılması ve az para ile inşası da mümkündür.

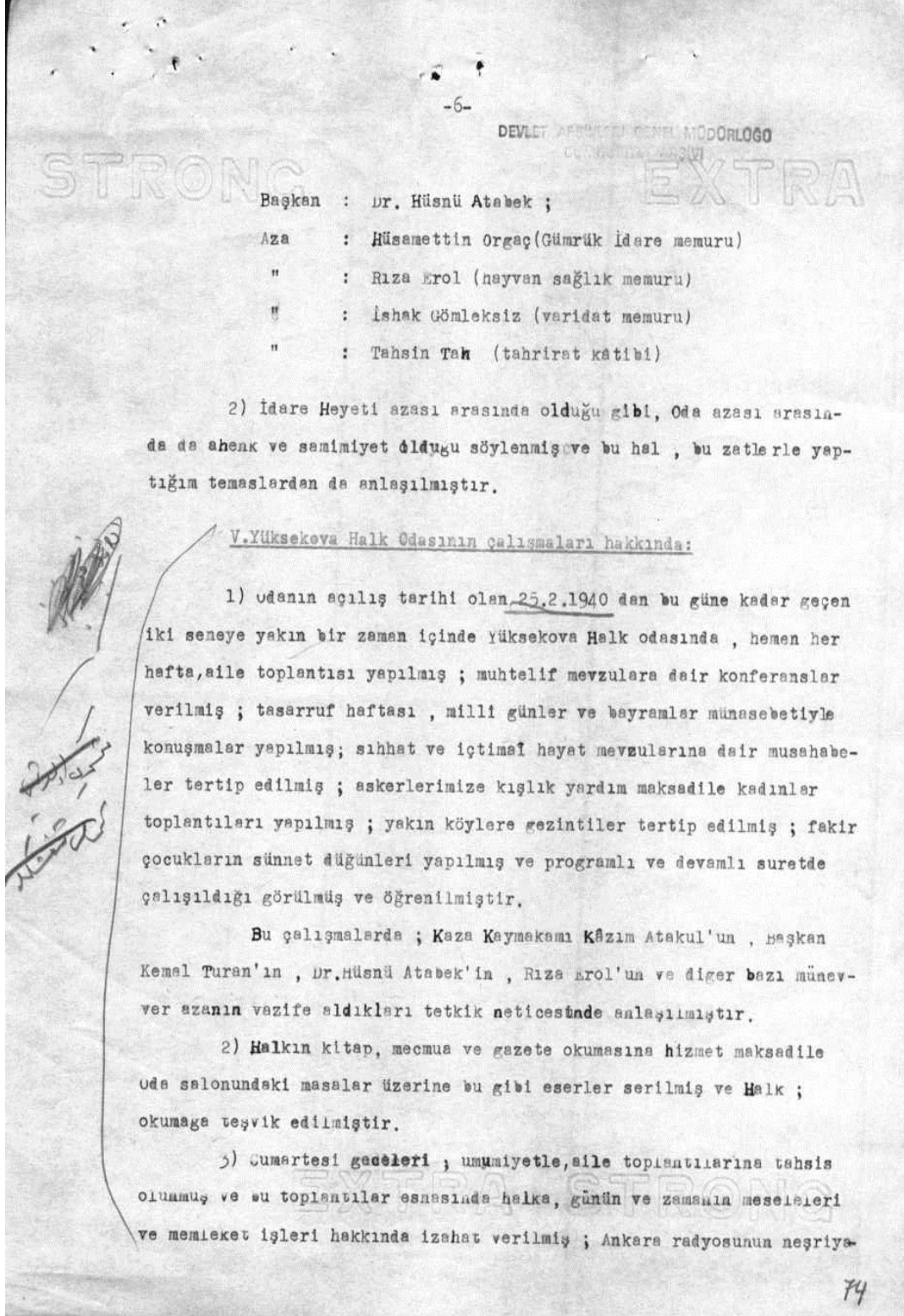
2) Odanın mefruşatı, sandalyeleri çok noksandır. Kitap dolabına ihtiyacı vardır.

3) Odada işler bir halde bulunan ve halkın istifadesine arz olunan radyonun bataryası Kaymakamındır. Odanın, 150 voltluk bir Anot ve 1,5 voltluk uzun ömürlü bir kenot bataryaya şiddetle ihtiyacı vardır. Bunların bedelleri kendileri tarafından ödenmek üzere Partice temin

77

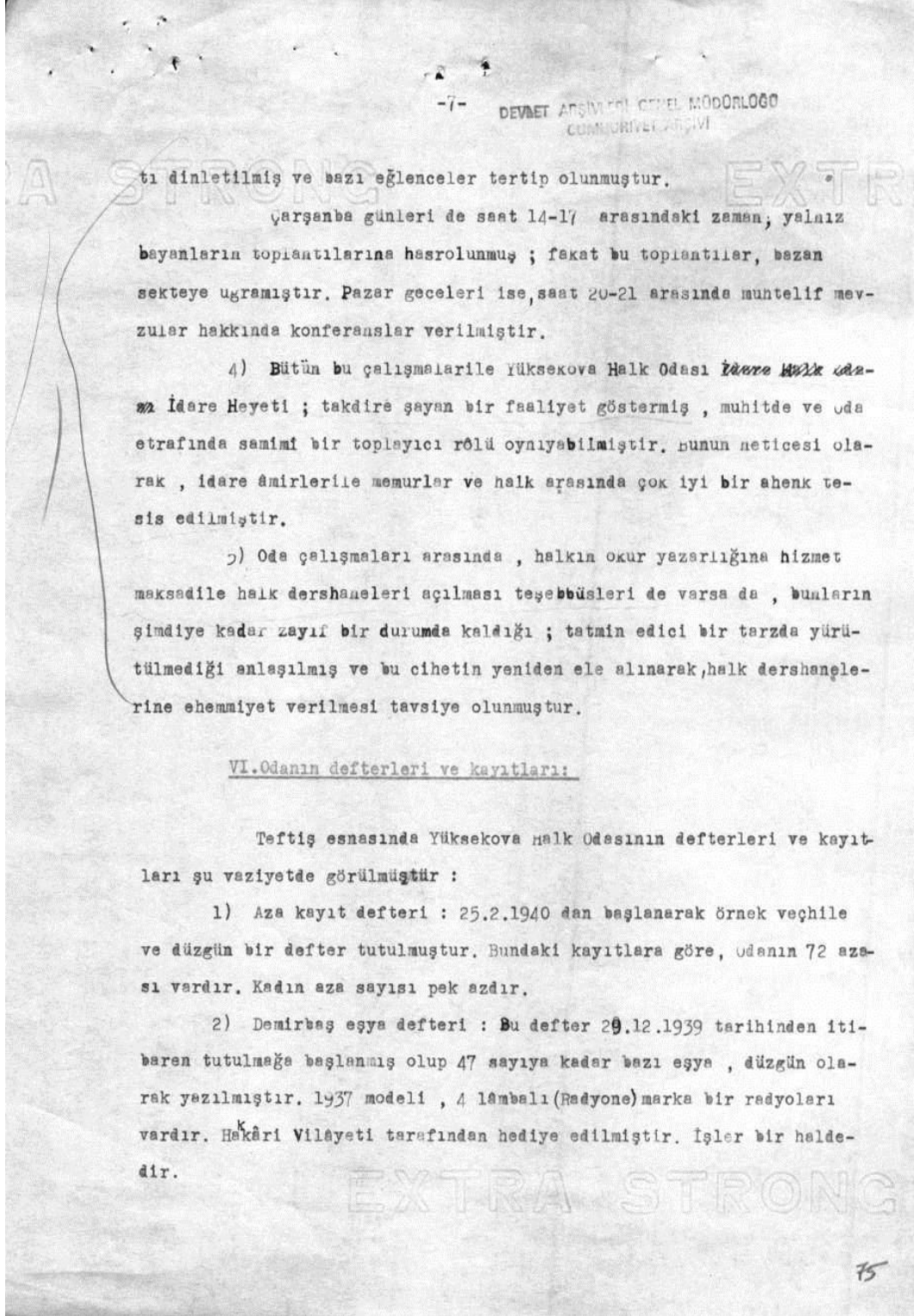
EK 25: Yüksekova Halkodasının Çalışmaları ve İdare Heyeti.

B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.74.

EK 26: Yüksekova Halkodasının Çalışmaları.

B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.75.

EK 27: Yüksekova Halkodasının Çalışmaları (Devamı)

B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.14-15.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

CÜMHURİYET HALK PARTİSİ
Bitlis.....BÖLGESİ
MÜFETTİSLİĞİ
SAYI:.....

5

e) Kurs ve Dershane açma vaziyeti:

Sene içinde, Odanın Okuma-yazma kursu açma hususunda hiçbir teşebbüsü olmamıştır. İlkokul tarafından, millet mektebi de açılmamıştır. Yalnız, Hava Korunma teşkilâtına mensup erlerle jandarma ve polis teşkilâtı için, Binbaşı Mehmet'in idare ettiği bir aylık bir kurs açılmış; bundan, iyi neticeler alınmıştır.

f) Kütüphane ve Kitap Okutma İşleri:

1) Yüksekova Halkodasının Kütüphane ve kitap okutma hususunda, plân ve programa dayanan her hangi bir faaliyeti olmamışsa da, memurların ve, halktan bazılarının gazete, mecmua ve kitap okuma hevesleri tatmin edilmiş; bu suretle, Odanın; kitap meraklıları tarafından devamlı surette ziyaret edildiği görülmüştür. Yalnız, Halkodasının bir kenarında, tahta bölme ile ayrılmış kısmında, çay-kahve pişirildiği için, burası; bir kahvehane manzarası arz etmekte; günün her saatinde, masalarda 10-15 kişinin oturup konuştuğu; bazılarının gazete okudukları görülmektedir.

Bu vaziyet karşısında ve bu salonumsu odada oturup, saatlerce kitap okumağa, kimse tahammül edemez. Bu sebepten, Oda İdare Hey'eti; kitap okumak isteyen memurlara, okuyacakları kitapları, makbuz karşılığı olarak, evlerine vermektedir. Oda vaziyet ve şartlarından doğan bu kararı, tabii görmek zarureti hâsıl olmuştur.

2) Bazı vesilelerle yapılan toplantılarda söylenen sözlerden sonra, 4 defa sesle hikâye, fıkra, şiir okunarak halka dinletilmiştir. Bu tarz okumalar, rağbet görmüş ve arzu edilmiştir.

3) Son 6 ay içinde, Odaya; yalnız 3 kitap satın alınabilmıştır.

g) Köycülük Çalışmaları:

1) Halkodasının, sistemli bir surette köyler ve köylü vatandaşlar üzerinde çalıştığına delâlet edecek her hangi bir kayde tesadüf olunamamıştır. Yalnız, İdare Hey'etinden veyahut Oda âzasından bazılarının, köylerdeki işleri dolayısıyla, gittikleri yerlerde halka, bazı mevzu ve meselelerle, sağlık bilgisi, sıtma ve tedavi tarzları, okumanın faydaları, ziraat ve hayvan bakımı, çocuk büyümesi gibi mevzular hakkında tenvir ve irşatlarda bulunduğu; Oda reisi tarafından ifadesi de olunmuştur.

2) Bazı millî günler ve bayram törenleri münasebetiyle, merkez köylülerinin davet edildiği ve Halkodasının hazırladığı törenlere iştirak ettirildiği ve, bu toplantılar esnasında köylüye; günün mevzu ve meseleleri hakkında öğütleri verildiği; köylünün tenvir ve irşadına çalışıldığı söylenmiştir.

h) Kadınlar arasında toplantı:

Kaymakamın, ilkokulda öğretmen olan refikasıyla baldızının gayret ve faa-

14

EK 28: Yüksekova Halkodasının Çalışmaları (Devamı)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET HALK PARTİSİ

CÜMHURİYET HALK PARTİSİ
.....Bitlis..... BÖLGESİ
MÜFETTİSLİĞİ 6
SAYI:

liyetleri neticesi, kasabadaki kadınlardan 25-30 kadarıyla kışın, her hafta ve haftada bir gün, iki saat devam etmek üzere, Oda adına fakat, ilkokul binasında toplantılar yapılmış; bunlarda, elişleriyle, dikişle uğraşılmış; fakat, bu içtimalar; Oda binasına nakledilememiş; hattâ, 4 defadan fazla devam ettirilememiştir.

III. 6 aylık Çalışma Raporu Hakkında:
Yüksekova Halkodası, 1942 yılı birinci 6 aylık çalışma raporunu 30/6/1942 de hazırlayarak, Birinci Umumi Müfettişliğe takdim eylemiştir.

IV. Halkodasının İdare Hey'eti:
Yüksekova Halkodasının 5 âzadan ibaret bir İdare Hey'eti vardır. Reis, ilk tahsillidir. Meslek itibariyle, çiftçidir. Fakat, çalışkan, münevver, uyanık ve hamiyetlidir. Memur olmaması, reislik vazifesinde, bir mahzûr teşkil etmekte ise de; kaymakam, bu zâtın; her hususta itimada şayan olduğunu, millî duygularından her hususta emin bulunduğunu ifade eylemiştir. Öteki âzanın üçü memur, birisi çiftçidir. Hepsinin ahlâk ve karakter itibariyle temiz ve dürüst insanlar olduğu; idare âmirleriyle halkın sevgi ve saygılarını kazanmış buldukları ve, kendi aralarında da iyi geçim bulunduğu tekrarlanmıştır.

V. Halkodasının Muhitteki Tesirleri:
Yüksekovada Halkodası; açıldığı tarihtenberi, her sene; biraz daha fazla halka sokulan ve halkı; gittikçe artan bir kalabalık halinde gatisi altına toplanan bir müessese haline gelmiş; bir halkmektebi olmak hususunda epiy muvaffak olmuş, toplanan halkın dertlerinin dinlendiği; müşküllerinin halledildiği; akıllı erenlerin, aydınların, iş bilenlerin; lüzum ve ihtiyâç duyanlara akıl verdikleri; sulama suları veya ziraat işler etrafında husule gelen bazı anlaşmazlıkları ortadan kaldırdıkları ve münazaalı meseleleri, Odada hallettikleri bir yer olmuştur. Bu itibarla Halkodası; halk tarafından çok sevilen bir müessese haline gelmiştir.

Halkodasının her hususta faydalı bir müessese oluşu; köylere kadar yayılmış ve Halkodası, merkeze gelen, kasabada herhangi bir işi olan köylülerin de uğrak yeri, buluşma ve dertleşme yeri olmuştur.

VI. Muhitte ve Cemiyette Birlik:
Kaymakamın dirayeti, iyi sevk ve idaresi, herkese; yaşına göre kardeş ve ağabey muamelesi yapması; makamında da Hükûmet otoritesini, iyi idareye dayanan bir anlayış ve sevgiye bağlamış bulunması; keza, Halkodası içinde de devamlı surette gayret ve faaliyet göstermesi, idare Hey'etine her zaman ve her meselede müzahire olması; muhitte ve halk arasında çok iyi karşılanmakta; halkın da her zaman ve her vesile ile Odada toplanmasına, Oda çalışmalarına iştirak etmesine, sevişip kaynaşmasına yardım eylemektedir.

15

**EK 29: 1946'da Hakkâri'de Okuma Yazma Kurslarının Açılmasına Yönelik
C.H.P Genel Sekreterliği Tarafından Gönderilen Yazı.**

B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 1055-1051-1- s.102-112.

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
Genel Sekreterliği
Sayı
8/2907

Ankara : IO/XII/946

95400 C.H.P. İl İdare Kurulu Başkanlığına

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Hakkâri

1 - Okul çağını geçirmiş çocuklara ve gençlere mahsus olmak ve 1 Ocak 1947 tarihinde işe başlamak üzere önümüzdeki yıl içinde iliniz dahilinde 6 yerde birer "Türkçe Okuma ve Yazma Kursu" açılacaktır .

2 - Kurslar ilkokul öğretmenleri arasından iliniz Millî Eğitim müdürünün seçeceği tecrübeli ve başarılı birer öğretmen tarafından mahallin Halkevinde veya Halkodasında uygun görülen bir oda veya salonda açılıp idare olunacaktır .

3 - Birinci kurs, beş ay sürecek, bir ay aralık verildikten sonra aynı kursun beş aylık ikinci devresine başlanacak ve bunun sonunda yapılacak imtihandan sonra öğretime yeniden bir ay aralık verilecektir . Öğretim usulleri hususunda öğretmenler kendilerine Halkevi Başkanları elile gönderilmiş olan "Türkçe okuma ve yazma kılavuzu"nda yazılı olan kaidelere ve tavsiyelere uyacaklardır .

4 - Kursları yapan öğretmenlere Partimizce tatil ayları da dahil olmak üzere ayda 25 lira ücret verilecektir . Bu para bölge müfettişimizden alınacak talimat üzerine tarafınızdan veya ilçe idare kurulu başkanlıkları elile alındı karşılığında ödenecektir .

EK 30: Yüksekova Halkodasının 1941 Yılı Bütçesi.

B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.77-78.

-y-

DEVLET ARŞİVİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

VIII. Halk Odasının bütçesi :

1) Yüksekova Halk Odasının 1941 yılı bütçesi 531,52. lireden ibaret olup bu para ; aşağıda gösterilen kaynaklardan temin olunmuştur:

100	lira ;	Husufi Muhasebeden ;
175	" ;	mahalli belediyeden ;
140	" ;	Teberrülerden ;
116,52.	" ;	1940 dan devir .
<hr/>		
531,52.		

Masraflar da bu gelire göre ayarlanmıştır. Başlıca masraflar : 120 lira aylık ; 140,52. çeşitli masraflar, 175 lira mefruşat, 96 lira bina kirası olarak gösterilmiştir.

2) Bu bütçe, 1940 yılı kat'f hesap cetveli ile birlikte 1.6.1940 tarihinde, Birinci Umumi Müfettişliğe tasdiğe gönderilmiş ve 9.7.1941 de tasdik edilerek iade olunmuştur.

3) Odanın bütçesi dardır. Merkezden münasip bir para yardımı rica edilmektedir.

VIII. Odanın ihtiyaçları ve dilekleri:

1) Yüksekova Halk Odasının ; her şeyden evvel , çalışmalara müsait bir Halk Odası binasına şiddetle ihtiyacı vardır. Bu binanın kerpiçden yapılması ve az para ile inşası da mümkündür.

2) Odanın mefruşatı, sandalyaları çok noksandır. Kitap dolabına ihtiyacı vardır.

3) Odada işler bir halde bulunan ve halkın istifadesine arz olunan radyonun bataryası Kaymakamındır. Odanın, 150 voltluk bir Anot ve 1,5 voltluk uzun ömürlü bir kenot bataryaya şiddetle ihtiyacı vardır. Bunların bedelleri kendileri tarafından ödenmek üzere Partice temin

77

EK 31: 1944'te Ankara Florya Mağazası Sahibinden Satın Alınan Voleybol Topu ve Voleybol Ağının Hakkâri Halkevine Gönderildiğini Gösteren Makbuz.

B.C.A, Fon: 490-1-0-0 Yer: 1122-96-3- s.1.

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
GENEL SEKRETERLİĞİ

N 22694

Ankara: 12/11/1945

Sureti

C. H. P. Genel Sekreterliği Yüksek Katına

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ödenecek veya gönderilecek paranın

Bütçe yılı : 1944
Faskı : 5
Maddesi : 6
Tertibi : G
Mikdarı : ~~39~~ Lira ~~58~~ Kuruş

Yalnız ~~otuz dokuz xxx~~ Lira ~~elli sekiz xxx~~ Kuruştur.

Para ödenecek makam veya şahsın öz ve soy adı { Florya mağazası sahibine .

Gideceği yer ve adresi : Ankara'da Florya mağazası sahibine .

Ne için gönderildiği : Hakkâri Halkevi için satın alınan 1.tane Voleybol ağıyla 1.tane Lâstikli Voleybol Topu bedeline ve anbalajıyla Posta nakliye ücretine .

Yukarıda yazılı otuz dokuz xxx lira ve elli sekiz kuruşun ödenmesi için XII. inci Büroya havalesine yüksek tensip ve müsaadelerini saygılarımla dilerim.

Büro VI. Şefi

Gaziantep Milletvekili ~~Mehmet~~
Bekir Kaleli

Uygun

XII. inci Büroya

12/11/1945

Engürüm
C. H. P. GENEL SEKRETERİ A.
Karklarcılı Milletvekili
N. Kansu
M. H. Güne

-4-

10571

1

EK 32: 1944'te Ankara Florya Mağazası Sahibinden Satın Alınan Voleybol Topu ve Voleybol Ağının Hakkâri Halkevine Gönderildiğini Gösteren Makbuz.

GELEN		E. 6 Şefliği DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ CUMHURİYET ARŞİVİ		Kayıt tarihi 12/2/945	Nº 22694
Numarası:	Tarihi: 12/2/945	Bağlısı:	0	Cinsi:	Mucip
Hangi yazımıza karşılık olduğu,	Tarih	Numarası	Bu yazının bağlandığı	No.	Gelen : Giden :
<p>ÖZÜ: Florya Mağazası sahibi - Ankara Hakkâri Halkevi için satın alınan I Tane voleybol ağıyla I Tane lastikli voleybol topu bedeline ambalaj posta nakliye ücretine 39 Lira 58 kuruş verilmiş .</p>					
B.	Verildiği tarih	Dosyasına işaretli veya cevap yazıldığı tarih	Verilen cevap kayıt No. sı	Bu yazının girdiği dosya	
I2	12/2/945	14 Şubat 1945		B. 6 Kuvvet Spor elzeme Hakkâri	
NOT:			Sene: 945 Gömlek sayısı: 1650		
490 01			112296 3		
Şahsi dosya			No. sı:		

EK 33: Ülkü Halkevleri Dergisi

EK 34: Halkevlerinin Süreli Yayınları.

Ergen, s.110.

HALKEVLERİNİN SÜRELİ YAYINLARI

Derginin Adı	Çıkaran Halkevinin Adı	Çıkış Tarihi	Kapanış Tarihi
Abant	Bolu	1944	
Akıncılar	Adana		
Akpınar	Niğde	Temmuz 1934	1940
Aksu	Giresun	Eylül 1933	1942
Altan	Elazığ	Şubat 1935	1939
Altok	Edirne		
Altınyaprak	Bafra	29 Ekim 1935	
Anafarta	Çanakkale	1934	1940
Atayolu	Erzurum		
Bakırköy	Halkevi Der.Bakırköy		
Barbaros	Beşiktaş		
Başpınar	Gaziantep	Mart 1939	
Batıyolu	Kırklareli	1934	
Burdur	Burdur	19 Şubat 1939	1941
Bursa	Bursa		
Bozok	Yozgat	15 Ocak 1938	1941
Bozorkurd	Manisa		
Çağlayan	Antalya		
Çamdağı	Hendek		
Çoruh	Artvin		
Çorumlu	Çorum	15 Nisan 1938	
Çukurova	Adana (Seyhan)		
Dağarcık	Mudanya		
Derme	Malatya	1937	
Devrimim Sesi	Bilecik		
Doğuş	Kars	29 Ekim 1933	1941
Dört Eylül	Sivas	Mart 1939	1942
Dranaz	Sinop	Ocak 1936	1941
Duygular	Bolu	1941	1942
Edirne	Edirne	1933	1936
Edirne	Altok-Edirne		
Ege	Edremit		
Erciyes	Kayseri	Mart 1938	
Erzurum	Erzurum		
Fikirler	İzmir	1927	
Gediz	Manisa	1937	
Görüşler	Adana	1937	
Güney	Mersin		
Halk Bilgisi	İstanbul -Eminönü	1929	1942
Halk Dergisi	İstanbul-Bakırköy		
Halk İçin	İstanbul-Fatih		
Halkevi	Eskişehir	30 ağustos 1932	

EK 35: Halkevlerinin Süreli Yayınları (Devamı)

Ergen, s.111.

			Kapanış Tarihi
Halkevi Folklor Der.	Istanbul -Eminönü		
Hatay	Antakya	1944	
İçel	Mersin	Kasım 1938	1942
İlgaz	Kastamonu	1936	1936
İnanç	Denizli	Mart 1937	
Istanbul	Istanbul-Merkez		
Karacadağ	Diyarbakır	20 Şubat 1938	
Kara Elmas	Zonguldak	13 Nisan 1938	
Kaynak	Bahçeşir	Şubat 1933	
Kılıçözü	Kırşehir		
Konya	Konya	Eylül 1936	
Küçük Menderes	Tire	1941	
Marmara	Tekirdağ		
Meltem	Antalya		
Muğla	Muğla	1937	1939
Notlar	Yozgat	1941	1942
Ocak	Urla	1939	1939
19 Mayıs	Samsun	Kasım 1935	
Ordu	Ordu	1944	
Ortayayla	Sivas	Mayıs 1936	1938
Porsuk	Eskişehir		
Sakarya	Adapazarı	1943	1943
Sultan Dağı	Akşehir		
Taşan	Merzifon	Mayıs 1936	
Taşpınar	Afyon	1932	
Türk Akdenizi	Antalya	Şubat 1937	
Türkün	Bursa		
Uludağ	Bursa	Kasım 1935	
Uşak	Uşak		
Ülke	Ankara		
Ülker	Burdur	Ekim 1936	19 Şubat 1939
Ülker	Niksar	Ağustos 1936	1937
Ülktü	Ankara	Şubat 1933	
Ün	Isparta	Haziran 1934	
Yayla	Erzurum		
Yeni Doğuş	Manisa	Kasım 1933	
Yeni Milas	Milas	1936	1937
Yeni Tokat	Tokat	1934	
Yeni Türk	Istanbul -Eminönü	1931	
Yeşil Irmak	Amasya	1938	1939
Yeşil Ordu	Orda	1948	

EK 36: Bilumum İlk Mektepler (Resmî, Hususî, Ecnebi, Türk Ekalliyet Mektepleri Dâhil) Şehir ve Köy İtibari ile Mektep, Muallim, Talebe ve Mezunlar.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Maarif 1932-1933 İstatistikleri, No 26.

2

1 — İlk tedrisat

**1 — Bilumum ilkmektepler (resmî, hususî, ecnebi, Türk ekalliyet mektepleri dahil)
şehir ve köy itibarile mektep, muallim, talebe ve mezunlar**

1932—33

Vilâyet adları	Mektep adedi			Muallim adedi								
	Şehirlerde	Köylerde	Yekûn	Şehirlerde			Köylerde			Yekûn		
				E	K	Y	E	K	Y	E	K	Y
Adana	28	88	116	93	64	157	93	3	96	186	67	253
Afyon Karahisar	17	116	133	56	33	89	146	6	152	202	39	241
Aksaray	6	34	40	25	15	40	52	—	52	77	15	92
Amasya	10	62	72	42	14	56	66	1	67	108	15	123
Ankara	39	163	202	94	184	278	186	10	196	280	194	474
Antalya	22	99	121	63	38	101	122	14	136	185	52	237
Artvin	5	36	41	14	4	18	43	—	43	57	4	61
Aydın	18	83	101	67	44	111	130	14	144	197	58	255
Bahkesir	33	154	187	111	92	203	221	39	260	332	131	463
Bayazıt	6	12	18	27	3	30	13	1	14	40	4	44
Bilecik	8	93	101	23	20	43	115	6	121	138	26	164
Bolu	12	142	154	37	45	82	162	25	187	199	70	269
Burdur	9	50	59	38	8	46	66	6	72	104	14	118
Bursa	47	244	291	138	160	298	234	38	272	372	198	570
Cebelibereket	9	65	74	18	26	44	79	7	86	97	33	130
Çanakkale	22	119	141	52	53	105	139	27	166	191	80	271
Çankırı	5	76	81	19	16	35	82	10	92	101	26	127
Çorum	15	98	113	54	35	89	112	5	117	166	40	206
Denizli	13	96	109	56	29	85	140	16	156	196	45	241
Diyarbakir	9	12	21	55	16	71	16	—	16	71	16	87
Edirne	32	117	149	78	90	168	114	27	141	192	117	309
Elâziz	17	38	55	70	13	83	42	2	44	112	15	127
Erzincan	11	33	44	36	13	49	38	—	38	74	13	87
Erzurum	16	88	104	60	21	81	87	1	88	147	22	169
Eskişehir	20	73	93	57	53	110	82	6	88	139	59	198
Gazi Antep	17	52	69	62	33	95	54	4	58	116	37	153
Giresun	8	57	65	19	28	47	69	3	72	88	31	119
Gümüşane	9	38	47	35	11	46	37	1	38	72	12	84
Hakâri	3	—	3	7	1	8	—	—	—	7	1	8
İçel	5	63	68	23	10	33	67	2	69	90	12	102
İsparta	16	79	95	53	12	65	104	6	110	157	18	175
İstanbul	288	237	525	953	1,534	2,487	256	102	358	1,209	1,636	2,845
İzmir	78	220	298	244	343	587	273	45	318	517	388	905

EK 37: Vilâyet Bütçelerinden İdare Edilen Resmî İlk mekteplerle Diğer Resmî İlk mektepler Şehir ve Köy İtibarı ile Talebe Adedi.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Maarif 1932-1933 İstatistikleri, No 26.

8

I — İlk tdrisat

3 — Vilâyet bütçelerinden idare edilen resmî ilkmekteplerle diğer resmî ilkmektepler şehir ve köy itibarı ile talebe adedi

1932—33

Vilâyet adları	Resmî ilkmekteplerde mevcut talebe														
	Vilâyet bütçelerinden idare edilen ilkmektepler						İlk yatı-mekteplerinde			İlk tatbikat mekteplerinde			Liselerin ilk kısımlarında		
	Şehirlerde			Köylerde			E	K	Y	E	K	Y	E	K	Y
	E	K	Y	E	K	Y									
Adana	3,230	1,859	5,089	2,672	747	3,419	—	—	—	68	66	134	—	—	—
Afyon Karahisar	2,113	1,007	3,120	4,981	2,135	7,116	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Aksaray	738	295	1,033	1,754	584	2,338	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Amasya	1,323	732	2,055	1,814	936	2,750	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ankara	5,570	3,939	9,509	6,581	3,281	9,862	241	114	355	—	—	—	—	—	—
Antalya	2,180	1,518	3,698	3,557	1,992	5,549	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Artvin	469	212	681	1,479	454	1,933	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Aydın	2,107	1,322	3,429	3,681	1,958	5,639	216	7	223	—	—	—	—	—	—
Bahkesir	4,509	2,621	7,130	5,940	3,250	9,190	154	44	198	—	—	—	—	—	—
Bayazıt	784	189	973	433	141	574	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bilecik	899	544	1,443	2,984	2,217	5,201	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bolu	1,563	1,170	2,733	5,676	3,888	9,564	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Burdur	993	568	1,561	2,034	1,323	3,357	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bursa	6,279	4,287	10,566	7,313	5,965	13,278	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cebelibereket	975	348	1,323	2,444	451	2,895	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Çanakkale	2,007	1,493	3,500	3,572	3,208	6,780	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Çankırı	862	542	1,404	2,978	1,594	4,572	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Çorum	1,813	861	2,674	3,048	1,177	4,225	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Denizli	2,350	1,150	3,500	5,440	2,537	7,977	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Diyarbakir	1,137	414	1,551	406	47	453	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Edirne	2,345	1,762	4,107	3,762	3,421	7,183	191	211	402	—	—	—	—	—	—
Elâzız	1,680	608	2,288	1,376	317	1,693	144	12	156	—	—	—	—	—	—
Erzincan	1,153	527	1,680	1,108	319	1,427	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Erzurum	1,497	953	2,450	3,019	856	3,875	—	—	—	114	30	144	—	—	—
Eskişehir	2,620	1,522	4,142	2,165	1,249	3,414	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gazi Antep	2,050	620	2,670	1,733	285	2,018	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Giresun	1,215	610	1,825	2,821	547	3,368	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gümüşane	688	271	959	1,568	632	2,200	160	43	203	—	—	—	—	—	—
Hakâri	91	23	114	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
İçel	587	349	936	1,456	634	2,090	—	—	—	—	—	—	—	—	—
İsparta	1,991	1,016	3,007	3,482	1,840	5,322	—	—	—	—	—	—	—	—	—
İstanbul	21,197	18,801	39,998	6,416	5,040	11,456	585	7	592	122	121	243	609	19	628
İzmir	10,151	7,736	17,887	9,134	5,750	14,884	—	—	—	103	102	205	—	—	—

EK 38: 1932-1950 Yılları Arasında Açılan Halkevleri ve Halkodasından Halkevine Dönüştürülen Sayı.

Şerafettin Zeyrek, Türkiye’de Halkevleri ve Halkodaları, Anı Yayıncılık, Ankara 2006, s.24-25.

Açıldığı Yıl	Sayısı	Toplam	Halkodasından Halkevine Dönüştürülen sayı
1932	14	14	-
1932	20	34	-
1933	21	55	-
1934	25	80	-
1935	23	103	-
1936	33	136	-
1937	31	167	-
1938	43	210	-
1939	163	373	-
1940	6	379	-
1941	2	383	2
1942	3	389	3
1943	4	394	1
1944	3	406	9
1945	17	438	15
1946	1	455	16
1947	-	463	8
1948	-	469	6
1949	-	474	5
1950	-	479	5
1951	-	-	-

EK 39: 1935 Yüksekova Köy ve Kazalarda Bulunan Nüfus Miktarı.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü; Umumi Nüfus Tahriri, Mehmet İhsan Basımevi, No: 75, Ankara 1937, s.15.

3. Nahiyeler ve köyler itibarile nüfus miktarı (1)
Population par communes et et villages

Mevkiler — Localités	Erkek Hommes	Kadın Femmes	Yekûn — Total	Mevkiler — Localités	Erkek Hommes	Kadın Femmes	Yekûn — Total
40. Zekzek	38	34	72	28. Zomik	34	42	76
41. Zorava	54	42	96	Yekûn — Total	2 151	1 910	4 061
42. Zortol	173	153	326	Kertis nahiyesi (Commune de)			
Yekûn — Total	5 223	4 899	10 122	1. Kertis	88	101	189
Dedelî nahiyesi (Commune de)				2. Çölkortis	102	92	194
1. Dedeli	180	148	308	3. Deredam	24	42	66
2. Ancunî orta	90	86	176	4. Haki	81	25	56
3. Ancunî yukarı	91	83	174	5. Hocaali	49	38	87
4. Çakırbey	172	146	318	6. Kelle	12	10	22
5. Derecik	86	65	151	7. Kızıkişise	54	49	103
6. Derekent	36	32	70	8. Koçköprü	130	130	260
7. Gökoglan	88	54	142	9. Kuzluca aşağı	110	115	225
8. Hasandolu	101	77	178	10. Pay	96	107	203
9. Hasava	82	70	152	11. Salmanağa	86	85	171
10. Hazara	43	41	84	12. Soskun	214	211	425
11. Hirudaalis	68	64	127	13. Yukarıgöze	52	51	103
12. Niņuşa aşağı	51	47	96	Yekûn — Total	1 048	1 056	2 104
13. Niņuşa yukarı	24	20	44	Nahiye ve köyler yekûnu Total des communes et des villages	8 422	7 865	16 287
14. Hisar	110	89	199	Erciş kazam yekûnu Total du district	10 388	9 599	19 987
15. Kamaşvan	96	77	172	5. Yüksekova			
16. Kırakum	38	30	68	Şehir — Ville	809	375	1 184
17. Köt	39	49	88	Merkez nahiyesi Commune centrale			
18. Kurdengaz	67	61	128	1. Anur	23	27	50
19. Kurkure	179	157	336	2. Bavaniş	46	61	107
20. Kökin	71	61	132	3. Bölük	17	18	35
21. Neneçanı	78	78	156				
22. Pirömer	94	83	177				
23. Sekü	61	73	134				
24. Şereflî	59	58	117				
25. Şıblar	51	45	96				
26. Şileft	18	14	32				

EK 40: 1935 Yüksekova Köy ve Kazalarda Bulunan Nüfus Miktarı (Devamı)

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü; Umumi Nüfus Tahriri, Mehmet İhsan Basımevi, No: 75, Ankara 1937, s.16

Mevkiler — Localités	Erkek Hommes	Kadın Femmes	Yekûn — Total	Mevkiler — Localités	Erkek Hommes	Kadın Femmes	Yekûn — Total
5. Dilezi	50	43	93	4. Baştarın	25	22	47
6. Erdal	66	84	150	5. Burgi	34	30	64
7. Halıabat	35	31	66	6. Bedav	27	30	57
8. Heleyis	40	65	106	7. Befrican	27	34	61
9. His	23	18	41	8. Bisitki	15	15	32
10. Hirvate	66	74	140	9. Cıvyan	22	12	34
11. İsmailik	9	10	19	10. Hacıyan	63	62	125
12. Kaput	9	4	13	11. Halkan	36	35	71
13. Memkava	39	43	82	12. Hanchacı	41	49	90
14. Nirdivan	5	10	15	13. Kinyanış	96	82	178
15. Peylan	20	19	39	14. Kolurt	81	93	174
16. Pırzalan	75	98	173	15. Mirgan	24	45	69
17. Şatak	27	11	38	16. Pişkasir	55	57	112
18. Şavute	74	82	156	17. Rezik	7	6	13
19. Zıyan	32	42	74	18. Sat	57	94	151
Yekûn — Total	682	766	1 448	19. Serengil	8	16	24
Bacırgöze nahiyesi (Commune de)				20. Sinrabat	21	41	62
1. Bacırgöze	25	24	49	21. Susyan	16	8	24
2. Avyan	18	12	30	22. Şahkolurt	39	70	109
3. Bilanbasan	33	25	58	23. Şakitan	21	14	35
4. Kasran	2	6	8	24. Şöke	113	100	213
5. Matresal	7	8	15	25. Veregöz	11	17	28
6. Mori	20	16	36	26. Zivesur	31	32	63
7. Sivi	10	6	16	Yekûn — Total	1 132	1 238	2 370
8. Suryan	46	48	94	Şemdinan nahiyesi (Commune de)			
9. Şahi	47	39	86	1. Şemdinan	42	54	96
10. Ziril	32	33	65	2. Aşağıkatma	2	4	6
Yekûn — Total	240	217	457	3. Bay	51	59	110
Oramar nahiyesi (Commune de)				4. Baygur	16	11	27
1. Oramar	194	206	400	5. Bedav	84	96	180
2. Alkan	53	49	102	6. Belutıyan	6	14	20
3. Ayır	15	17	32	7. Bembo	29	25	54
				8. Bemtür	19	28	47
				9. Banavik	6	9	15
				10. Beruh	41	56	97

[1] Belediye teşkilâtı olan yerler (∞) işaretile gösterilmişlerdir — Les localités ayant une organisation municipale sont indiquées par le signe (∞).

EK 41: 1935 Yüksekova Köy ve Kazalarda Bulunan Nüfus Miktarı (Devamı)

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü; Umumi Nüfus Tahriri, Mehmet İhsan Basımevi, No: 75, Ankara 1937 s.17.

Mevkiler — Localités	Erkek Hommes	Kadın Femmes	Yekûn — Total	Mevkiler — Localités	Erkek Hommes	Kadın Femmes	Yekûn — Total
11. Basusun	175	119	294	Merkez nahiyesi			
12. Betkar	62	85	147	<i>Commune centrale</i>			
13. Bigate	27	48	75	1. Anzak	108	17	125
14. Çeman	3	3	6	2. Arpit	45	42	87
15. Dîh	51	74	125	3. Atalan	40	33	73
16. Dirik	9	7	16	4. Duşak	88	114	202
17. Evliyan	58	52	110	5. Derdis	28	24	52
18. Fakıyan	15	19	33	6. Engelor	37	27	64
19. Girane	50	79	129	7. Engelor	9	4	13
20. Gölank	70	76	146	8. Hacizeve	42	30	72
21. Harunan	12	16	28	9. Harageniz	27	39	66
22. Herki	50	59	109	10. Horatis	14	12	26
23. Kalejk	9	8	17	11. İli	31	21	52
24. Kelit	30	38	68	12. İn	42	60	102
25. Ketüneyukarı	142	—	142	13. İriç	46	48	94
26. Bülkan	16	24	40	14. İriçvanik	6	4	10
27. Masıra	60	65	125	15. İşkirt	95	71	166
28. Mezve	38	36	74	16. Karkar	58	52	110
29. Nihava	21	18	39	17. Kenzek	22	27	49
30. Paravi	6	11	17	18. Kutis	17	14	31
31. Reşidan	29	27	56	19. Mars	51	46	97
32. Rizi	28	37	65	20. Miçaros	51	36	86
33. Salavan	51	49	100	21. Miçkaois	28	33	61
34. Suni	12	12	24	22. Muhrabit	111	82	193
35. Şabatın	76	94	170	23. Mülk	16	18	34
36. Şervinan	14	22	36	24. Narik	115	103	218
37. Şeyhane	5	2	7	25. Norkuh	75	63	138
38. Yukarı katma	38	62	100	26. Pagan	40	52	92
39. Zevakan	4	5	9	27. Pağvanis	89	81	170
40. Ziyân	21	19	40	28. Pendegenis	102	96	197
Yekûn — Total	1 470	1 522	2 992	29. Piltinis	65	68	123
Nahiye ve köyler yekûnu				30. Piçvank	91	77	168
<i>Total des communes et des villages</i>	3 524	3 743	7 267	31. Poganis	96	94	190
Yüksek ova kazası yekûnu				32. Sabak	6	6	12
<i>Total du district</i>	4 333	4 118	8 451	33. Sarik	54	53	107
6. Gevaş				34. Şatvan	104	80	184
Şehir — Ville	915	836	1 750	35. Tahmenis	45	30	75
				36. Tibtis	45	42	87
				37. Timar	40	41	81

[1] Belediye teşkilâtı olan yerler (∞) işaretile gösterilmişlerdir — Les localités ayant une organisation municipale sont indiquées par le signe (∞).

EK 42: 1940 Hakkâri Vilayetinde Bulunan Nüfusun Miktarı.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Umumi Nüfus Tahriri*, Hüsnü Tabiat Matbaası, No: 158, İstanbul 1941, s.293.

Kazalar <i>Districts</i>	Şehirde - <i>Villes</i>			Nahiye ve köylerde <i>Communes et villages</i>			Yekûn - <i>Total</i>			Yüzey ölçü <i>Km²</i> <i>Superficie</i>	Nüfus yoğunluğu <i>Densité</i>
	Erkek <i>Hommes</i>	Kadın <i>Femmes</i>	Yekûn <i>Total</i>	Erkek <i>Hommes</i>	Kadın <i>Femmes</i>	Yekûn <i>Total</i>	Erkek <i>Hommes</i>	Kadın <i>Femmes</i>	Yekûn <i>Total</i>		
Merkez kazası <i>District central</i>	1 015	806	1 821	4 617	4 581	9 198	5 682	5 387	11 019	3 610	8
Nisbet - <i>Proportion</i> %	55.7	44.3	100.0	50.2	49.8	100.0	51.1	48.9	100.0	-	-
Beydüşebap	451	368	814	7 708	7 614	15 320	8 157	7 977	16 134	4 400	4
Nisbet - <i>Proportion</i> %	55.4	44.6	100.0	50.3	49.7	100.0	50.6	49.4	100.0	-	-
Şemdiali	148	60	206	1 521	1 756	3 277	1 667	1 816	3 483	3 189	1
Nisbet - <i>Proportion</i> %	70.9	29.1	100.0	46.4	53.6	100.0	47.9	52.1	100.0	-	-
Yüksekova	461	397	858	2 543	2 409	4 952	3 004	2 806	5 810	4 406	1
Nisbet - <i>Proportion</i> %	53.7	46.3	100.0	51.4	48.6	100.0	51.7	48.3	100.0	-	-

EK 43: 1950 Hakkâri ve Kazalarında Nüfus.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Umumi Nüfus Tahriri*, Hüsni Tabiat Matbaası, No: 359, Ankara 1950, s.15.

1940 - 1950

İlçeler Districts	Şehirde - Villes			Bucak ve köylerde Communes et Villages			Toplam - Total			Yüzölçüsü Km ² Superficie	1950 Nüfus yoğunluğu Densité
	1940	1945	1950	1940	1945	1950	1940	1945	1950		

Hakkâri

Öblemerik....	1 821	2 145	2 756	9 198	9 807	11 711	11 019	11 952	14 467	2 948	5
Beytüşşebab..	814	746	1 882	15 320	12 118	15 121	16 134	12 864	17 003	2 948	6
Semini.....	206	554	410	3 277	3 094	3 955	3 483	3 648	4 365	1 514	3
Yüksekova....	858	1 212	1 143	4 952	5 448	7 229	5 810	6 660	8 372	2 231	4
Toplam - Total	3 699	4 657	6 191	32 747	30 467	38 016	36 446	35 124	44 207	9 641	5

EK 44: Nüfusun Din İtibariyle Dağılımı.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Umumi Nüfus Tahriri*, Hüsnü Tabiat Matbaası, Ankara 1929, s. LIII.

VİLAYETLER Vilayets	Cinsler Sexes	DİNLER — Religions								
		İslam Müsl- mans	Kato- lik Catho- liques	Protis- tan Protes- tants	Orto- doks Ortho- doxes	Erme- ni Armé- niens	Hris- tiyan Chré- tiens	Muse- vi Israé- lites	Sair dinler Autres religions	Dinî dini n Religio- us etc.
Eskişehir	E H	74,376	51	35	78	3	4	17	11	
	K F	79,609	23	9	6	—	—	8	—	
	<i>YEKÖN-Total</i>	<i>154,075</i>	<i>74</i>	<i>44</i>	<i>84</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>25</i>	<i>11</i>	
Gaziantep	E H	105,482	8	9	—	5	1	392	—	
	K F	109,471	8	15	1	7	1	350	—	
	<i>YEKÖN-Total</i>	<i>214,953</i>	<i>16</i>	<i>24</i>	<i>1</i>	<i>12</i>	<i>2</i>	<i>742</i>	<i>—</i>	
Giresun	E H	76,134	21	7	2	1	9	—	1	
	K F	88,833	16	—	—	1	2	6	—	
	<i>YEKÖN-Total</i>	<i>164,967</i>	<i>37</i>	<i>7</i>	<i>2</i>	<i>2</i>	<i>11</i>	<i>6</i>	<i>1</i>	
Gümüşane	E H	57,382	1	—	—	3	1	—	—	
	K F	64,840	—	1	—	—	2	—	1	
	<i>YEKÖN-Total</i>	<i>122,222</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>—</i>	<i>3</i>	<i>3</i>	<i>—</i>	<i>1</i>	
Hakari	E H	9,977	—	—	—	—	—	43	16	
	K F	9,065	—	—	—	—	—	—	18	
	<i>YEKÖN-Total</i>	<i>19,042</i>	<i>—</i>	<i>—</i>	<i>—</i>	<i>—</i>	<i>—</i>	<i>43</i>	<i>34</i>	

EK 45: 1927 Hakkâri Nüfusunun Anadile Göre Dağılımı.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Umumi Nüfus Tahriri*, Hüsnü Tabiat Matbaası, Ankara 1929, s.LXVII.

VİLÂYETLER Vilayets	Cins Sex	LİSANLAR — Langues														
		Türkçe	Rumca	Ermenice	Fransızca	İtalyanca	İngilizce	Arapça	Acemce	Yahudice	Çerkesçe	Kürtçe	Tatarca	Arnavutca	Bulgarca	Sair ve meçhul lisaneler
		Turque	Greque	Arménienne	Française	Italienne	Anglaise	Arabe	Per-sane	Yud-disch	Çerkesce	Kurde	Tartare	Albanoise	Bulgare	Autres ou inconnues
Eskişehir	E	71,242	33	5	15	8	3	3	1	18	610	291	1,616	146	179	410
	H															
	K F	76,640	33	—	9	4	—	6	—	8	617	383	1,501	115	99	337
YEKÜN-Total		147,882	66	5	24	12	3	9	1	26	1,227	674	3,117	261	278	747
Gaziantep	E	97,274	20	2	3	—	2	1,859	—	18	41	6,536	1	111	—	40
	H															
	K F	98,052	16	3	1	1	4	1,685	5	19	58	9,812	—	157	—	32
YEKÜN-Total		195,326	36	5	4	1	6	3,544	5	37	99	16,348	1	268	—	72
Giresun	E	75,981	—	1	7	8	3	1	—	—	2	9	—	4	10	149
	H															
	K F	88,478	—	1	6	4	2	—	—	7	—	12	—	2	—	348
YEKÜN-Total		164,457	—	2	13	12	5	1	—	7	2	21	—	4	12	497
Gümüşane	E	56,879	3	3	—	1	—	—	—	—	3	976	—	—	—	22
	H															
	K F	63,800	2	—	—	—	—	—	—	—	46	967	—	—	—	31
YEKÜN-Total		120,179	5	3	—	1	—	—	—	—	47	1,943	—	—	—	53
Hakkâri	E	908	—	—	—	—	—	4	—	43	4	9,061	—	—	—	18
	H															
	K F	136	—	—	—	—	—	—	—	31	—	7,944	937	—	—	55
YEKÜN-Total		1,044	—	—	—	—	—	4	—	74	4	17,005	937	—	—	53

EK 46: 1927 Hakkâri Kazalarının Anadile Göre Dağılımı (Devamı)

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Umumi Nüfus Tahriri*, Hüsnü Tabiat Matbaası, Ankara 1929, s.239.

KAZALAR Cazas	Classi- yet tonu	LİSANLAR — Langues														
		Türk- çe	Rum- ca	Erme- nice	Fransızca	İtalyan- yınca	İngli- zice	Arap- ça	Acem- ce	Yahu- dice	Çer- kesçe	Kürtçe	Tatar- ca	Arna- vutca	Bul- garca	Sair ve meç- hul lisaneler
		Tur- que	Grec- que	Arme- nienne	Frans- çaise	Itali- enne	An- gloise	Arabe	Per- sane	Yud- disch	Circa- sienne	Kurde	Tar- tare	Alba- naise	Bul- gare	Autres ou inconnues
YEKÜN Total	E H K F	56,379	3	3	—	1	—	—	—	—	3	976	—	—	—	22
		63,800	2	—	—	—	—	—	—	—	44	967	—	—	—	31
Umumî yekûn Total général		120,179	5	3	—	1	—	—	—	—	47	1,943	—	—	—	53
VİLAYET : HAKÂRİ																
Hakkâri	E H K F	272	—	—	—	—	—	—	—	45	—	3,551	—	—	—	10
		64	—	—	—	—	—	—	—	31	—	3,306	—	—	—	16
Beytülşebab	E H K F	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3,482	—	—	—	8
		3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3,487	—	—	—	19
Gevar	E H K F	418	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1,334	—	—	—	—
		51	—	—	—	—	—	—	—	—	—	468	937	—	—	—
Şemdinan	E H K F	203	—	—	—	—	—	3	—	—	4	714	—	—	—	—
		18	—	—	—	—	—	—	—	—	—	673	—	—	—	—
YEKÜN Total	E H K F	908	—	—	—	—	—	4	—	45	4	9,061	—	—	—	18
		136	—	—	—	—	—	—	—	31	—	7,944	937	—	—	35
Umumî yekûn Total général		1,044	—	—	—	—	—	4	—	74	4	17,005	937	—	—	53

EK 47: 1927-1931 Hakkâri'de Bulunan Okul ve Öğrenci Sayısı.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü; Maarif (1923-1932) İstatistikleri, No 26, Devlet Matbaası, İstanbul 1933, s.XX.

Vilâyetler	Seneler	Mektep adedi			Talebe adedi											
					Sınıf 1				Sınıf 2				Sınıf 3			
		Şehirde	Köyde	Yekûn	Şehirde		Köyde		Şehirde		Köyde		Şehirde		Köyde	
					E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K
Eskişehir	1927 - 1928	16	74	90	679	424	891	574	439	282	686	244	407	197	880	171
	1928 - 1929	18	77	95	600	375	649	445	496	337	553	227	370	200	562	119
	1929 - 1930	17	72	89	542	354	749	494	411	294	523	251	420	219	455	172
	1930 - 1931	16	65	81	552	423	757	543	411	256	465	276	448	265	392	140
	1931 - 1932	15	67	82	696	481	831	620	420	326	507	256	409	227	386	192
Giresun	1927 - 1928	7	59	66	325	151	1,235	153	155	97	643	21	186	67	456	7
	1928 - 1929	14	47	61	530	210	968	69	356	140	400	11	252	66	316	2
	1929 - 1930	8	72	80	318	175	1,377	300	197	120	555	33	185	83	353	9
	1930 - 1931	8	77	85	223	151	1,325	323	259	138	557	40	179	87	327	30
	1931 - 1932	8	65	73	326	198	1,545	418	213	126	514	72	232	106	270	25
Gaziantep	1927 - 1928	19	53	72	565	122	881	104	351	68	364	63	249	73	247	59
	1928 - 1929	29	43	72	711	237	670	43	479	118	184	5	353	67	130	1
	1929 - 1930	15	56	71	547	225	879	204	447	144	335	6	381	89	180	5
	1930 - 1931	17	53	70	542	218	866	172	398	104	316	23	342	88	190	4
	1931 - 1932	17	53	70	592	228	847	213	416	127	325	44	335	89	203	13
Gümüşane	1927 - 1928	12	41	53	200	107	899	7	151	36	387	—	109	22	226	—
	1928 - 1929	15	40	55	249	129	621	133	161	44	238	—	141	26	156	—
	1929 - 1930	9	35	44	129	61	658	238	104	40	222	17	94	20	185	12
	1930 - 1931	10	36	46	195	97	761	324	110	44	264	41	124	41	162	5
	1931 - 1932	8	38	46	202	105	900	390	95	45	337	60	84	26	216	19
Hakkâri	1927 - 1928	2	—	2	22	4	—	—	7	—	—	—	11	—	—	—
	1928 - 1929	2	—	2	21	14	—	—	5	1	—	—	10	1	—	—
	1929 - 1930	2	—	2	16	10	—	—	15	2	—	—	4	1	—	—
	1930 - 1931	2	—	2	16	4	—	—	13	6	—	—	14	4	—	—
	1931 - 1932	2	—	2	31	9	—	—	5	1	—	—	11	1	—	—

EK 48: 1927-1932 Hakkâri'de Bulunan Muallim Sayıları.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü; Maarif (1923-1932) İstatistikleri, No 26, Devlet Matbaası, İstanbul 1933, s.80.

Seneler	Vilâyet adları	Şehirlerdeki muallimlerin menşeleri												
		Yüksek mektep mezunları		Muallim mektepleri mezunları		Muallimlik hukukunu ve şahadetnamesini haiz olanlar		Muvakkat ve daimi muavinler		Vekiller		Yekûn		
		E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	Y
1927 - 1928	Eskişehir	3	—	33	21	2	1	22	12	—	—	60	34	94
1928 - 1929		—	—	41	34	—	—	—	—	14	13	55	47	102
1929 - 1930		—	—	40	34	15	5	1	4	—	—	56	43	99
1930 - 1931		1	—	38	41	13	6	—	2	2	1	54	50	104
1931 - 1932		1	—	41	47	12	9	—	2	—	—	54	58	112
1927 - 1928	Gireson	—	—	22	3	4	1	6	5	—	—	32	9	41
1928 - 1929		—	—	32	4	—	—	—	—	21	9	53	13	66
1929 - 1930		—	—	33	11	1	—	—	1	—	2	34	14	48
1930 - 1931		—	—	27	22	—	—	—	—	—	—	27	22	49
1931 - 1932		—	—	22	25	—	1	—	—	—	—	22	26	48
1927 - 1928	Gaziantep	—	—	24	—	3	2	20	21	—	—	47	23	70
1928 - 1929		1	—	36	5	—	—	—	—	25	26	62	31	93
1929 - 1930		1	—	51	6	6	20	1	—	—	—	59	26	85
1930 - 1931		—	—	47	8	7	19	—	—	4	1	58	28	86
1931 - 1932		—	—	58	9	6	22	—	—	—	—	64	31	95
1927 - 1928	Gümüşane	1	—	15	—	1	—	12	7	—	—	29	7	36
1928 - 1929		—	—	17	—	—	—	—	—	23	11	40	11	51
1929 - 1930		—	—	19	4	1	3	2	4	1	1	23	12	35
1930 - 1931		—	—	27	5	2	2	1	2	1	1	31	10	41
1931 - 1932		—	—	26	5	1	2	2	2	1	—	30	9	39
1927 - 1928	Hakkâri	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	2	—	2
1928 - 1929		—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2	—	2
1929 - 1930		—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	2	—	2
1930 - 1931		—	—	—	—	1	1	—	—	1	—	2	1	3
1931 - 1932		—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	2	1	3

Ek 49: 1923-1932 Türkiye’de Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayısı.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü; Maarif (1923-1932) İstatistikleri, No 26, Devlet Matbaası, İstanbul 1933, s.2.

Seneler	Talebe adedi								
	İlmekteplerde			Ortamekteplerde			Liselerde		
	E	K	Yekûn	E	K	Yekûn	E	K	Yekûn
1923 - 1924	273,107	62,954	341,941 ¹	—	—	5,905 ¹	—	—	1,241 ¹
1924 - 1925	301,381	88,987	390,368	7,976	2,076	10,052	1,622	612	2,234
1925 - 1926	313,893	92,895	406,788	8,917	2,705	11,622	1,923	825	2,748
1926 - 1927	350,669	87,259	437,928	11,805	3,458	15,263	2,350	802	3,152
1927 - 1928	325,695	133,969 ¹	461,985	15,674	3,763	19,858 ¹	2,748	1,071	3,819
1928 - 1929	323,260	154,309	477,569	16,996	6,229	23,225	3,111	1,057	4,168
1929 - 1930	308,028	161,043	469,071	18,662	6,736	25,398	3,574	1,172	4,746
1930 - 1931	315,072	174,227	489,299	20,148	6,945	27,093	4,333	1,366	5,699
1931 - 1932	335,921	187,690	523,611	22,805	7,511	30,316	5,120	1,720	6,840

Yakınlaştır (Ctrl+Artu) 1923-1932 Türkiye’de Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayısı

A — Mektep ve Muallimler

1923 — 32

Seneler	Mektep adedi							Muallim adedi					
	İlk	Orta	Lise	Muallim	Mevlek	Duruftünan ve Yülksek	Yekûn	İlmekteplerde			Ortamekteplerde		
								E	K	Yekûn	E	K	Yekûn
1923 - 1924	4,894	72	23	20	44	9	5,062	9,021	1,217	10,238	—	—	796 ¹
1924 - 1925	5,987	64	19	26	44	9	6,149	10,480	3,242	13,822	609	111	720
1925 - 1926	5,975	68	21	26	33	11	6,134	10,445	3,864	14,309	—	—	760 ¹
1926 - 1927	6,023	66	19	23	14	9	6,154	11,964	3,846	15,810	627	71	698
1927 - 1928	6,042	78	19	23	18	12	6,192	10,864	4,228	15,194 ¹	44	—	791 ¹
1928 - 1929	6,599	78	20	25	20	12	6,754	11,153	4,565	15,718	680	135	815
1929 - 1930	6,562	82	19	24	22	11	6,720	10,898	4,410	15,308	776	206	982
1930 - 1931	6,598	83	22	25	36	11	6,775	11,504	4,814	16,318	845	223	1,068
1931 - 1932	6,713	80	25	24	40	12	6,893	11,810	5,163	16,973	739	224	963

EK 50: 1928-1933 Türkiye Geneline Açılan Millet Mektepleri.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü; Maarif (1932-1933) İstatistikleri, No 31, Devlet Matbaası, İstanbul 1933, s.4-5.

1928—33

Muvaffak olanlar adedi														
Dersanelere devam edenlerden				Hariçte hususi tahsil görenlerden				Umumî Yekûn						
A		B		A		B		A		B		Yekûn		
E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	Yekûn
92,038	80,934	41,490	23,115	28,149	6,577	15,290	1,500	120,187	87,511	56,780	24,615	176,967	112,126	289,093
34,289	22,561	16,218	9,519	5,985	1,624	1,228	310	40,274	24,185	17,447	9,828	57,721	34,013	81,734
25,089	9,684	12,056	5,000	7,247	1,032	1,833	892	32,336	10,716	13,889	5,392	46,225	16,108	62,333
16,189	6,280	7,293	2,273	4,099	850	203	95	20,288	7,130	7,496	2,368	27,784	9,498	37,282
12,943	3,867	4,176	727	4,933	506	750	79	17,876	4,373	4,926	806	22,802	5,179	27,981
183,955	76,545	23,484	5,320	11,980	5,454	1,090	89	195,935	81,999	24,574	5,409	220,509	87,408	307,917
97,732	36,762	19,924	8,658	4,597	2,691	281	44	102,329	39,453	20,205	8,702	122,534	48,155	170,689
77,846	20,835	16,470	5,342	3,536	1,553	369	27	81,382	22,388	16,839	5,369	98,221	27,757	125,978
46,506	10,772	7,987	2,191	2,654	695	189	194	49,160	11,467	8,176	2,385	57,336	13,852	71,188
41,179	8,054	8,241	1,372	2,961	483	610	54	44,140	8,537	8,851	1,426	52,991	9,963	62,954
275,993	157,479	64,974	28,435	40,129	12,031	16,380	1,589	316,122	169,510	81,354	30,024	397,476	199,534	597,010
132,021	59,323	36,142	18,177	10,582	4,315	1,509	354	142,603	63,638	37,652	18,530	180,255	82,168	262,423
102,935	30,519	28,526	10,342	10,783	2,585	2,202	419	113,718	33,104	30,728	10,761	144,446	43,865	188,311
62,695	17,052	15,280	4,464	6,753	1,545	392	289	69,448	18,597	15,672	4,753	85,120	23,350	108,470
54,122	11,921	12,417	2,099	7,894	989	1,360	133	62,016	12,910	13,777	2,232	75,793	15,142	90,935

ve jandarma zabitanı ve orduda okumak öğrenen yüz binlerce kurra efradı, bildünüm bankalar ve mümasil müesseseler ve şirket memurları ve ayrıca halk arasında kendi kendine okumak yazmak öğrenenler tabloda görünen muvaffak olanlar yekûnuna dahil değildir. Bunlar da nazari dikkate alınursa Türk harfite okuma yazma bilenlerin yekûnu en küçük bir

EK 51: 1928-1933 Türkiye Geneline Açılan Millet Mektepleri.

Millet mektepleri faaliyeti													
1928-33													
Seneler	Dersane adedi				Muallim adedi				Müdavim adedi				
	A		B		A		B		A		B		
	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	
Şehirlerde	1928 - 1929	4,206	1,893	1,690	393	3,570	2,301	1,363	661	166,272	145,879	58,073	32,498
	1929 - 1930	2,008	1,009	1,027	317	1,900	1,059	868	449	77,041	52,869	28,932	18,563
	1930 - 1931	1,318	611	729	235	1,217	687	664	305	47,676	23,062	18,668	8,819
	1931 - 1932	1,072	323	549	75	939	459	440	153	32,436	14,585	13,510	3,703
	1932 - 1933	640	208	209	47	586	255	183	55	23,434	8,475	6,560	1,355
Köylerde	1928 - 1929	7,650	3,782	773	102	7,148	1,148	608	123	370,296	233,723	31,663	7,096
	1929 - 1930	5,323	1,904	1,003	316	5,104	958	790	179	207,825	108,509	34,748	16,047
	1930 - 1931	4,676	977	896	160	4,592	575	787	113	156,750	61,418	27,027	9,482
	1931 - 1932	2,815	627	402	52	2,784	306	331	25	93,125	30,626	13,520	3,844
	1932 - 1933	2,415	662	598	328	2,294	212	440	57	79,321	23,724	12,167	2,600
Yekûn	1928 - 1929	11,856	5,675	2,463	495	10,718	3,449	1,971	784	536,568	379,602	89,736	39,594
	1929 - 1930	7,331	2,913	2,030	633	7,004	2,017	1,658	628	284,866	161,378	63,680	34,610
	1930 - 1931	5,994	1,588	1,625	395	5,809	1,262	1,451	418	204,426	84,480	45,695	18,301
	1931 - 1932	3,887	950	951	127	3,723	765	771	178	125,561	45,211	27,030	7,547
	1932 - 1933	3,055	870	807	375	2,880	467	623	112	102,755	32,199	18,727	3,955

Tabloda muvaffak olanlar sütunlarında görülen rakamlar sadece millet mekteplerinden mezun olanların miktarını gösterir. Yani bu rakamlar memlekette türk harflerile okuyun yazma bilenlerin miktarı olarak telâkki edilmemelidir.

EK 52: 1933-1934 Halkevleri Kütüphanelerinde Kitap Okuyanların Sayısı Ve Mesleklere Göre Dağılımı.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü; Maarif (1933-1934) İstatistikleri, Halk Okuma Odaları ve Umumî Kütüphaneler İstatistiği, No 60, Devlet Matbaası, İstanbul 1935, s.361.

Okuyucuların meslekleri		Türkçe ve edebiyat	Tarih, Coğrafya, yurt bilgisi	Riyazi ilimler	Tabii ilimler (fizik kimya dahil)	Felsefe, İktisadiyat, ruhiyat, terbiye, mantık	Tıbbi ve sıhhi eserler	Ziraat, ticaret ve iktisadiyat	Hukuk ve kanunlar	Bedii eserler	Hikâye, masal, romanlar	Siyasi, içtimai gazete ve mecmualar	Diğer eserler	Yekûn
Öğrenci	E	80962	34564	15496	16384	15471	9789	9196	7247	15054	60481	—	87805	298849
	K	7946	3620	1411	1108	1022	880	579	355	1598	4749	—	3261	26468
Öğretmen	E	15025	6209	2814	3320	3976	2583	2451	1882	5777	5778	—	5909	55814
	K	2448	989	624	477	681	484	458	456	981	1144	—	901	9648
Sivil ve askerî memurin ve zabitan	E	20890	9851	3391	4577	6077	4293	4906	5206	4411	15315	—	11787	90594
	K	1600	574	314	279	187	331	288	275	348	891	—	737	5810
Diğer meslek sahipleri	E	45121	17064	6134	8459	8898	5637	9649	6309	5524	29989	—	22740	164604
	K	1422	646	205	209	208	219	262	296	523	1251	—	627	5868
Yekûn	E	161938	67778	27335	32690	34422	22282	26202	20644	26766	110613	—	78191	603861
	K	13416	5829	2534	2073	2098	1914	1582	1382	3390	8029	—	5526	47793
	Y	175354	73607	29389	34763	36520	24196	27784	22026	30156	118642	—	83717	650654

23 — Umumi kütüphanelerde, okuma odalarında ve halkevleri kütüphanelerinde bir yıl içinde okuyucularının umumî yekûn itibarile meslekleri üzerine ayrılışları

Öğrenci	E	116249	69868	39258	38191	23528	19619	16784	15771	19391	188948	105154	61247	668003
	K	13436	7445	3209	2249	2243	2296	1596	877	2558	10687	7384	6241	60456
Öğretmen	E	24915	16835	5545	6601	8913	5072	4486	3557	9210	22206	18264	10797	186351
	K	4290	2296	1123	795	1337	994	635	516	1395	3412	1677	1677	20147
Sivil ve askerî memurin ve zabitan	E	88818	19400	5711	7462	10510	8656	9124	710917	7007	88915	33686	22138	202289
	K	1851	715	377	352	298	451	370	315	605	2285	688	1219	9581
Diğer meslek sahipleri	E	64216	29050	9816	11844	13347	11973	19037	12814	8810	56748	55605	88439	331719
	K	2180	1000	288	314	328	498	560	343	768	3712	1266	1167	12424
Yekûn	E	239198	135153	54330	64098	61298	45320	49401	43059	44418	251812	212059	132616	1333362
	K	21757	11456	4997	3710	4206	4239	3101	2051	5321	20396	11020	10304	102558
	Y	260955	146699	59327	67808	65504	49559	52502	45110	49739	272208	223679	142920	1435920

EK 53: 1935'te Türkiye'de Nüfusun Anadil Bakımından Sayıları ve (%) Oranları.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü; Umumi Nüfus Tahriri, Hüsnü Tabiat Matbaası, Ankara 1929, s.65.

Ana lisanları	Mutlak rakamlar			Nisbet — %		
	Erkek	Kadın	Yekûn	Erkek	Kadın	Yekûn
Türkçe	6 828 793	7 070 280	13 899 073	860.4	860.0	860.2
Abazaca	5 073	5 026	10 099	0.6	0.6	0.6
Acemce	1 115	938	2 053	0.1	0.1	0.1
Almanca	2 432	2 615	5 047	0.3	0.3	0.3
Arapça	75 832	77 855	153 687	9.6	9.5	9.5
Arnavutça	12 512	10 242	22 754	1.6	1.2	1.4
Boşnakça	12 724	11 889	24 613	1.6	1.5	1.5
Bulgar	9 357	8 888	18 245	1.2	1.1	1.1
Çekoslovakça	114	86	200	0.0	0.0	0.0
Çerkesce	45 264	46 708	91 972	5.7	5.7	5.7
Ermenice	25 982	31 617	57 599	3.3	3.9	3.6
Filamanca	105	25	130	0.0	0.0	0.0
Fransızca	2 301	3 080	5 381	0.3	0.4	0.3
Gürcüce	27 044	30 281	57 325	3.4	3.7	3.6
Hırvatça	37	46	83	0.0	0.0	0.0
İngilizce	745	737	1 482	0.1	0.1	0.1
İspanyolca	6 435	7 807	14 242	0.8	0.9	0.9
İsvaççe	67	47	114	0.0	0.0	0.0
İtalyanca	2 229	2 404	4 633	0.3	0.3	0.3
Kıptice	3 847	4 008	7 855	0.5	0.5	0.5
Kürtçe	734 731	745 515	1 480 246	92.6	90.7	91.6
Lâzca	28 440	34 813	63 253	3.6	4.2	3.9
Lehçe	253	241	494	0.0	0.0	0.0
Macarca	493	392	885	0.1	0.0	0.1
Pomakça	15 991	16 670	32 661	2.0	2.0	2.0
Rumence	353	346	699	0.0	0.0	0.0
Rumca	48 793	59 932	108 725	6.1	7.3	6.7
Rusça	2 399	2 411	4 810	0.3	0.3	0.3
Sırpça	2 319	2 050	4 369	0.3	0.2	0.3
Tatarca	7 569	8 046	15 615	1.0	1.0	1.0
Yahudice	19 853	22 754	42 607	2.5	2.8	2.7
Saire	6 272	6 194	12 466	0.8	0.8	0.8
Meçhul	7 038	6 995	14 033	0.9	0.9	0.9

EK 54: 1933-1934 Halkevleri Kütüphanelerinde Kitap Okuyanların Sayısı Ve Mesleklere Göre Dağılımları.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü; Maarif (1933-1934) İstatistikleri, Halk Okuma Odaları Ve Umumî Kütüphaneler İstatistiği, No 60, Devlet Matbaası, İstanbul 1935, s.361.

Okuyucuların meslekleri		Okuyucuların Meslekleri											Yekûn	
		Türkçe ve edebiyat	Tarih, Coğrafya, yurt bilgisi	Riyazi ilimler	Tabii ilimler (fizik kimya dahil)	Felsefe, İktisadiyat, ruhiyat, terbiye, mantık	Tıbbi ve sıhhi eserler	Ziraat, ticaret ve İktisadiyat	Hukuk ve kanunlar	Bedii eserler	Hikâye, masal, romanlar	Siyasi, içtimai gazete ve mecmualar		Diğer eserler
Öğrenci	E	80962	34564	15496	16384	15471	9789	9196	7247	15054	60481	—	37805	298849
	K	7946	3820	1411	1108	1022	880	579	955	1598	4749	—	3261	26468
Öğretmen	E	15025	6209	2814	3820	3976	2589	2451	1882	5777	5778	—	5909	55814
	K	2448	989	624	477	681	484	458	456	981	1144	—	901	9648
Sivil ve askeri memurin ve zabitan	E	20890	9851	3391	4577	6077	4298	4906	5206	4411	15315	—	11737	90594
	K	1600	574	314	279	187	381	283	275	348	891	—	737	5819
Diğer meslek sahipleri	E	45121	17064	6134	8459	8898	5637	9649	6309	5524	29089	—	22749	164604
	K	1422	646	205	209	208	219	282	296	523	1251	—	627	5868
Yekûn	E	161938	67778	27335	32690	34422	22282	26202	20644	26766	110613	—	78191	603861
	K	13416	5829	2554	2073	2098	1914	1582	1382	3390	8029	—	5526	47793
	Y	175354	73607	29889	34763	36520	24196	27784	22026	30156	118642	—	83717	656654

23 — Umumi kütüphanelerde, okuma odalarında ve halkevleri kütüphanelerinde bir yıl içinde okuyucularının umumi yekûn itibarile meslekleri üzerine ayrılışları

Öğrenci	E	116249	69868	30258	38191	28528	19619	16784	15771	10391	188948	105154	61247	663003
	K	13436	7445	3209	2249	2243	2296	1596	877	2553	10987	7384	6241	60456
Öğretmen	E	24915	16835	3545	6601	8913	5072	4488	3557	9210	22206	18264	10797	136351
	K	4290	2296	1123	795	1337	994	635	516	1395	3412	1677	1677	20147
Sivil ve askeri memurin ve zabitan	E	38818	19400	3711	7462	10510	8656	9124	10917	7007	88915	33696	22133	202289
	K	1851	715	377	352	298	451	370	315	605	2285	688	1219	9581
Diğer meslek sahipleri	E	64216	29050	9816	11844	13347	11973	10057	12814	8810	56748	55605	38439	331719
	K	2180	1000	288	314	328	498	560	343	768	3712	1266	1167	12424
Yekûn	E	239198	135153	54330	64098	61298	45320	49401	43059	44418	251812	212659	132616	1333362
	K	21757	11456	4997	3710	4206	4239	3101	2051	5321	20396	11020	10304	102558
	Y	260955	146699	59327	67808	65504	49559	52502	45110	49739	272208	223679	142920	1435920

KAYNAKÇA

Resmi Yayınlar ve Gazeteler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

- B.C.A**, Fon:490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.85.
- B.C.A**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.92.
- B.C.A**, Fon:490-1-0-0-Yer: 68-257-1- s.5.
- B.C.A**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.93.
- B.C.A**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.49.
- B.C.A**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.3.
- B.C.A**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 1717-981-1- s.12.
- B.C.A**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 956-7012-1- s.4.
- B.C.A**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.97.
- B.C.A**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.98.
- B.C.A**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-817-3- s.17.
- B.C.A**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 985-817-3- s.3.
- B.C.A**, Fon:490-1-0-0 Yer: 1168-101-3- s.9.
- B.C.A**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 1168-101-3- s.2-3-4.
- B.C.A**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 985-817-3- s.13.
- B.C.A**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 985-817-3- s.4.
- B.C.A**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 985-817-3- s.7.
- B.C.A**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.58.
- B.C.A**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.47.
- B.C.A**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 985-817-3- s.5.

- B.C.A**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 985-817-3- s.18.
- B.C.A**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 834-295-1- s.10.
- B.C.A**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 1055-1051-1- s.104.
- B.C.A**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.70.
- B.C.A**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.72-73.
- B.C.A**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.77.
- B.C.A**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.74.
- B.C.A**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.75.
- B.C.A**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.14-15.
- B.C.A**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.15.
- B.C.A**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 1055-1051-1- s.102-112.
- B.C.A**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.77-78.
- B.C.A**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 1055-1051-1- s.112.
- B.C.A**, Fon: 490-1-0-0 Yer: 998-856-1- s.51-52.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü; Umumi Nüfus Tahriri, Hüsnü Tabiat Matbaası, Ankara 1929.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Maarif 1932-1933 İstatistikleri, Devlet Matbaası, No 31, İstanbul 1933.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Maarif 1932-1933 İstatistikleri, Devlet Matbaası, No 26, İstanbul 1933.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Maarif (1933-1934) İstatistikleri, Halk Okuma Odaları ve Umumî Kütüphaneler İstatistiği, No 60, Devlet Matbaası, İstanbul 1935.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Umumi Nüfus Tahriri, Mehmet İhsan Basımevi, No: 75, Ankara 1937.

- Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Umumi Nüfus Tahriri, Mehmet İhsan Basımevi, No: 60, Ankara 1937.
- Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Umumi Nüfus Tahriri, Hüsnü Tabiat Matbaası, No: 158, İstanbul 1941.
- Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Maarif 1938-1939 İstatistikleri, Ulusal Matbaa, No 186, Ankara 1942.
- Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Maarif 1939-1940 İstatistikleri, Ulusal Matbaa, No 187, Ankara 1942.
- Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Maarif 1939-1940 İstatistikleri, Ankara Basım ve Ciltevi, No 199, Ankara 1943.
- Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Umumi Nüfus Tahriri, Hüsnü Tabiat Matbaası, No: 65, Ankara 1945.
- Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Umumi Nüfus Tahriri, Hüsnü Tabiat Matbaası, No: 359, Ankara 1950.
- Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Umumi Nüfus Tahriri, Hüsnü Tabiat Matbaası, No: 410, İstanbul 1961.
- Türkiye İstatistik Kurumu, 10 Şubat 2015 <http://rapory.tuik.gov.tr>.
- CHF Halkevleri Talimatnamesi, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara 1932.
- CHP Halkevleri Çalışma Öğreneği, Recep Ulusoglu Basımevi, Ankara 1989.
- CHP Halkevleri 1940, Ulusal Matbaa, Ankara 1940.
- CHP 1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, Ankara 1946.
- CHP Halkevleri ve Halkodaları (1932-1942), TBMM Kütüphanesi Ankara 1943.
- CHP Halkevi Çalışma Talimatnamesi, Zerbamat Basımevi, Ankara 1940.
- CHP Halkevi Talimatnamesi, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara 1932.
- CHP Yedinci Büyük Kurultayı, Ankara 1948.
- Halkevleri 1932-1935, 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı, Ankara 1935.
- TBMM Tutanak Dergisi, C.13, Dönem 8, Birleşim 10, 1948.
- TBMM Tutanak Dergisi, C.16, Dönem 8, Birleşim 52, 1949.
- TBMM Tutanak Dergisi, C.24, Dönem 8, Birleşim 49, 1950.
- TBMM Tutanak Dergisi, C.9, Dönem 9, Bileşim 109, 1951.
- TBMM Tutanak Dergisi, Birleşim 109, 1950.

TBMM Tutanak Dergisi, Birleşim 109, 10 Ağustos 1951.

Cumhuriyet, 24 Mart 1931.

Cumhuriyet, 27 Nisan 1932.

Cumhuriyet, 21 Şubat 1932.

Cumhuriyet, 6 Ağustos 1951.

Cumhuriyet, 13 Ağustos 1951.

Hürriyet, 14 Ağustos 1951.

Hâkimiyeti Milliye, Ekim 1935.

Ulus, 12 Ağustos 1951.

Ulus, 15 Ağustos 1951.

Ülkü, Aralık 1949.

Kitaplar

AKYÜZ, Yahya; “Türk Eğitim Tarihi”, Pagem Akademi Yayınları, Ankara 2008.

ALEMDAROĞLU, Faruk; “Hakkâri”, Anıt Yayıncılık, Hakkâri 2010.

ALPARSLAN, Teoman; “31 Mart Ayaklanması”, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2009.

ATASAYAR, Nurettin; “Halk Eğitiminde Halkevleri ve Okullar”, İstanbul 1935.

BAYRAKTAR, Nuray; “Halkevlerinin Ülke Kültürüne, İnsanın Gelişimi ve Dönüşümü Açısından Katkıları ve Önerileri”, Halkevleri Yayınları, Ankara 1999.

CANLI, Cemalettin; “Halksız ve İnsansız Bir Tarihin Halkevleri”, Halkevleri Yayınları, Ankara 1999.

CELEP, Cevat; “Halk Eğitimi”, Anı Yayıncılık, Ankara 2003.

ÇEÇEN, Anıl; “Atatürk’ün Kültür Kurumu Halkevleri”, Gündoğan Yayınları, Ankara 1990.

DUMAN, Selçuk; “Modern Türkiye’nin İnşasında Halkevleri ve Sivas Halkevi Örneği”, Berikan Yayınları, Ankara 2013.

EROL, Özden Senem; “Karamürsel Halkevi”, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi.

- GÜL, Ahmet; “Osmanlı Medreselerinde Eğitim-Öğretim ve Bunlar Arasında Daru’l Hadislerin Yeri”, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997.
- HALAÇOĞLU, Yusuf; Aşiretçilik, Türk İslam Ansiklopedisi, C.IV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, İstanbul 1988.
- KAPLAN, Yaşar; “Hakkâri Tarihi”, Hakkâri İl Yıllığı, Vamedia Baskı Ofset, Van 2015.
- KARA, Âdem; “Cumhuriyet Döneminde Kalkınmanın Mihenk Taşı Halkevi (1932-1951)”, 24 Saat Yayıncılık, Ankara 2006.
- KARADAĞ, Nurhan; “Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951)”, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.
- KAZICI, Ziya; “İslam Türk Medeniyeti Tarihi”, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.
- KILIÇ, Remzi; “Selçuklulardan Osmanlılara Medreseler ve Yönetim İlişkileri”, Pegem Yayınları, Ankara.
- KIRBY, Fay; “Türkiye’de Köy Enstitüleri”, Çev. Niyazi Berkez, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2012.
- ÖLÇEN, Ali Nejat; “Halkevlerinin Açılışı ve Yok Edilişi”, Ankara 1988.
- OLGUN, Kenan; “Yöresel Kalkınmada Adapazarı Halkevi”, Değişim Yayınları, İstanbul 2008.
- ÖNDER, Mustafa; “Türk Eğitim Tarihi”, Sözkese Yayınları, Erzincan 2011.
- ÖZKAN, Salih; “Türk Eğitim Tarihi”, Nobel Yayıncılık, Ankara 2010.
- SOYAK, Hasan Rıza; “Atatürk’ten Hatıralar”, I-II, İstanbul 1973.
- ŞİMŞEK, Sefa; “Bir İdeolojik Seferberlik Olarak Halkevleri 1932-1951”, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2002.
- TUNCEL, Metin; “Hakkâri”, Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, C. XV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, İstanbul 1988.

- TOKSOY, Nurcan; “Halkevleri, Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak”, Orion Yayınları, Ankara 2007.
- TÜRKDOĞAN, Orhan; “Türk Toplumunun Kültürel Dinamikleri”, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2012.
- ULUSKAN, Seda Bayındır; “Atatürk’ün Sosyal ve Kültürel Politikaları”, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; “Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilatı”, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. VIII, Ankara 1988.
- YALÇIN, Durmuş; “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II”, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2012.
- YALÇIN, Halit; “Hakkâri”, Anıt Yayıncılık, Hakkâri 2010.
- ZEYREK, Şerafettin; “Türkiye’de Halkevleri ve Halkodaları”, Anı Yayıncılık, Ankara 2006.

Dergiler

- AKSOY, Numan Durak; “Ana Hatlarıyla Selçukludan Cumhuriyet’e Eğitim-Öğretimde Kurumsal Değişimi”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C: XX, S: I, Elazığ 2010, s.474.
- AKTAŞ, Elif; “Bütünden Parçaya Halkevleri Şubeleri”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C: XV, S: II, 2011, s.188-189.
- AKYÜZ, Kenan; “Türk Ocakları”, Belleten, C.L, Nisan 1986, Ankara 1986, s.50-51.
- AKYÜZ, Yahya; “Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler”, Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi, C: I, S: II, 2011, s.22.
- ALÇITEPE, Galip; “Halkevleri Dergilerinde Yayınlanan Tarih Konulu Makaleler Bibliyografyası”, Kebikeç, S: XXIV, s.295.
- ALTIN, Tibet; “Yaşayan Halkevleri Üzerine Örgütsel Bir İnceleme”, Mülkiye, C: XXV, S: CCXXVII, s.268.

- ALŞAN, Songül; “İslam’ı Algı Sorunu ve Türkiye’deki İslam Algısı”, Alınteri Dergisi, Y: 2017, S: I.
- BAYRAM, Selahattin; “Osmanlı Devleti’nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahilik Teşkilâtı ve Esnaf Loncaları”, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S: XXI, 2012, s.85.
- BOZDEMİR, Süleyman; “Atatürk Döneminde Eğitimdeki Gelişmeler”, Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Fizik Bölümü, Adana, s.6-7.
- CANDAN, Nurullah; “Türk Ocaklarından Halkevlerine: Türkiye’de Sporun Erken Dönem Öyküsü”, Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, C: III, S: XV, Temmuz 2010, s.21.
- CANLI, Cemalettin; “Halkevleri Tarihin Dönüm Noktası”, Mülkiye, C: XXV, S: CCXXXVII, s.249.
- ÇAĞLAYAN, Ercan; “Türk Ocakları’nın Vilayat-ı Şarkîye’de Teşkilatlanması ve Kurultaylarda Şark İle İlgili Tartışmalar (1924-1928)”, Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, C: VIII, S: II, Kasım 2016, s.785.
- ÇEÇEN, Aml; “Halkçılık Anlamı”, Halkevleri Dergisi, S. LXXXI, Temmuz 1973, s.5-6.
- ÇELEBİ, Nurhayat; “Cumhuriyet’in İlk Yıllarındaki (1923-1946) İnsan/Birey Yetiştirme Paradigmasının Son Osmanlı Birikimi İle Karşılaştırmalı Analizi”, Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, C: II, S: II, Şubat 2013, s.143-144.
- GEZER, Melehat; “Demokrat Parti İktidarının Halk Eğitimi Politikaları”, International Journal Of Human Sciences, Volume: XII, Issue: I, Year 2015, s.86.
- GÜMÜŞALAN, Nermin; “Maraş Halkevi ve Faaliyetleri”, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, Y: X, S: XIX, Bahar 2014, s.152-153.
- GÜNEŞ, Günver; “Cumhuriyet Döneminde Manisa’nın Sosyo-Kültürel Yaşamında Halkevi’nin Yeri ve Önemi”, ÇTTAD, C: VI, S: XV, Güz 2007, s.55.
- GÜNEŞ, Müslime; “Adnan Menderes ve Halkevleri”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, C: XII, S: XXV, Güz 2012, s.143.

- Hakkâri Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü; “Hakkâri 2005 Yılı İl Çevre Durum Raporu”, Hakkâri-2006, s.6.
- “Halkevlerinin Açılış Konferansı”, Ülkü, XI/61, Mart 1938, s.6.
- “Halkevleri”, Ülkü, Nisan 1936, s.159.
- “Halkevleri Çalışmaları”, Ülkü, Şubat 1939, s.548-549.
- “Halkevlerinin ve Odalarının XVIII. Yıl Dönümünde”, Ülkü, III/39, 1950, s.16.
- HEKİMOĞLU, Vecihi Fuat Sefa; “Türkiye’de Türkçülük Hareketinin Ortaya Çıkması ve Ocakları”, BEU Akademik İzdüşüm, C: II, S: I, Ocak 2017, s.49.
- HIZLI, Mefail; “Kuruluşundan Osmanlılara Kadar Medreseler”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S: II, C: II, 1987, s.274-275.
- İLGAZİ, Abdullah; “Atatürk’ün Halkçılık Anlayışının Türkiye’nin Çağdaşlaşmasındaki Rolü ve Önemi”, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S: VIII, Bahar 2002, s.2-3.
- İNAN, Mehmet Rauf; “Gazi’nin Halkçılık Ülküsü Halkevleri ve Sonrası”, Belleten, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s.888.
- İNAN, Süleyman; “Denizli’deki Halkevleri ve Faaliyetleri (1932-1951)”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S: XXV-XXVI, Mayıs-Kasım 2000, s.136.
- İsmet Paşa, “Yeni Halkevlerini Açma Nutku”, Ülkü, Mart 1934, s.1-4.
- KANSU, Nafi; “Halkevlerimiz”, Ülkü, S.69, 1938, s.213.
- KAPLUHAN, Erol; “Atatürk Dönemi Eğitim Seferberliği ve Köy Enstitüleri”, Marmara Coğrafya Dergisi, S: XXVI, Temmuz 2012, s.181.
- KARDAŞ, Abdulaziz; “Cumhuriyet Dönemi’nde Bir Modernleşme Hareketi Olarak Siirt Halkevleri ve Halkodaları (1934-1951)”, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic, Volume IX/VII, Summer 2014, s.413-414.

- KAYA, Faruk; “Hakkâri İl’inin İdari Coğrafya Analizi”, Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, S. XLI, Kış 2015, s.81.
- KEMALOĞLU, Muhammet; “ XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim-Öğretim(Medreseler)”, Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, C: II, S: V, Mayıs/2015, s.91-92.
- KESKİN, Yusuf Ziya; “Demokrat Parti İktidarı ve Günümüze Yansımaları”, Bu makale “27 Mayıs 1960 – 12 Mart 1971 Askeri Müdahalelerinin Türk Devlet Teşkilatı ve Siyaset Hayatına Etkileri” konulu doktora tez çalışmasının bir bölümü esas alınarak hazırlanmıştır.
- KISIKLI, Emine; “Atatürk Döneminde Cumhuriyet Kültürünü Yerleştirme Çabaları Çerçevesinde Halkevleri ve Millet Mektepleri”, Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, C: I, S: I, 2012, s.337-338.
- KODAL, Tahir; “Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Ocakları”, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S: LII, Erzurum 2014, s.297.
- NAMAL, Yücel; “Zonguldak Halkevi’nin Faaliyetleri ve Karaelmas Dergisi”, Karadeniz Araştırmaları Dergisi, S: XXXIV, Yaz 2012, s.99.
- OBUZ, Ömer; “Halkevlerinin Kapatılmasının Türk Basınına Yansımaları”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C: VIII, S: XLI, Aralık 2015, s.501-502.
- OKAY, Yeliz; “Bolu Halkevi Dergisi Abant’ın Halkbilim Açısından İncelenmesi”, ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, C: II, S: IV, Aralık 2011.
- OLGUN, Said; “Siirt Halkevi ve Faaliyetleri (1934-1951)”, H i s t o r y S t u d i e s A Tribute To Prof. Dr. Halil Inalcık, Volume V/II, 2013, s.289.
- ONBAŞI, Funda Gençoğlu; “Halkevleri ve Ülkü Dergisi: Erken Cumhuriyet Döneminde Köycülük Tartışmaları”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, C. XX, S. III, Temmuz 2011, s.70.

- ORTAKCI, Altuğ; “Halkevleri Müze ve Sergi (Tarih) Şubesi’nin Faaliyetlerinde Halk Kültürünü Koruma Düşüncesi”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C: VII, S: XXX, s.183.
- ÖNGAY, Mehmet Necati; “Halkevlerimizde”, Ülkü, IX/108, Mart 1946, s.20.
- ÖNÜT, Haluk Kadri; “Atatürk ve Felsefesi”, Halkevleri Dergisi, S. XVI, Kasım 1969, s.16.
- ÖYMEN, Hıfzırahman Raşit; “Halkevlerinin Kuruluşu ve Kaderi”, Halkevleri Dergisi, S.52, Şubat 1971, s.1-2.
- ÖZACUN, Orhan; “Halkevleri Dramı”, Kebikeç Dergisi, S. III, Şubat 1996, s.91-92.
- ÖZDEMİR, Yavuz; “Halkevleri (1932’den 1951’e)”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, C. XLV, Erzurum 2011, s.231-261.
- ÖZER, Sevilay; “Ülkü Mecmuasına Göre Köy Eğitimi (1933-1950)”, Tarih Okulu Dergisi, Y: VIII, S: XXII, Haziran 2015, s.309.
- ÖZKÖSE, Kadir; “Ahilikte Ahlâk ve Meslek Eğitimi”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C: XV, S: II, 2011, s.6-7.
- PAYASLI, Volkan; “Halkevlerinin Hatay’daki Faaliyetleri ve Hatay’ın Türkiye’ye Katılım Süreci Üzerindeki Rolü Üzerine Bir Değerlendirme (1937-1939)”, History Studies, Volume: III / I, 2011, s.218.
- PINAR, Mehmet; “Doğu’da Unutulmuş Bir Kültür Ocağı: Van Halkevi”, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi, C: II, S: I, 2013, s.9.
- “Recep Bey’in Nutku”, Hâkimiyetti Milliye, 20 Şubat 1932, s.6-7.
- SAVAŞIR, Vildan Aşir; “Halkevlerine Doğru”, Halkoyu Dergisi, S.9, Şubat 1977, s.20-28.
- SERTEL, Savaş; “Tunceli’de Açılan Halkevleri ve Halkodaları (1937- 1951)”, Tarih Okulu Dergisi, Y: XVI, S: XV, Eylül 2013, s.206.

- SIRIM, Veli; “Selçuklular ve Osmanlı Döneminde Medreselerin Mali Kaynakları”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C: VII, S: XXXI, s.395.
- ŞAFAK, Ali; “Hakkâri ve Civarında Halkın Dini ve Ahlaki Yaşayışının Günlük Hayatta Tezahürü Üzerinde Bir Araştırma”, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. II, Erzurum 2010.
- ŞANAL, Mustafa; “Atatürk Döneminde Kayseri Halkevi Tarafından Düzenlenen Köy Gezileri”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, : XXXI, Güz 2011, s.300.
- TURAN, Kemal; “Bazı Yeni Esaslar”, Ülkü, XVI/93, İkinci Teşrin 1940, s.204-206.
- Ülkü Milli Kültür Dergisi, C.10, S.109, 1 Nisan 1946, s. 1.
- YAĞCI, Safiye; “Afyonkarahisar Halkevi Faaliyetleri ve Yayın Organı Taşpınar Dergisindeki Müzik Yazılarının İçerik Analizi”, AKÜ Amader, S: I, s.2.
- YAGMURDERELİ, Zeki; “Türk Ocakları”, Yeni Yol Gazetesi, S. 4256, 1950, s.1.
- YILMAZ, Durmuş; “İlk Dönem Halkevlerinin Eğitim Faaliyetleri: Konya Halkevi Örneği”, Karadeniz Araştırmaları Dergisi, S. XXIX, Bahar 2011, s.6.
- YUCA, İrşad Sami; “Muş Halkevi ve Faaliyetleri (1934-1951)”, The Journal of Academic Social Science Studies, Number: XXXV, Summer 2015, s.230.

Tezler

- ALGAN, Hamdiye; “Halkevlerinde İnkılâp Temsilleri (1932-1951)”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011.
- ALTAN, Bilal; “Halkevleri Sürecinde Cizre Halkevi Örneği”, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2012.
- ASLAN, Zehra; “Trabzon Türk Ocağı (1925-1931)”, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2008.

- AYDIN, Selçuk; “Türk Düşüncesinde 1908-1938 Yılları Arasında Sosyolojik Bağlamda Halkçılık Hareketi”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2011.
- BOZDAĞ, Oğuzhan; “Türk Ocakları İdeolojisi ve Mimarisi (1912 - 1931)”, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2013.
- CIRANOĞLU, Mehmet; “Sivil Toplum Kuruluşlarında Örgüt İklimi: Türk Ocakları Derneği Örneği”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2011.
- CİVCİ, Sultan; “Halkevleri ve İzmir Halkevi’nin Faaliyetleri (1932-1951)”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2013.
- ÇATAKOĞLU, Mehmet Şerif; “Anadolu Selçuklu Dönemi İlmî Faaliyetleri ve Bu Faaliyetlerin Osmanlı Kuruluş Dönemi İlmî Faaliyetlerine Tesiri”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2002.
- ÇELİK, Seydi; “Türk Düşünce Tarihinde Halkçılık Anlayışı ve Atatürk’ün 1921 Anayasasının Ön Tasarısı Niteliğindeki Halkçılık Beyannamesi (1908-1924)”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2000.
- DEMİR, Habip; “Celal Nuri (İleri) ve İslam Tarihçiliği”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.
- ERDEM, Çiğdem; “Türk Parlamenter Solunda Halkçılık Söylemleri (1960-1980)”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2007.
- ERGEN, Sinan; “Türkiye’de Halkevleri ve Elazığ Örneği”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2007.

- ERVİN, Murat; “Türk Fotoğraf Sanatının Gelişim Süreci İçerisinde Halkevleri ve Köy Enstitülerinin Rolü”, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006.
- GÖK, Hacı Veli; “Atatürk ve İnönü Dönemi Kültür Politikaları”, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir 2011.
- GÖZTEPE, Özey; “Mustafa Kemal’in Cumhuriyet Söylemi: Halkçılık, Laiklik, Batıcılık, Milliyetçilik (1919-1938)”, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2008.
- KARAER, İbrahim; “Türk Ocakları ve İnkılaplar (1912-1931)”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1989.
- KAYA, Berna; “Bir Halk Eğitim Kurumu Olarak İzmit Halkevi (1932-1951)”, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2008.
- KILIÇ, Nermin; “Atatürk’ün Türk Ocaklarındaki Konuşmaları”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu 2006.
- KORKMAZ, Selen; “Tarihsel Süreç İçerisinde Osmanlı Esnaf Loncaları”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2005.
- ÖZDEMİRCİ, İlbey Cemal Nuri; “İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Sürecinde Devlet – Sivil Toplum İlişkisi: Türk Ocakları Örneği”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2014.
- ÖZÇELİK, Şeyda; “Türk Ocakları ve Eğitim, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana 2010.
- POLAT, Ceyhan; “Halkevleri’nden Bir Kesit Bolu Halkevi (1932-1969)”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2010.

- SARINAY, Yusuf; “Türk Milliyetçiliğinin Tarihsel Gelişimi ve Türk Ocakları”, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1993.
- ŞAHİN, Murat; “Türk Ocaklarının Eğitim ve Kültürel Faaliyetleri (1912-1931)”, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009.
- ŞENCAN, Yusuf Cem; “İslamiyet Öncesi Türk Devlet Geleneği”, İnönü Üniversite Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya 2007.
- TAŞ, Asim; “Türk Modernleşmesinde Halkevleri ve Van Halkevi (1932-1951)”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van 2015.
- TEMİZHAN, Oğuz; “Halkevleri ve Halkevlerinin 1932–1940 Arası Eğitim Faaliyetleri”, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.
- TİTİZ, Hediye; “Cumhuriyet Döneminde Halkevlerinin Eğitim ve Tarih Çalışmaları 1932-1951 (Akdeniz Bölgesi Örneği)”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana 2012.
- TUNALI, Sancar; “Halkevlerinde Yürütülen Müzik ve Piyano Çalışmalarının İncelenmesi”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2014.
- VARNALI, Özgür Şahap; “Türkiye’de 1932-1950 Sürecinde Halkevleri Temsil Şubelerinin Yurttaş Eğitimine Katkıları”, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2008.
- YILDIRIM, Yüksel; “Yeni Türkiye’nin Yapılanma Sürecinde Halkevlerinin Rolü ve Urfa Halkevi Örneği(1934-1954)”, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun 2016.

YOLLUK, Mehmet Emin; “XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri”, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2010.

ZORLU, Atila; “Türkiye’de Halkevleri ve Konya Halkevi Örneği”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2004.

